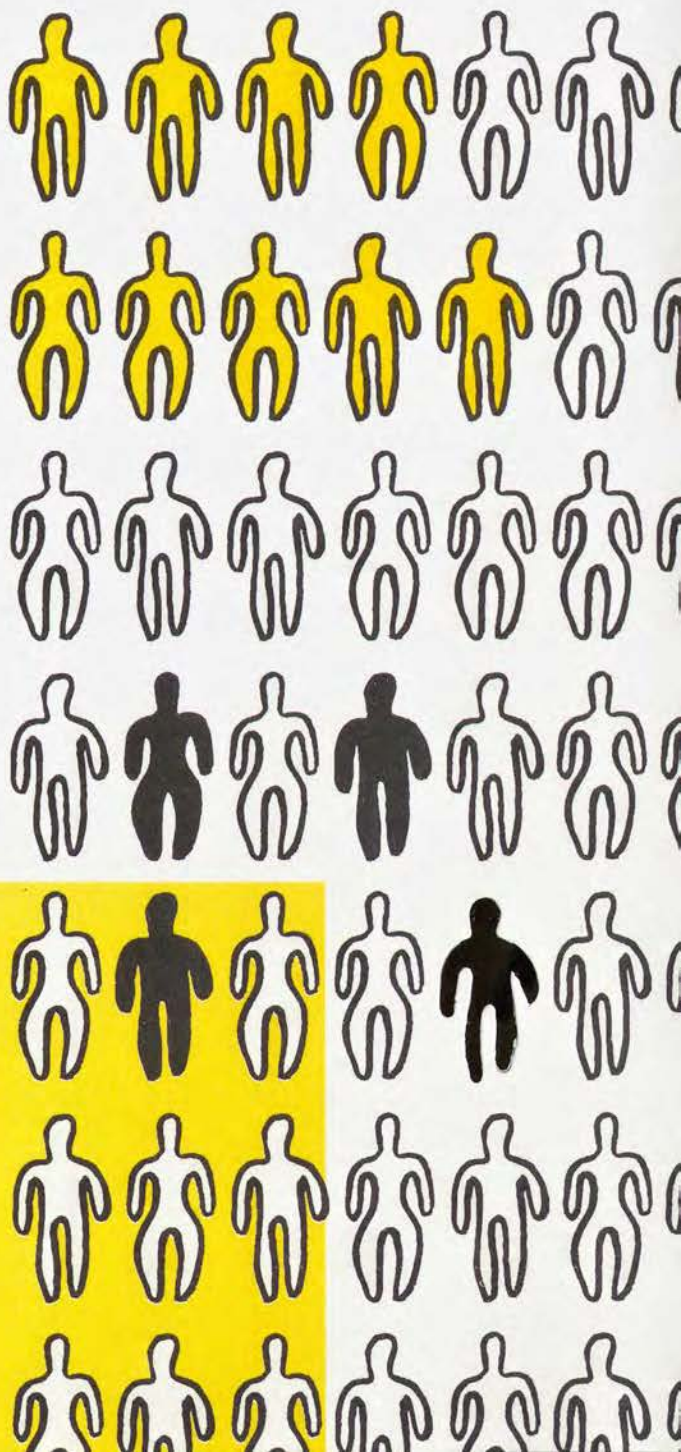

KONST I OFFENTLIG MILJÖ

Betänkande av
utredningen om konst
i offentlig miljö

SOU
1995:18

SOU
1995:1

Statens offentliga utredningar

1995:18

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö

Betänkande av Utredningen om konst i offentlig miljö
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

– En liten boschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-763 24 81

Omslag: Bengt Lindberg

Graphic Systems AB, Göteborg 1995

ISBN 91-38-13890-5

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen bemyndigade genom beslut den 23 juni 1994 dåvarande statsrådet och chefen för Kulturdepartementet Birgit Friggebo att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda frågor om inriktning och organisation av statens insatser för konst i offentlig miljö m.m. Samtidigt fastställdes direktiv för utredningen (Dir. 1994:63).

Med stöd av bemyndigandet utsågs samma dag undertecknad Gunilla Lagerbielke som särskild utredare av nämnda frågor fr.o.m. den 1 augusti 1994. Jag gav min utredning namnet Utredningen om konst i offentlig miljö.

Som utredningens sekreterare förordnades fr.o.m. den 1 augusti 1994 avdelningsdirektören Nils Johansson.

Jag får härmed överlämna betänkandet (SOU 1995:18) Konst i offentlig miljö. Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i februari 1995

Gunilla Lagerbielke

/Nils Johansson

Innehåll

Sammanfattning	9
1 Utredningsarbetet	19
1.1 Direktiven	19
1.2 Avgränsningar	20
1.3 Arbetets bedrivande	20
1.4 Betänkandets uppläggning	21
2 Konsten i den offentliga miljön	23
2.1 Konsten i den offentliga miljön	23
– Konstens betydelse i den offentliga miljön	23
– Konstens integration i miljön	24
– Arbetsprocess	25
– Samarbete arkitekt – konstnär	26
2.2 Offentliga miljöer	26
2.3 Utbildningsmöjligheter	27
3 Berörda anslag	29
4 Statens konstråd	31
4.1 Verksamhetens mål och inriktning	31
4.2 Styrelse och organisation	32
4.3 Projekt och inköp	33
– Projekt i anslutning till nybyggnation	34
– Inköp av konst till befintliga byggnader	35
– Tävlingar	36
– Lager	36
– Antal projekt och inköp	39
– Fördelning på olika konstnärliga tekniker	40
4.4 Informationsverksamhet	40
– Mottagande verksamhet	41
– Uppsökande verksamhet	42
4.5 Enprocentregeln och dess tillämpning	43
4.5.1 Bakgrund	43
– Historik	43
– Omorganiseringen av den statliga fastighetsförvaltningen	44
– Regeringsuttalanden	45
4.5.2 Konstrådets bedömningar och åtgärder	46

5	Statens konstsamling och Statens konstmuseer	51
5.1	Myndigheternas ägar- och vårdansvar	51
5.2	Statens konstmuseer	52
5.2.1	Styrelse och organisation	52
5.2.2	Mål och inriktning	52
5.2.3	Inköp	53
5.2.4	Tillsynsansvar	53
	– Tillsyn av konsten	53
	– Registrering	54
5.2.5	Depositioner	55
5.2.6	Förhållandet till Statens konstråd	56
6	Bidraget till konst i bostadsområden	57
6.1	Bakgrund	57
6.2	Syfte, omfattning och storlek	58
6.3	Utnyttjande	58
6.4	Handläggning	60
7	Bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler	63
8	Mål och utgångspunkter	65
8.1	Konstnärliga insatser i offentliga miljöer	65
8.2	Det statliga ansvaret	66
8.3	Mål för statens insatser för konst i offentliga miljöer	67
8.4	Offentliga miljöer att prioritera	69
8.5	Betydelse för konstnärernas arbetsmöjligheter	71
8.6	Enprocentregeln	71
	– Tillämpning	71
	– Nya förutsättningar	72
	– Framtida principer	74
	– Nya former för insatser	76
8.7	Jämställdhetsaspekter	77
8.8	Utvärderingar	78
9	Förslag till ny ansvarsfördelning	81
9.1	Ansvarsstruktur	81
9.2	Konstrådet	81
9.3	Sambandet mellan fast och lös konst	85
9.4	Bidraget till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden	87
9.5	Bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler	89

10	Fast konst	91
10.1	Statens konstråds framtida uppgifter	91
10.2	Beställning av fast konst	91
10.2.1	Inriktning	91
10.2.2	Kostnadsfördelning	92
10.2.3	Medverkande konstnärer	93
10.2.4	Tävlingar och parallelluppgifter	94
10.3	Bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag för konstnärlig gestaltning i och av offentliga miljöer	94
10.3.1	Motiv och inriktning	94
10.3.2	Bidragskonstruktion	96
	– Syfte och mottagare	96
	– Ansökningsförfarande	97
10.4	Uppföljning	97
10.5	Konstnärligt utvecklingsarbete och forskning	98
10.6	Information och rådgivning	99
10.7	Konstrådets framtida organisation	100
	– Allmänna överväganden	100
	– Styrelse	100
	– Ordförande och kanslichefsrollen	101
	– Projektledarna	101
	– Närvarorätten för andra myndigheter	102
	– Referensgrupper	103
	– Kansli	103
11	Lös konst	105
11.1	Motiv för överflyttning av hela ansvaret för inköp och utplacering av lös konst till Statens konstmuseer	105
	– Tydligare ansvarsfördelning	105
	– Rimligare resursfördelning	106
	– Bättre förankrade inköpsbeslut	106
	– Större möjligheter att nå ut med konsten	107
	– Tillsyn och vård underlättas	107
11.2	Vidgade uppgifter för Statens konstmuseer	108
	– Allmänt	108
	– Samarbete med museer och andra utställningsarrangörer ute i landet	109
	– Samverkan mellan Statens konstmuseer och Statens konstråd	110
	– Inköp	110
	– Depositioner	110
	– Registrering och vård	111
	– Information och konstbildning	111
12	Anslagsmässiga konsekvenser av förslagen	113
Bilaga	Utredningsdirektiven	117

Sammanfattning

Berörda anslag

Utredningen gäller inriktning och organisation av statens insatser för konst i offentlig miljö. Betänkandet koncentrerats till de insatser som görs av Statens konstråd, det bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsmiljöer som kanaliseras över Boverket och det statliga bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler. Anslagen för angivna ändamål över statsbudgeten uppgår budgetåret 1994/95 till ca 48 mkr, till Konstrådet ca 29 mkr, till Boverket 15 mkr (anslagsram) och till konstinköp till folkparker och samlingslokaler ca 4 mkr.

Förslagen berör också Statens konstmuseers inköp av samtida konst och depositioner av sådan på statliga myndigheter. Några särskilda medel för detta utgår inte till Statens konstmuseer, vars insatser finansieras inom ramanslag.

Konsten i den offentliga miljön

Konst kan berika den offentliga miljön i många olika former och i många olika avseenden. Den kan bidra till uttrycksfullt gestaltade helhetslösningar nära förbundna med arkitekturen likaväl som till att ge miljön livgivande accenter i form av mer fristående verk. En strävan är att konsten skall bli väl *integrerad* i miljön. Kraven på integration kan emellertid vara mer eller mindre långtgående. Härvid är distinktionen mellan fast och lös konst av betydelse. *Fast konst* – exempelvis skulpturer och väggmålningar – beställs för en bestämd plats inom eller i anslutning till en byggnad eller annan anläggning. Den är alltså skapad för och tänkt att fungera i ett visst sammanhang. *Lös konst* har inte har samma starka samband med en viss miljö som den fasta konsten. Lös konst är exempelvis stafflikonst, grafik, skulpturer, fotografier och konsthantverk.

Konstnärens uppgift varierar från miljö till miljö, från byggnad till byggnad. Det är heller inte hans roll att ensam svara för "det konstnärliga". Utan en uttrycksfull arkitektur att samspela med blir de övriga konstnärliga insatserna ofta meningslösa och oinspirerade försök att ge liv åt en steril miljö.

Statens konstråd

Statens konstråd har två huvuduppgifter. Den ena är att köpa in konst till statens byggnader och till lokaler för statlig verksamhet, den andra att sprida kunskap om konsten i samhällsmiljön till myndigheter, byggnadsansvariga och allmänheten.

Rådet beställer fast konst för hus som byggs för statliga myndigheter. I allmänhet kompletteras den fasta konsten med av Konstrådet inköpt lös konst. Rådet placerar också lös konst i äldre och av staten hyrda lokaler efter ansökan av myndighet med verksamhet där. Konstrådet har ca 175–200 projekt under arbete, knutna till byggnationer i olika stadier. Budgetåret 1993/94 köpte rådet ca 60 fasta och ca 1 350 lösa konstverk, till en kostnad av ca 18,2 mkr respektive ca 11,7 mkr.

Bas för informationen är rådets avdelning Informationscentrum för offentlig konst, med bl.a. ett bildarkiv för offentlig konst och som är en kontaktpunkt för besök och förfrågningar. Rådet medverkar till att konsten introduceras på arbetsplatserna genom informationsblad och visningar i samband med överlämnandet.

När Statens konstråd tillkom år 1937 för att handha den konstnärliga utsmyckningen av statens byggnader fattade riksdagen principbeslut om den s.k. enprocentregeln, dvs. att dessa insatser inte borde understiga en procent av byggkostnaderna. I praktiken har denna ambition kommit att uppfyllas endast några få år. Nu motsvarar konstsatsningarna enligt Statens konstråd ca 0,7–0,8 % av de statliga byggkostnaderna.

I 1994 års budgetproposition anfördes att den genomförda bolagiseringen av delar av det statliga byggandet medför att den statliga ambitionsnivån för konstnärlig utsmyckning och gestaltning inte på samma sätt som tidigare kan jämföras med en bestämd andel av kostnaderna för det statliga byggandet. Behovet av statliga insatser bör enligt propositionen i stället bedömas utifrån det övergripande kulturpolitiska målet att skapa en offentlig miljö där konst är ett naturligt och framträdande inslag.

Bolagsbildningarna ändrar dock inte Konstrådets arbete med anskaffande av *lös konst* till statliga myndigheter eftersom ägandeansvaret för denna för statens räkning faller på den hyrande myndigheten, inte på fastighetsförvaltaren/ägaren. Vad gäller *fast konst* är förhållandena annorlunda eftersom den kommer att tillhöra fastigheten.

Statens konstsamling och Statens konstmuseer

Antalet verk som innehas av de statliga myndigheterna – dvs. statens konstsamling – kan uppskattas till ca 200 000. Av dessa har ca 70 000 placerats ut av Konstrådet. Värdet av konsten ute på myndigheterna uppgår till flera hundratals miljoner kronor.

Ägar- och vårdansvaret för fast konst ligger på den myndighet som förvaltar byggnaden medan ansvaret för lös konst faller på den myndighet hos vilken denna konst är placerad. Tillsynsansvaret ligger på Statens konstmuseer (SKM). Utanför SKMs tillsynsansvar ligger den konst – lös och fast – som genom bolagisering av myndigheter inte längre är i direkt statlig ägo.

Ungefär 8 500 konstföremål ur Statens konstmuseers egna samlingar är deponerade vid myndigheter runt om i landet.

Bidraget till konst i bostadsområden

Ett statligt bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden infördes fr.o.m. budgetåret 1987/88. Det avvecklades fr.o.m. budgetåret 1992/93 men återinfördes året därefter. För bidraget anvisas Boverket en årlig anslagsram. Denna ram har varit 15 mkr så länge bidraget funnits. Bidragstaket 15 mkr nåddes det tredje året efter det att bidraget införts. Bidragsbeloppet höll sig på den nivån tills dess att bidraget avvecklades fr.o.m. 1992/93. Budgetåret 1993/94 uppgick det avräknade bidragsbeloppet till 6 mkr.

Bidragsmottagare är fastighetsägaren. Bidrag lämnas med ett belopp som motsvarar 40 % av skälighetskostnad, dock högst 16,70 kr per kvm bruksarea ovan mark.

Ansökningarna om bidrag ställs till länsstyrelsen i det län fastigheten är belägen, som också fattar beslut om bidrag sedan Konstrådet yttrat sig i ärendet. Statens konstråd granskar ärendena ur konstnärlig synvinkel och Boverket ansvarar för föreskrifter m.m. Konstrådet har också till uppgift att informera om bidraget.

Bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler

Statliga bidrag kan utgå för konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler. Anslagsmedlen uppgår budgetåret 1994/95 till ca 3,9 mkr. Av dessa utbetalas ca 1,4 mkr till Folkparkerna i Sverige och ca 2,5 mkr till Samlingslokalorganisationernas samarbetskommitté för fördelning mellan Folkets husföreningarnas riksorganisation, Bygdegårdarnas riksförbund och Riksföreningen Våra gårdar.

Mål och utgångspunkter för förslagen

Konstnärliga insatser i offentliga miljöer

Konstnärlig miljögestaltning innebär mycket mer än att placera ut ett konstverk på en viss plats. Det är att se till helheten och att bygga upp en miljö där

enskilda konstverk utgör inslag men där det också kan vara helheten som är konstverket. En utgångspunkt måste vara att skapa miljöer med hög konstnärlig kvalitet där platsens särskilda förutsättningar respekteras.

Det statliga ansvaret

De statliga insatserna bör i första hand rikta sig till miljöer som staten har ett direkt ansvar för. Staten bör emellertid också ta ett mer allmänt ansvar för att konstnärliga insatser kommer offentliga miljöer till del och genom information och rådgivning stimulera till att engagera konstnärer i miljögestaltning.

Mål för statens insatser för konst i offentlig miljö

Jag föreslår att det allmänna målet för statens insatser för att tillföra offentliga miljöer konstnärliga värden bör vara

- att offentliga miljöer ges en utformning som arkitektoniskt och konstnärligt är av hög kvalitet samt att de berikas med bild- och formkonst av hög kvalitet.

Det föreslagna målet är mycket allmänt och bör preciseras och konkretiseras exempelvis i instruktioner för berörda myndigheter, i bidragsbestämmelser och i regleringsbrev.

En utgångspunkt för mina förslag är att de statliga insatserna skall ge förutsättningar för konstnärlig och kulturell förnyelse och kvalitet. Jag förordar en större koncentration och selektivitet i insatserna än vad som nu är fallet, vilket kan bidra till att höja den konstnärliga nivån. Andra utgångspunkter är att de statliga åtgärderna skall främja ökad delaktighet i kulturlivet och att de skall bidra till decentralisering av verksamhet och inflytande.

I mina förslag har jag också lagt vikt vid kunskapsspridning och information om konst i offentlig miljö, vid att insatserna skall följas upp och utvärderas och vid att insatserna till en del skall få formen av konstnärligt utvecklingsarbete.

Offentliga miljöer att prioritera

Det är enligt min mening naturligt att de statliga insatserna vad gäller fast konst i första hand inriktas på nybyggnationer, bl.a. därför att det ger de största möjligheterna för konstnärer att ge ett meningsfullt bidrag till miljögestaltningen. Viss flexibilitet måste emellertid finnas eftersom större ombyggnads- eller saneringsprogram ibland kan jämföras med nybyggnation. Statliga konstsatsningar bör därmed kunna komma i fråga även i sådana fall.

De statliga insatserna med fast konst bör även fortsättningsvis i första hand inriktas på miljöer med god arkitektonisk gestaltning och hög grad av offentlighet varvid stor geografisk spridning av insatserna också bör eftersträvas.

Även vad gäller utplacering av lös konst i lokaler med statlig verksamhet bör nybyggnationer tillgodoses i första hand. Lös konst bör placeras i lokaler där många vistas eller passerar, t.ex. uppehållsrum och entréhallar.

Betydelse för konstnärernas arbetsmöjligheter

De statliga insatserna för konst i offentliga miljöer är av stor betydelse för bildkonstnärernas arbets- och försörjningsmöjligheter. Att bidra till rimliga arbetsmöjligheter för konstnärligt verksamma är dock inte ett primärt syfte med mina förslag. Det är snarare en följd av än en utgångspunkt för förslagen – huvudsyftet är att ge förutsättningar för att skapa goda offentliga miljöer. I arbetet med att skapa sådana miljöer behövs konstnärers medverkan.

Förslag till ny ansvarsfördelning

Jag föreslår en förändrad och tydligare ansvarsfördelning för de statliga insatserna.

Statens konstråd föreslås kvarstå som myndighet med delvis ny organisation och få insatser med fast konst som huvuduppgift medan Statens konstmuseer övertar rådets uppgifter vad gäller inköp och utplacering av lös konst. Boverkets bidrag för konstnärliga insatser i bostadsområden avvecklas och resurserna härför överförs till Konstrådet och används till ett nytt bidrag riktat till kommuner, landsting och bostadsföretag för att stimulera till konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer.

Det statliga bidraget för konstinköp till folkparker och till folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler föreslås kvarstå i sin nuvarande form och på nuvarande nivå.

Fast konst

Statens konstråds beställningar av fast konst

De direkta kostnaderna för ett fast konstverk består dels av konstnärens arvode för skissarbete och utformning samt framställning av konstverket dels av anläggningskostnader, exempelvis för grund, fundament, el och vatten för konstverket.

Förutsättningarna för Konstrådets arbete har förändrats till följd av bolagiseringen av Byggnadsstyrelsen och andra fastighetsförvaltande myndigheter.

Statliga myndigheter har lokaler såväl i fastigheter som ägs och förvaltas av Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket som i fastigheter som ägs av de statligt helägda fastighetsbolagen Vasakronan AB och Akademiska Hus AB. Lokaler med statlig verksamhet finns även i fastigheter utan statligt ägandeinflytande.

Formerna för samverkan och kostnadsfördelning mellan Statens konstråd och byggare/fastighetsägare bör vara tydliga och lätthanterliga. Fast konst ingår som en del av en fastighet och blir fastighetsägarers egendom. Staten bör enligt min mening endast bekosta fast konst om man kan räkna med att statlig verksamhet kommer att bedrivas i lokalerna under lång tid. Skillnad i finansieringsprinciper bör därför göras mellan *ändamålsfastigheter* och *placeringsfastigheter*. Med ändamålsfastighet avses en fastighet som byggs för och anpassats till en speciell verksamhet. Där kan den statliga myndigheten antas kvarstå som hyresgäst under lång tid. Med placeringsfastighet avses i första hand kontorshus. Genom att dessa fastigheter inte är bundna till en viss typ av verksamhet uthyrs de även på kortare tid till myndigheter.

För fastigheter som ägs av Fastighetsverket eller Fortifikationsverket föreslår jag, i likhet med vad som nu är fallet, att Konstrådet skall stå för kostnaderna för skissarbete, utformning och framställning av fast konst för statligt ägda fastigheter medan Fastighetsverket eller Fortifikationsverket skall stå för anläggningskostnaderna. Detta oavsett om det är placerings- eller ändamålsfastigheter.

För ändamålsfastigheter som ej är i Fastighetsverkets eller Fortifikationsverkets ägo föreslår jag att Konstrådet skall bidra med 40 % av kostnaden för skissarbete, utformning och framställning av fast konst i de projekt där samverkan överenskommit mellan Konstrådet och fastighetsägaren. Denne skall stå för resterande 60 % samt anläggningskostnader.

För andra statliga myndigheter än affärsdrivande verk som har lokaler i placeringsfastigheter som ej är i statlig ägo skall Konstrådets roll vara begränsad till rådgivning.

Vad gäller affärsdrivande verk bör den praxis Statens konstråd tillämpar visavi Statens Järnvägar kunna tjäna som modell. Enligt denna bidrar Konstrådet med 40 % av kostnaden för skissarbete, utformning och framställning av konstverken medan Statens Järnvägar står för övriga kostnader.

Nytt bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag för konstnärlig gestaltning i och av offentliga miljöer

Statens konstråd skall handha ett nytt bidrag till konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer. Mottagare skall vara kommuner och landsting och till dem knutna organ och företag samt bostadsföretag.

Det grundläggande syftet med bidraget är att stimulera utvecklingen av konstnärlig gestaltning i offentliga miljöer. De miljöer som kan komma ifråga för bidrag skall vara väl tillgängliga för allmänheten, t.ex. torg, parker, gator, trafikplanläggningar, bostadsområden och skolgårdar. Det nya bidraget skall också kunna avse insatser av tillfällig karaktär i offentlig miljö.

Konstrådet skall inom ramen för det föreslagna nya bidraget kunna ta egna initiativ till projekt som kan tjäna som goda exempel på miljögestaltning och genomföra sådana i samarbete med exempelvis kommuner.

Bidragsmottagaren skall svara för 60 % av kostnaderna för den konstnärliga gestaltningen, bidraget skall täcka återstående 40 %. Inget hindrar att bidragsmottagaren i sin tur skall kunna samfinansiera sin del av kostnaderna genom ekonomiska tillskott från t.ex. näringslivsorganisationer.

Information och rådgivning

Konstrådet bör betydligt stärka och bredda sina informationsinsatser. Ökade resurser för information inskränker visserligen på resurserna för beställningar av konst men å andra sidan kan erfarenheterna av de konstnärliga insatserna tillgodogöras bättre genom en ökad spridning.

Konstrådets framtida organisation

Konstrådets *styrelse* består nu av 17 ledamöter och ersättare. Ordföranden – som också är kanslichef – och de tio ledamöter som är projektledare deltar dessutom i själva arbetet, den förstnämnde på heltid, de senare i praktiken på halvtid. Konstruktionen innebär att rådets styrelse i praktiken är ett verkställande organ.

Det är olämpligt att styrelseledamöter och ersättare erhåller uppdrag som är att jämställa med anställning utan att deras kvalifikationer för uppdraget prövas i förväg eller att möjlighet att söka uppdraget finns.

Mitt förslag är att antalet ledamöter i rådets styrelse minskas och att kansliet förstärks så att det delvis skall kunna överta de uppgifter som de inom styrelsen utsedda projektledarna nu har. Två referensgrupper upprättas för att vidmakthålla organisationens breda kompetens och regionala förankring.

Konstrådets styrelse skall bestå av sju ledamöter. Några ersättare skall inte utses. Chefen för rådets kansli skall vara självskriven ledamot och ha titeln direktör. Rådets direktör skall inte vara rådets ordförande.

Tjänster innefattande uppgifter motsvarande projektledarnas, inrättas vid rådets kansli. Konstnärers erfarenhet och kompetens tas till vara genom att de anlitas för att genomföra konstnärliga uppdrag men även som projektledare på konsultbasis och som medlemmar i referensgrupperna.

De två referensgrupperna skall bereda ärenden som rör rådets insatser vid statliga arbetsplatser respektive bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag. Referensgrupperna skall bestå av personer med bred erfarenhet av konstnärlig gestaltning i offentlig miljö, exempelvis konstnärer, arkitekter och konstvetare.

Lös konst

Ansvaret för inköp och utplacering av lös konst föreslås bli överflyttat från Konstrådet till Statens konstmuseer. Avsikten är att därigenom uppnå en tydligare ansvarsfördelning och en rimligare reursfördelning myndigheterna emellan, att få en bättre förankring av inköpsbesluten, att öka möjligheterna att nå ut med konsten och att underlätta vård och tillsyn av de verk som placeras ut på myndigheterna.

Inköp

Inköpen skall gälla måleri, skulptur, grafik, teckningar, textil konst, konsthantverk och foto m.m. av samtida konstnärer, verksamma i Sverige. Museistyrelsen bör tillse att tillgängliga medel för inköp fördelas på ett rimligt sätt mellan de olika konstområdena.

För att garantera insyn, bredd över konstekniker och geografisk spridning av inköpen bör rådgivande referensnätverk, knutna till respektive konstområde, upprättas. I dessa nätverk kan ingå personer från olika delar av landet med god överblick över konstlivet. Deras uppgift skall vara att föreslå konstverk för inköp och att fästa uppmärksamheten på intressanta konstnärsskap.

Inköp bör redovisas vid utställningar på Statens konstmuseer och erbjudas som vandringsutställningar till bl.a. regionala museer. De inköpta verken blir på så sätt mer tillgängliga än nu innan de placeras ut på statliga arbetsplatser.

Depositioner

Depositioner av konstverk skall ske dels som utplaceringar till statliga arbetsplatser varvid en depositionsavgift bör kunna utgå, dels som deposition av kollektioner till regionala museer.

Vid utplaceringar på arbetsplatser kan konsulter från olika delar av landet anlitas. Konsulter kan t.ex. vara konstnärer eller intendenten vid de regionala museerna. Konsulterna gör urval ur samlingarna i samråd med depositionsavdelningen på Statens konstmuseer och vid behov med intendenterna vid de olika avdelningarna och specialmuseerna.

Samarbete med museer och andra utställningsarrangörer ute i landet

Statens konstmuseer skall samarbeta med regionala museer vid utplacering av konst. En del i denna utveckling kan vara att museerna ute i landet, i samverkan med Statens konstmuseer, handhar depositioner till statliga arbetsplatser i respektive region genom att vidaredeponera verk som Statens konstmuseer placerat hos dem.

Utplaceringarna av konst bör i möjligaste mån förankras i den regionala miljön genom samarbete med det regionala och lokala kulturlivet, som t.ex. andra kulturinstitutioner, skolor, folkbildningsorganisationer, konstföreningar och konstnärsorganisationer.

Regionala och andra museers medverkan vid inköp och depositioner kan förutsättas medföra vissa kostnader för dessa museer. De bör kunna få en viss kompensation för detta genom en ersättning från Statens konstmuseer. Avtal som reglerar verksamheten bör upprättas mellan Statens konstmuseer och det eller de museer som åtar sig uppgiften.

Anslagsmässiga konsekvenser av förslagen

Jag föreslår att den nuvarande anslagsnivån om ca 48 mkr för konstnärliga insatser i offentliga miljöer bibehålls.

Statens konstråd tilldelas 1994/95 sammanlagt ca 29 mkr över statsbudgeten. Det särskilda anslaget för konstnärlig utsmyckning i bostadsområden avvecklas. Boverkets anslagsram för detta bidrag är 15 mkr. Jag föreslår att dessa sammanlagt ca 44 mkr fördelas så att ca 32 mkr förs till Statens konstråd och att 12 mkr, som motsvarar det belopp som Konstrådet årligen avsätter för inköp av lös konst, förs till Statens konstmuseer.

Nuvarande anslag om ca 4 mkr för konstinköp till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler föreslås kvarstå i sin nuvarande form och till nuvarande belopp.

1 Utredningsarbetet

1.1 Direktiven

Mitt utredningsuppdrag gäller inriktning och organisation av statens insatser för konst i offentlig miljö. Jag har haft att utvärdera nuvarande statliga insatser på området bl.a. vad beträffar berörda myndigheter, samverkan dem emellan och den nuvarande organisationsstrukturen med avseende på uppnådda resultat. Om jag anser att det finns motiv för fortsatta sådana insatser har jag haft att formulera övergripande mål för dessa och lämna förslag till organisation och finansiering av insatserna och visa hur en utvärdering av dem kan genomföras.

I uppdraget har också legat att precisera statens ansvar för konst i olika offentliga miljöer och hur statens långsiktiga ekonomiska ansvar skall utformas när det gäller konst i olika slags byggnader och miljöer för statlig verksamhet. När det gäller konst i miljöer som staten inte svarar för skall jag ange under vilka villkor statliga insatser kan komma i fråga.

Uppdraget har vidare innefattat en analys av förutsättningarna för samverkan mellan konstnärer och andra berörda yrkesgrupper vid utformning av offentliga miljöer samt förslag till former för statliga insatser för att öka de konstnärliga kvaliteterna i dessa miljöer. Därvid har jag haft att belysa hur de konstnärliga insatserna skall kunna integreras vid planering och genomförande av olika slags byggnadsverksamhet.

Mina direktiv (dir. 1994:63) återges i sin helhet i bilaga 1.

Jag har vidare haft att beakta direktiven till samtliga kommittéer och särskilda utredare om utredningsverksamhetens inriktning (dir. 1984:05), om beaktande av EG-aspekter i utredningsverksamheten (dir. 1988:43), om redovisning av regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23) samt om att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124). Enligt de sistnämnda – som tillkommit under den tid min utredning pågått – skall de brister i jämställdhet mellan män och kvinnor som kan finnas på det aktuella området redovisas liksom en bedömning av hur eventuella sådana brister kan undanröjas. Det skall vidare anges hur utredningsförslagen kan förväntas påverka kvinnors respektive mäns villkor och därmed förutsättningarna för jämställdhet mellan könen.

1.2 Avgränsningar

Jag har avgränsat mina överväganden och förslag till de statliga insatser för konst i den offentliga miljön som uttalat är en del av kulturpolitiska strävanden och åtaganden. Det innebär att betänkandet koncentrerats till de insatser som görs av Statens konstråd och Statens konstmuseer, det bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsområden som kanaliseras över Boverket och det statliga bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler. Det förekommer att statliga myndigheter och bolag själva finansierar konstnärlig gestaltning av sina lokaler eller som ett led i sin verksamhet engagerar konstnärer i utformningen av offentliga miljöer. Ett exempel på det senare är att Vägverket på senare år lagt allt större vikt vid att trafikmiljöer som exempelvis broar skall ges en estetiskt genomtänkt gestaltning. Att satsningar av detta slag görs är utomordentligt glädjande också från den synpunkten att vikten av konstnärers medverkan erkänns och att det framstår som självklart att konstnärer skall inlemmas i arbetet utan att några särskilda stimulansåtgärder behöver vidtas. Någon kartläggning av omfattningen av de insatser som görs utanför ramen för kulturpolitiken har jag emellertid inte kunnat göra inom den tid som stått till mitt förfogande. Det har också medfört att de betydande insatser som Svenska kyrkan gör inte heller belyses.

Begränsningen till de statliga åtgärderna medför vidare att den konstnärliga gestaltning av offentliga miljöer som genomförs i landstingskommunal och primärkommunal regi inte heller närmare tas upp.

1.3 Arbetets bedrivande

I enlighet med mina direktiv har jag samrått med Kulturutredningen, i vars omfattande uppdrag ingår att ge förslag om den framtida kulturpolitikens inriktning och mål. Genom tilläggsdirektiv har Kulturutredningen i december 1994 fått till uppgift att i sitt fortsatta arbete lägga särskild vikt bl.a. vid den fysiska miljöns utformning. Samrådet med Kulturutredningen har i första hand gällt målen för statens åtaganden vad gäller konstnärliga insatser i offentliga miljöer, huvuddragen i mina förslag samt myndighetsstrukturen på det berörda området. Kulturutredningens arbete har ännu inte förts så långt att mina förslag närmare kunnat anpassas till utredningens överväganden. Samrådet innebär alltså inte att Kulturutredningen tagit slutlig ställning till mina förslag.

Utredningsarbetet har bedrivits i kontakt med Statens konstråd, Statens konstmuseer och Boverket. Beskrivningen av dessa myndigheters verksamhet bygger huvudsakligen på material som i olika sammanhang ställts samman av respektive myndighet; tiden har inte medgivit att inom utredningens ram göra några mer omfattande kompletterande studier eller undersökningar.

1.4 Betänkandets uppläggning

Betänkandets kapitel 2 behandlar allmänt förutsättningarna för en god konstnärlig gestaltning av och i offentliga miljöer och tar upp vissa definitioner som är av betydelse i sammanhanget. I kapitel 3 anges vilka anslag i statsbudgeten som berörs i betänkandet. Statens konstråd och dess verksamhet tas upp i kapitel 4, Statens konstmuseers befattning med statlig konst utanför dess egna samlingar tas upp i kapitel 5, det bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsområden som utgår över Boverkets budget beskrivs i kapitel 6 samt bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler i kapitel 7.

Mål och utgångspunkter för mina förslag redovisas i kapitel 8 och mitt förslag till framtida ansvarsfördelning för de statliga insatserna på berörda områden i kapitel 9. Jag har funnit det lämpligt att behandla den fasta konsten och den lösa konsten var för sig. Mina förslag rörande den förra ges i kapitel 10, förslagen rörande den senare i kapitel 11.

De anslagsmässiga konsekvenserna av mina förslag återfinns i kapitel 12.

2 Konsten och den offentliga miljön

2.1 Konsten i den offentliga miljön

Konstens betydelse i den offentliga miljön

Konst som inslag i det offentliga rummet ger sin tids karaktär och egenart åt byggnader och torg. I många fall är det just konstverken som blivit det synliga minnet från en epok i historien och som erinrar om välstånd och ofärd, om tider av utveckling och tider av tillbakagång. På samma sätt kommer för framtida generationer den offentliga konst som nu skapas att spegla den tid och det samhälle vi lever i.

Konst kan berika den offentliga miljön i många olika former och i många olika avseenden. Den kan bidra till uttrycksfullt gestaltade helhetslösningar nära förbundna med arkitekturen likaväl som till att ge miljön livgivande accenter i form av mer fristående verk. Den kan därmed tillgodose behov av omväxling och stimulans i miljöer som annars tenderar att bli alltmer enahanda och standardiserade. Konst kan ge upplevelser av skönhet, också genom att vidareföra den långa traditionen av dekoration och ornamentik inom konst och arkitektur.

Konst kan också ge uttryck för och skapa identifikation, både på det nationella planet och det lokala genom att knyta an till traditioner och särarter. Konstverk kan vara orienteringspunkter inte bara i bokstavlig bemärkelse i t.ex. en stadsmiljö eller i en huskropp utan också i en mer allmän mening genom att ge exempelvis en entréhall eller en galleria en karaktär som speglar den kulturmiljö av vilken den är en del.

Konst kan på dessa och andra sätt bidra till vad som lite platt kan kallas "trivsel" – att man t.ex. vill bo kvar i och vara aktsam om ett bostadsområde, eller att en arbetsmiljö främjar arbetsglädjen eller att ett butikscentrum är välkomnande. Att utforma en miljö med omsorg om konstnärliga kvaliteter kan därmed även ge ekonomiskt utbyte för dem som satsar på den.

Men till syvende och sist är det konsten i sin egen rätt som bör vara grunden för dess plats i den offentliga miljön. Där kan många människor glädjas åt den. Konst hade redan från början en plats i det offentliga rummet utifrån en strävan att konst skall vara synlig och att den skall ses. Tidigare fick konsten i den offentliga miljön också större uppmärksamhet i konstdebatten och av konstkritiken än vad den fått under de senaste decennierna. Det är att beklaga att den nu många gånger inte får det erkännande den förtjänar.

Konstens integration i miljön

Som ofta framhålls bör man sträva efter att konsten blir väl integrerad i den miljö den är en del av. Konsten skall spela mot miljöns övriga komponenter för att i verklig mening bli en del i gestaltningen och inte endast ett påhäng utan egentligt sammanhang med omgivningen.

För att en integration mellan arkitektur och konst skall komma till stånd måste konstnären delta redan från ett tidigt stadium i byggprocessen. Det är en förutsättning för att han skall kunna bidra till helhetslösningarna och besluten om var konstverk skall placeras liksom oftast också för att han skall kunna påverka viktiga detaljer. Att konstnären kommer in tidigt i arbetsprocessen är av betydelse även för att ge tillräcklig tid till det rent konstnärliga skapandet.

Tidig planering av de konstnärliga insatserna är viktig också för att säkra de ekonomiska resurser som krävs för att genomföra dem. Det är således angeläget att redan när ritningarna till en ny byggnad skall påbörjas veta om det finns medel till konst. Då undviks också att man först i en byggnations slutskede anvisar bildkonsten ett utrymme och att konstnären hänvisas till att dekorera en i övrigt redan färdig helhet med alla material och färger runt om givna.

Kraven på integration kan emellertid vara mer eller mindre långtgående. Härvid är distinktionen mellan s.k. fast och lös konst (se 4.1) av betydelse. Den fasta konsten – exempelvis skulpturer och väggmålningar – beställs för en bestämd plats inom eller i anslutning till en byggnad eller annan anläggning. Den är alltså skapad för och tänkt att fungera i ett visst sammanhang. Med lös konst menas konstverk som inte är fast egendom och alltså inte har samma starka samband med en viss miljö som den fasta konsten. Lös konst utgörs av exempelvis stafflikonst, grafik, teckningar, skulpturer, fotografer, mindre textilier samt konsthantverk som keramik och glas.

Det är heller inte alltid nödvändigt att redan på ett tidigt stadium exakt veta vilka konstverk som skall placeras på en viss plats. Det skulle ju förutsätta att alla verk skulle behöva utformas med tanke just på en särskild plats eller miljö. Lös konst som målningar och konsthantverk måste väljas med känsla för det sammanhang i vilket de skall ingå, men på en given plats kan många verk placeras, valmöjligheterna är stora.

Integrationen innebär också att att omsorg och omtanke ägnas åt alla i miljön ingående detaljer. Konstnärens medverkan behöver inte begränsas till att göra konstverk. Han kan också bidra till goda helhetslösningar genom att ge synpunkter på färgsättning, materialval, materialbearbetningar och utformning av miljöelement som armaturer, papperskorgar, parkbänkar, stenläggningar och skyltar. Konstnären bör givetvis medverka vid utformningen av de installationer som har ett omedelbart samband med konstverken, exempelvis belysningsanordningar.

Arbetsprocess

Byggande är en komplicerad process som i hög grad styrs av ekonomiska faktorer och svåröverskådliga regelverk. För en konstnär utan erfarenhet av denna värld kan det vara svårt att finna sin roll i en verklighet som kräver samarbete mellan många specialiserade yrkesgrupper och sammanvägningar av många intressen och som ställer helt andra krav än att arbeta på egen hand i en ateljé.

Konstnären skall i första hand samarbeta med arkitekten. Arkitekten har att samordna alla delar som skall bilda ett sammanhållet helt, en helhet i vilken konstnärens bidrag skall ingå. Arkitekterna har som yrkesgrupp mycket gemensamt med konstnärerna och arbetar själva i bästa fall utifrån konstnärliga synsätt. I ett praktiskt arbete med former, material och rum kan konstnären och arkitekten mötas med siktet inställt på att i en dialog dra nytta av såväl konstnärens förtrogenhet med material, färg och form som arkitektens kunskap om hur rum kan ges karaktär och gestalt.

Det är ofta arkitekten som i praktiken är den som driver ett konstprojekt inom ramen för byggandet, även om det ibland kan vara någon annan, exempelvis byggherren. Ibland anlitas en konstkonsult, vanligen en konstnär, för att utarbeta ett konstprogram och för att ta ansvar för projektets genomförande och samordning med byggprocessen i övrigt.

Ett konstprogram upprättas lämpligen redan på projekteringsstadiet. Det anger vilka konstnärliga insatser som skall göras, på vilka platser konstverk skall placeras, en total kostnadsram och kostnadsberäkningar för de olika insatserna. Konstnärer utses för de olika uppgifterna.

Parallellt med att konstnärerna arbetar med sina verk utförs de arbeten som berör byggnationen i övrigt och de särskilda installationer som krävs för konstverken, exempelvis gjutning av fundament, väggbearbetningar och eldragningar för belysning.

Många av de offentliga miljöer som skapats under de senaste decennierna har med fog kritiserats för att vara visuellt torftiga och enahanda. Det har ansetts vara svårt att rymma konstnärliga insatser inom de ekonomiska ramar och tekniska förutsättningar som satts upp för byggandet. Man har inte alltid analyserat vilka kostnader en mer omsorgsfull gestaltning skulle medföra och vad som kan vinnas med konstnärers medverkan.

Lyckade konstnärliga insatser förutsätter att det finns ett intresse och engagemang från beställarsidan och att beställarna tydligt kan ge uttryck för de krav som skall ställas på miljön. Politiker och byggherrar har emellertid ofta känt osäkerhet inför de estetiska aspekterna och därmed haft svårt att ta ansvar för dessa. Konstnärliga värden är inte mätbara på samma omedelbara sätt som de ekonomiska, tekniska och funktionsmässiga som måste beaktas i ett byggnadsprojekt och kan därmed lätt bli försummade i byggnadsprocessen. Något som kan upplevas som ett problem är att det är svårt att på förhand få en helt klar bild av vad konstnärliga insatser till slut leder till för

resultat. Man måste därför våga ge en konstnär ett förtroende på samma sätt som andra experter ges ett förtroende inom sina respektive områden.

Konstnären kan ge en miljö ökad laddning genom att föra in det oväntade likaväl som ytterligare förtydliga den arkitektoniska visionen genom att markera färg, former och material. Men hans uppgift varierar från miljö till miljö, från byggnad till byggnad. Det är heller inte hans roll att ensam svara för "det konstnärliga". Utan en uttrycksfull arkitektur att samspela med blir de övriga konstnärliga insatserna ofta meningslösa och oinspirerade försök att ge liv åt en steril miljö.

Samarbete arkitekt – konstnär

Ovan har sagts att mycket förenar konstnären och arkitekten. Men det är också mycket som skiljer deras yrkesroller åt. Arkitekten och konstnären arbetar under olika förutsättningar och deras yrkesroller har fjärrat sig från varandra under 1900-talet. Arkitekten står inte i ett så direkt förhållande till sitt verk som konstnären. Han arbetar i en utpräglad uppdragssituation och har i hög grad kommit att bli regeltolkare och samordnare med ekonomiska och tekniska överväganden som utgångspunkt. I den syn på konstnärskapet som dominerat under detta århundrade betonas konstnärens frihet att inte behöva arbeta under andra villkor än dem han själv ställer upp. Individualitet är intimt sammanlänkat med konstnärsbegreppet. För många konstnärer är det inte lockande att inordna sig i en arbetsprocess i vilken så många hänsyn måste vägas in som i en byggprocess. För andra är de särskilda krav som ställs en stimulerande utmaning.

Av vad som ovan sagts framgår att det kan ligga latent konflikter i kravet på samarbete mellan arkitekt och konstnär. Arkitekterna kan känna sin yrkesroll hotad, konstnärerna kan vara ovana vid att inordna sitt arbete under de krav byggandet ställer. Arkitekten och konstnären måste etablera ett ömsesidigt förtroende, beredda att beakta varandras synpunkter och önskemål och vara bundsförvanter i arbetet på att hävda de konstnärliga och mänskliga värdena i gestaltningen av våra offentliga miljöer.

2.2 Offentliga miljöer

Nedan görs ett försök att ringa in begreppet offentlig miljö som en grund för en senare diskussion om vilka typer av miljöer som bör prioriteras i statliga insatser för konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer (se 8.4).

En bestämning av begreppet offentlig miljö kan utgå från miljöns grad av tillgänglighet. En miljö som är allmänt tillgänglig – som ett stort antal människor mer eller mindre tillfälligt vistas i eller har möjlighet att vistas i – är offentlig i denna bemärkelse.

En annan utgångspunkt för en bestämning av begreppet kan vara att en miljö är offentlig om den ägs av "det offentliga" – dvs. ett statligt, primärkommunalt eller landstingskommunalt organ – eller om ett sådant organ svarar för verksamheten där.

Många offentligt ägda miljöer är offentliga också i den meningen att många människor vistas i dem. Det gäller exempelvis gator och torg, skolor och sjukhus, idrottsanläggningar och bibliotek. Men många offentligt ägda miljöer – även sådana som i princip är tillgängliga för alla medborgare – är mycket litet besökta. Det gäller exempelvis de flesta myndigheter. Utöver dem som är anställda där är det i regel ett ganska litet antal människor som besöker dem.

Många privat ägda miljöer som butiksgallerior och banklokaler, biografier och restauranger, nöjesanläggningar och djurparker – har en hög grad av offentlighet i den meningen att de besöks av ett stort antal människor. Vissa mycket besökta miljöer – exempelvis allmänna samlingslokaler – ägs av samfund, organisationer eller föreningar av olika slag.

Det är inte möjligt att ge en heltäckande beskrivning av i vilka offentliga miljöer konstnärliga insatser görs. Följande exempel på sådana miljöer ger endast en mycket ofullständig bild:

- byggnader och lokaler för myndigheter och arbetsplatser eller institutioner av annat slag
- sjukhus, vårdhem, utbildningsanstalter
- bostadsområden
- gator och trafikplanläggningar
- torg och parker
- skolgårdar och kyrkogårdar
- folkparker och samlingslokaler.

2.3 Utbildningsmöjligheter

Ett engagemang av konstnärer i miljögestaltningen förutsätter att konstnären är bekant med arbetsprocessen och att han t.ex. kan läsa en ritning och har kännedom om material som kan användas. Någon permanent och systematisk utbildning med sikte på framtida arbete inom miljögestaltning i samarbete med arkitekter och andra yrkeskategorier kan dock inte sägas finnas även om undervisning ges i monumentala tekniker vid konsthögskolorna och vid Konstfack.

Arkitektutbildningen vid de tekniska högskolorna lägger inte stor vikt vid konstnärliga aspekter vid sidan om de rent arkitektoniska. De blivande arkitekternas utbildning är i hög grad inriktad på de tekniska och praktiska förutsättningarna för byggande och att hålla samman dessa. Vid Lunds tekniska högskola har dock under senare år samverkan med konstnärer förts in i arkitektstuderandes projektarbeten.

Konsthögskolans arkitekturskola är en ettårig påbyggnadsutbildning för arkitekter med två linjer, en för byggnadskonst och en för restaureringskonst.

Fr.o.m. hösten 1994 finns en påbyggnadsutbildning inom Konsthögskolan för väg- och brobyggnadskonst, kallad *Tessinskolan*. Utbildningen anordnas i samarbete mellan Konsthögskolan, Konstakademien och Vägverket. Vägverket finansierar utbildningen under en första treårsperiod, som ägnas vägars, broars och övriga trafikmiljöers gestaltning. Senare kommer andra gestaltungsfrågor att tas upp.

Studierna förutsätter genomgången grundutbildning och minst tre års väl vitsordad praktik. Tessinskolan vänder sig till arkitekter, landskapsarkitekter, väg- och trafikingenjörer, brokonstruktörer och konstnärer med intresse för och erfarenheter från ämnesområdet.

Möjligheterna för en konstnär att engagera sig i miljögestaltande uppgifter är i hög grad en fråga om attityder både från konstnärens egen sida och från byggherrars och andra medverkande i byggprocessen. Ett engagemang av konstnärer i miljögestaltande uppgifter ställer särskilda krav på konstnärsutbildningen. Bildkonstnärer behöver kunskaper inom områden som arkitektur och byggnadsteknik. På motsvarande sätt behöver arkitekter och andra i byggbranschen insikter i och förståelse för förutsättningarna för konstnärernas arbete. Varje yrkeskategori behöver dock i första hand en god utbildning inom sitt respektive fack. Med den trygghet ett gediget yrkeskunnande ger kan ett samarbete utvecklas mellan konstnärer, arkitekter och ingenjörer. För utbildning som siktar mot konstnärliga insatser i miljögestaltningen betyder det att den främst bör drivas i form av påbyggnadsutbildning. Tessinskolan är ett utmärkt initiativ och det är önskvärt att dess fortbestånd säkras.

3 Berörda anslag

För översiktens skull ges nedan en sammanställning av de anslag i statsbudgeten som berörs av utredningen.

Som framgått har jag avgränsat mina överväganden och förslag till de statliga insatser för konst i den offentliga miljön som uttalat är en del av kulturpolitiska åtaganden. Betänkandet koncentreras till de insatser som görs av Statens konstråd, det bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsmiljöer som kanaliseras över Boverket och det statliga bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler. Förslagen berör också Statens konstmuseer och dess inköp av samtida konst och depositionsverksamhet. För denna verksamhet utgår inte särskilda medel över statsbudgeten utan kostnaderna bestrids inom ramen Statens konstmuseers ramanslag.

Anslagen för angivna ändamål över statsbudgeten utgår under Kulturdepartementets huvudtitel. De uppgår budgetåret 1994/95 till ca 48 mkr (inklusive Boverkets anslagsram). Hur de fördelar sig framgår av nedanstående uppställning. Anslagsrubriceringen följer regleringsbrev för angivet budgetår.

B 18.	Statens konstråd. Ramanslag	5 139 000 kr
B 19.	Förvärv av konst för statens byggnader m.m.	
B 19.1.	Till statens konstråds disposition	24 133 000 kr
B 19.2.	Bidrag till konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler	3 905 000 kr
Summa		28 038 000 kr
B 20.	Bidrag för konstnärlig utsmyckning i bostads- områden. Förslagsanslag. Anslaget disponeras av Boverket	10 000 000 kr

Boverket får överskrida anslaget i enlighet med förordningen (1987:316) om bidrag till konstnärlig utsmyckning av bostadsområden. Beslut om bidrag till konstnärlig utsmyckning av bostadsområden får meddelas inom en ram om 15 mkr under budgetåret 1994/95. Jag har i sammanräkningen ovan utgått från detta belopp.

Av anvisade medel under anslagsposten B 19.2. utbetalas 1 374 000 kr till Folkparkerna i Sverige och 2 531 000 kr till Samlingslokalorganisationernas samarbetskommitté för fördelning mellan Folkets husföreningarnas riksorganisation, Bygdegårdarnas riksförbund och Riksföreningen Våra gårdar.

4 Statens konstråd

4.1 Verksamhetens mål och inriktning

Enligt sin instruktion (SFS 1988:743 med ändringar 1991:552, SFS 1993:1023 och 1994:389) har Statens konstråd till uppgift att genom förvärv av konstnärliga arbeten till statens byggnader och andra lokaler för statliga myndigheter verka för att konstnärliga värden införlivas med samhällsmiljön. Rådet skall enligt instruktionen också lämna statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter samt enskilda personer och företag information om förvärv av konstnärliga arbeten som är av betydelse för samhällsmiljön samt i övrigt om konsten i denna miljö.

Statens konstråd har alltså två huvuduppgifter. Rådet förvärvar konst till lokaler med statlig verksamhet dels i samband med byggnadsprojekt, dels genom köp till redan befintliga lokaler. Rådet har också uppgifter i samband med det bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden som Boverket ansvarar för (se kapitel 6). Informationsuppgiften fullgörs dels genom att rådets bildarkiv och annat material om konst i offentlig miljö hålls tillgängligt för intresserade, dels genom uppsökande verksamhet för att stimulera intresset hos byggansvariga att anlita konstnärer och sprida kunskaper om förutsättningarna för konstnärers insatser. Informationen har stora pedagogiska inslag.

Konstrådets verksamhet är helt inriktad på samtidskonst. En viktig distinktion i sammanhanget är den mellan "fast konst" och "lös konst". Med *fast konst* menas konstverk som i juridisk mening är fast egendom, dvs. en del av fastigheten de är placerade i. Det kan exempelvis vara fråga om skulpturer och väggmålningar. Med *lös konst* menas konstverk som inte är fast egendom och alltså inte har samma starka samband med en viss miljö som den fasta konsten. Lös konst utgörs av exempelvis stafflikonst, grafik, teckningar, skulpturer, fotografier, mindre textilier samt konsthantverk som keramik och glas.

Även begreppet "byggnadsanknuten konst" förekommer i olika sammanhang. Det var till en början synonymt med fast konst men har kommit att användas också för lös konst med stark anknytning till den byggnad i vilken den är installerad men från vilken den relativt enkelt kan flyttas. Jag undviker detta begrepp men vill framhålla att den byggnadsanknutna konsten juridiskt sett närmast är att hänföra till lös konst eftersom den i regel inte är fast egendom. Det är ofta välbetänt att sluta särskilt avtal om dess juridiska status för att undvika oklarheter om ägarförhållandena.

Den fasta konsten utförs enligt kontrakt mellan konstnären och Konstrådet och beställs för en bestämd plats inom eller i anslutning till en byggnad eller annan anläggning vid nybyggnationer eller större ombyggnadsprojekt. Den är alltså skapad för och tänkt att fungera i ett visst sammanhang och integreras ofta i byggprocessen. Den kallas också *monumentalkonst*, även om fast konst inte nödvändigtvis behöver vara monumental i den meningen att den volymmässigt är stor.

Lös konst köps till nya byggnader med statlig verksamhet där den kompletterar insatser med fast konst. Lös konst placeras även i äldre byggnader efter ansökan av myndighet med verksamhet där. Utplaceringar görs även utomlands vid ambassader och beskickningar.

Konstrådets beställningar och inköp gäller till helt övervägande del verk av svenska konstnärer eller i Sverige verksamma konstnärer. Rådet har i enstaka fall givit uppdrag till andra konstnärer, i första hand nordiska.

Konstrådet prioriterar sina satsningar med hänsyn till arkitekturens kvaliteter, byggnadens funktion och grad av offentlighet, antal anställda och besökare vid berörda myndigheter och geografisk spridning i landet. Rådet har också lagt särskilt vikt vid att förse vissa typer av verksamheter med konst, exempelvis universitet och högskolor. I flera fall har fast konst beställts till industrimiljöer och trafikanläggningar, främst i samarbete med affärsdrivande verk.

Statens konstmuseer har tillsyn över de statliga myndigheternas vård av fast och lös konst som tillhör staten, bl.a. den som köpts in av Konstrådet. Det innebär bl.a. att lös konst som av någon anledning återlämnas av myndigheter omhändertas av Statens konstmuseer innan den eventuellt överförs till Konstrådet för ny placering.

4.2 Styrelse och organisation

Statens konstråds styrelse består av nio ledamöter inklusive ordförande. För ledamöterna utom för ordföranden finns ersättare. Samtliga utses av regeringen, som också utser ordförande – som även är chef för rådets kansli – och vice ordförande. Samtliga förordnanden ges för en bestämd tid. Enligt praxis är mandattiden för andra ledamöter än ordföranden tre år och mandatens förlängs i regel med ytterligare tre år genom att tidigare suppleanter inträder som ordinarie ledamöter. Nuvarande ordförande har ett sexårsförordnande.

En företrädare för vardera myndigheten Statens konstmuseer, Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket har rätt att närvara vid rådets sammanträden och delta i rådets överläggningar men inte i dess beslut.

Konstrådets ledamöter och deras ersättare deltar i ett omfattande styrelsearbete. Detta innefattar åtta–nio plenarsammanträden om året samt medverkan

i de beredningsgrupper som tillsammans med kansliet förbereder ärenden som rör projektarbete, budget, information, remissyttranden, tävlingsverksamhet m.m.

En majoritet av styrelsen är aktiva konstnärer. Av de ledamöter och ersättare i den nuvarande styrelsen som är konstnärligt verksamma fungerar tio samtidigt som projektledare när Konstrådet skall förse en byggnad med konst. De arbetar kontinuerligt under året med sina respektive projekt och arvoderas särskilt för detta. I genomsnitt motsvarar uppdraget ca 1 000 timmar per år, dvs. drygt ett halvtidsarbete.

Kansliet vid Statens konstråd är uppdelat i en katalogavdelning, en informationsavdelning (Informationscentrum för offentlig konst) samt gemensam administration.

Budgetåret 1994/95 finns 11 personer inklusive kanslichefen vid kansliet med lönekostnaderna bekostade av rådet. Deras arbetsinsatser uppgår till 9 årsarbetskrafter, varav 1,5 vid katalogavdelningen, 3,0 vid Informationscentrum och 4,5 vid den gemensamma administrationen.

Därutöver förfogar rådet över personal motsvarande 5,0 årsarbetskrafter som finansieras med lönebidrag. 2,0 av dessa – varav 1,0 dock sjukskriven sedan flera år – är placerade vid katalog- och informationsavdelningarna. Till Konst där vi bor-projektet är 3,0 årsarbetskrafter knutna (sex halvtidsanställda informatörer).

Därtill kommer de tio projektledarna vars insatser motsvarar ca 5,0 årsarbetskrafter.

4.3 Projekt och inköp

Statens konstråds insatser vid statlig byggnadsverksamhet planeras och genomförs parallellt med byggprojekteringen. De resurser rådet fördelar till ett visst projekt är relaterade till byggkostnaderna utan att någon viss procentsats fixerats och till hur högt rådet rent allmänt prioriterar projektet med hänsyn till t.ex. byggnadens arkitektur och grad av offentlighet. För att ge goda förutsättningar för den beställda, fasta konsten i nybyggnadsprocessen har ett samarbete utvecklats mellan Konstrådet och den byggande myndigheten/byggherren och med personal på de myndigheter där konst placeras. Detta samarbete har sin slutpunkt i det att ansvaret för vård och förvaltning av det färdiga konstverket överförs till fastighetsägaren.

Den fasta konsten beställs för hus som byggs nya eller byggs om för statliga myndigheter. I allmänhet kompletteras den fasta konsten med av Konstrådet inköpt lös konst.

Till myndigheter i äldre, befintliga lokaler köps endast lös konst.

Konstverk, inköpta av Stiftelsen Riksställningar för utställningsändamål, skall när de inte längre är aktuella för Riksställningar erbjudas Statens

konstråd för placering i statliga lokaler. Konstrådet skall härvid ersätta Riksutställningar med ett belopp motsvarande det inköpspris som stiftelsen har betalat. Riksutställningar har erbjudit Konstrådet att förvärva sådana verk men rådet har inte gjort några inköp. Riksutställningar har kunnat avyttra en del av verken på annat sätt men kommer sannolikt att aktualisera frågan på nytt.

Projekt i anslutning till nybyggnation

Konstrådet har i genomsnitt 175–200 projekt under arbete, knutna till byggen i olika stadier. Byggherrarna anmäler för Konstrådet de byggobjekt för vilka de finner konstnärliga insatser motiverade. Projekten fördelas av styrelsen på de ledamöter som också fungerar som rådets projektledare. De utreder förutsättningarna för insatser varefter rådets styrelse beslutar vilka projekt som skall genomföras och fastställer budget för dessa. En del av de anmälda byggnationerna tilldelas endast lös konst.

Projektledarna svarar för det organisatoriska och praktiska genomförandet av konstprogrammen. Projektledaren upprättar program för de konstnärliga insatserna i samråd med arkitekt, byggherre och framtida brukare då byggnaderna projekteras. För detta inrättas samrådsgrupper för i princip varje projekt. Projektledarens roll i dessa grupper kan sägas delvis vara pedagogisk i den meningen att det gäller att skapa förståelse för och förankra de konstnärliga insatserna i ett tidigt stadium av byggprocessen.

Det är rådets styrelse som beställer konsten, dvs. på förslag av projektledaren ger en konstnär i uppdrag att konstnärligt gestalta eller utsmycka en bestämd plats i eller utanför en byggnad. Denna konst är ofta både fysiskt och konstnärligt sammanbunden med platsen, men kan i vissa fall utföras så att den kan flyttas om förändringar i miljön gör det nödvändigt. Rådet beslutar alltså efter förslag av projektledaren om de uppdrag som skall ges vad gäller fast konst.

Projektledarna köper också in lös konst. Inköpen görs vid gallerier och utställningar runt om i landet och placeras ut på arbetsplatser när byggnaderna blivit inflyttningsklara.

Rådet placerar i allmänhet inte några verk i enskilda tjänsterum utan i gemensamma utrymmen. Projektledaren har även här en konstpedagogisk uppgift, i första hand gentemot de anställda vid berörda myndigheter. Valet av konst görs i regel i samverkan med en grupp anställda som myndigheten utser. Valet av konst kan ske i olika former. Ibland tar projektledaren med sig en kollektion till arbetsplatsen där konstverken ställs ut. Ibland presenteras urvalet vid ett besök gruppen gör vid Konstrådet.

Rådets kostnader för projektledarvoden uppgick 1993/94 till ca 3 mkr. Genomförandet av ett projekt kan schematiskt beskrivas på följande sätt.

Sedan ett projekt anmälts till rådet av byggande myndighet eller motsvarande utser rådets styrelse en projektledare som utreder förutsättningarna för de konstnärliga insatserna. Projektledaren ansvarar för att en samrådsgrupp bildas. Utöver rådets projektledare ingår i gruppen även byggherrens projektledare och representanter för den myndighet som skall utnyttja lokalerna – dvs. de parter vars godkännande krävs för beställning av konstverk – samt vanligen arkitekten. Projektledaren lägger efter diskussioner i gruppen fram ett program för den konstnärliga gestaltningen för rådets styrelse, som beslutar om dess eventuella genomförande och fastlägger en ekonomisk ram för programmet.

Efter diskussion i samrådsgruppen skall projektledaren också föreslå Konstrådet en konstnär för skissuppgdrag. Rådets styrelse beslutar om konstnär och om skissarvodets storlek liksom om kostnadsram och andra förutsättningar för uppdraget. Ibland görs skissinbjudan i form av parallella uppdrag, mer sällan som inbjuden eller öppen tävling med juryförfarande.

Det färdiga skissförslaget föredras av projektledaren för rådets styrelse. Om styrelsen godkänner förslaget presenteras det för byggherren och den brukande myndigheten. Om också de godtar skissförslaget tecknar rådet kontrakt med konstnären om utförandet av arbetet.

Konstrådets styrelse beslutar efter projektledarens avsyning om godkännande av det utförda konstverket, som sedan överlämnas till fastighetsägaren för vård och förvaltning.

Beslutet att erbjuda en konstnär ett uppdrag fattas av styrelsen efter förslag av en projektledare. Konstnärer kan anmäla sitt intresse för rådet. Sedan en konstnär fullgjort ett uppdrag tilldelas han i regel inte ett nytt förrän efter minst ett par år.

Inköp av konst till befintliga byggnader

Projektledarna köper in lös konst även till myndigheter i äldre fastigheter och i av staten förhyrda nybyggen.

Insatserna utgår från att det är rimligt att också de som inte arbetar i statliga nybyggen skall tilldelas lös konst. En annan utgångspunkt är att besökande allmänhet skall mötas av god konst.

Placeringen görs efter en s.k. konstansökan av myndighet som vill ha konst i sina lokaler. Myndigheter har kunnat ansöka om lös konst på eget initiativ sedan mitten av 1980-talet. Väntetiden är lång, hösten 1994 stod ca 300 arbetsplatser i kö. Under 1993/94 tillkom 75 och tillgodosågs 81 konstansökningar. Av de tillgodosedda ansökningarna hade 21 haft en väntetid på mer än fem år. I genomsnitt hade kötiden varit ca tre och ett halvt år.

Hur många konstverk som placerats ut har Konstrådet inte någon uppgift om. Antalet återlämnade verk har sedan år 1991 i genomsnitt varit omkring 125 per år.

I princip tillmötesgår alla konstansökningar och i den ordning de inkommit. På senare år har nästan alla konstansökningar gällt nybyggen eller nyrenoverade lokaler. Endast sällan avslås en ansökan om konst – det kan då vara fråga om komplettering av en redan gjord placering.

Projektledaren får vid behov anlita konstnärer som konsulter då konstansökningar skall effektueras. Konsulternas timarvode är detsamma som projektledarnas. Budgetåret 1993/94 var kostnaden för konsultarvodena ca 60 000 kr.

Det förekommer också att myndigheter – t.ex. vid flyttning – inkommer med ansökningar om omhängning av konst de redan har. Dessa ansökningar placeras inte i kön med konstansökningar utan tillmötesgårs omgående. Konstrådet debiterar myndigheten kostnaderna för omhängningen.

Inköpsvärdet för de kollektioner som placeras i befintliga fastigheter är i genomsnitt cirka 80 000 kr, värdet av ingående tidigare inköpt, återlämnad konst oräknat. Kostnaderna för konstansökningarna uppgick budgetåret 1993/94 till drygt 5 mkr.

I regleringsbrevet för 1994/95 anges som ett verksamhetsmål att Statens konstråd skall tillgodose ansökningar om konst från statliga myndigheter som förhär redan befintliga lokaler och under budgetåret genom ökade satsningar väsentligt förkorta väntetiden. För att tillmötesgå detta krav avser rådet att i större utsträckning anlita konsulter. Vidare har rådet hos regeringen ansökt om att få debitera myndigheterna för kostnaderna för projektledare och konsulter i syfte att öka resurserna för att tillgodose ansökningarna snabbare.

Tävlingar

Enligt sin instruktion får Konstrådet anordna tävlingar om förvärv av konstnärligt arbete. Öppna tävlingar med juryförfarande förekommer emellertid sällan. Sådana tävlingar, som samlat över 200 deltagare, kräver ett utlåtande över varje inlämnat förslag, vilket kan bli mycket arbetskrävande. Inbjudna tävlingar – också de med juryförfarande – med fyra upp till ett femtontal deltagare genomförs oftare och parallellskissuppgifter med två eller tre inbjudna deltagare 6–7 gånger per år.

Lager

Varje projektledare placerar den konst som han köper in i ett "personligt" lager. Då en projektledare tillträder övertar han en föregående projektledares lager. Varje projektledare har alltså ett "eget" lager till vilket han köper verk

och ur vilket han väljer efter hand som verk skall placeras ut. Vid rådet finns också ett "allmänt" lager till vilket tidigare projektledares oplacerade verk så småningom förs. Dit förs också verk som återlämnats av myndigheter, t.ex. inför en förestående nedläggning. Det allmänna lagret är öppet för samtliga projektledare att välja konst ur.

Lagren har vid flera tillfällen varit under diskussion varvid hävdats att de är alltför stora, att verken blir liggande där alltför länge. Härvid bör dock beaktas att en del av verken är inköpta med tanke på ett visst pågående projekt och alltså i praktiken redan är placerade när de tillförs lagret i väntan på att en byggnation skall slutföras. Vidare är lagren en buffert utan vilken projekt och utplaceringar skulle fördröjas och försvåras eftersom man då vore hänvisad till vad som för tillfället är tillgängligt på gallerierna.

Riksrevisionsverket (RRV) anför i en revisionsrapport rörande rådets verksamhet den 31 oktober 1994 att ett skäl till att lagret är så omfattande är de enskilda projektledarnas stora handlingsfrihet. De får enligt styrelsebeslut årligen köpa in konstverk för 500 000 kr som inte är avsedda för visst projekt/uppdrag utan får tillföras eget lager. När nya projekt inkommer är projektledaren inte bunden att ta av "sitt" lager utan kan göra ytterligare inköp om konstverken i det egna lagret inte bedöms passa projektet. Med tio projektledare medför detta att en stor del av anslaget riskerar att bindas i lager i stället för att komma ut i samhällsmiljön. Riksrevisionsverket pekar vidare på att det förefaller oklart vem som har ansvar för att även de konstverk, som köpts in av projektledare som sedermera slutat, kommer till användning.

Konstrådet har budgetåret 1994/95 gjort en översyn av sina rutiner som bl.a. innebär att restriktioner för inköpen har införts.

Enligt uppgifter som Konstrådet i augusti 1994 lämnade till Riksrevisionsverket hade rådet den 30 juni 1994 ett varulager av lös konst vars anskaffningsvärde uppgick till 17,8 mkr. Enligt dessa uppgifter var av det totala lagret vid denna tidpunkt verk med ett inköpsvärde av 11,4 mkr inte bestämda för något visst projekt. Riksrevisionsverket har noterat att uppgifterna härörde från ett relativt nytt dataregistersystem vid rådets katalogavdelning, men att det inte var möjligt att avgöra om de är korrekta eftersom rutinerna vid denna avdelning varit mycket bristfälliga.

Enligt uppgifter jag fått hösten 1994 från rådet omfattade lagret 2 370 verk den 30 juni 1994 fördelade på tio projektledare. Av dessa verk uppgavs 1 735 ännu inte ha fått någon bestämd placering. Det allmänna lagret omfattade enligt dessa uppgifter 450 verk med ett inköpsvärde av 2,5 mkr.

Enligt tabell 4.1 ökade antalet verk i lager med 25 % – från ca 1 600 till ca 2 000 – mellan den 1 juli 1992 och den 1 juli 1994. Tabellen bygger på uppgifter som Konstrådet har tillhandahållit i januari 1995. De skiljer sig från tidigare lämnade uppgifter.

Tabell 4.1 Konstrådets lager med lös konst den 1 juli 1992 och den 1 juli 1994

	1 juli 1992	1 juli 1994
Antal verk i personliga lager	ca 1 600	2 001
Antal verk i allmänna lagret	ca 300	405
Totalt antal verk i lager	ca 1 900	2 406
Inköpsvärde av verk i personliga lager (mkr)		16,0
Inköpsvärde av verk i allmänna lagret (mkr)		2,5
Totalt inköpsvärde av verk i lager (mkr)		18,5

Källa: Uppgifter från Statens konstråd i januari 1995

Anm.: Uppgifter om lagret per den 1 juli 1993 saknas liksom om inköpsvärden den 1 juli 1992

Tabell 4.2 Inköpsår för de verk som fanns i Konstrådets lager den 1 juli 1994

	Personliga lager	Allmänt lager	Totalt
Antal verk inköpta före 1979/80	0	22	22
Antal verk inköpta 1980/81–1984/85	0	30	30
Antal verk inköpta 1985/86–1989/90	260	269	529
Antal verk inköpta 1990/91	107	26	133
Antal verk inköpta 1991/92	136	8	144
Antal verk inköpta 1992/93	317	3	320
Antal verk inköpta 1993/94	1 170	10	1 180
Summa	1 990	368	2 358

Källa: Uppgifter från Statens konstråd i januari 1995

Som framgår av tabell 4.2 fanns i lagret vid ingången av budgetåret 1994/95 närmare 600 lösa konstverk som köpts redan på 1980-talet eller tidigare. Ca 1 200 verk – hälften av samtliga – var inköpta budgetåret 1992/93 eller tidigare. Fördelningen på inköpsår påverkas givetvis av hur många utplacerade verk som återlämnats. Antalet återlämnade verk var åren 1991–1994 i genomsnitt ca 125. Eftersom det inte finns några uppgifter om hur många verk som aldrig varit utplacerade står dock innebörden av detta inte

helt klar. Man torde dock kunna dra slutsatsen att ett stort antal verk blir liggande länge i lagret innan de placeras ut första gången – av de verk som köpts under 1990-talet torde ganska få hunnit placeras ut och sedan återlämnas.

Antal projekt och inköp

Konstrådet torde sedan starten ha köpt in ca 70 000 konstverk, varav drygt 1 000 fasta.

Konstrådet har nu fortlöpande 175–200 projekt med anknytning till nybyggnationer och större ombyggnationer under arbete. Under budgetåren 1992/93 och 1993/94 avslutades 45 respektive 35 projekt (reviderade uppgifter). Antalet nytillkomna projekt var under angivna budgetår 59 respektive 73.

Tabell 4.3 Antal fasta monumentalverk och lösa konstverk inköpta genom Konstrådets försorg jämte kostnadsfördelning. Budgetåren 1988/89–1993/94

	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94
Fast konst	44	29	53	48	25	57
Lös konst	3 140	2 279	1 636	1 459	1 317	1 346
<i>Kostnadsfördelning(tusental kr)</i>						
Fast konst	5 460	10 165	5 870	10 212	12 309	18 256
Lös konst	17 200	13 640	17 420	14 030	10 165	11 706

Källor: 1988/89–1991/92 Statsverkspropositionen 1993 bil. 12 s. 92
1992/93–1993/94 Statens konstråd

Uppgifterna om kostnadsfördelningen t.o.m. 1992/93 är mycket osäkra eftersom klassificeringen av konsten snarare grundats på hur den finansierats internt inom rådet än på om verken faktiskt är att betrakta som lösa eller fasta. Budgetåret 1992/93 fördelade sig kostnaderna för den lösa konsten enligt vissa beräkningar med 8,7 mkr på projekt och 5,0 mkr på konstansökningar. Motsvarande kostnader budgetåret 1993/94 var enligt dessa beräkningar 6,2 mkr respektive 5,1 mkr.

*Fördelning på olika konstnärliga tekniker**Tabell 4.4 Statens konstråds inköp av lös konst budgetåren 1992/93 och 1993/94 fördelade på konstnärliga tekniker. Antal och inköpsbelopp i tusental kronor*

Teknik	1992/93 Antal	Inköps- belopp	1993/94 Antal	Inköps- belopp
Blandteknik	32	245	444	50
Collage	18	146	24	188
Foto	9	17	18	84
Glas	17	139	20	109
Grafik	440	1 061	369	842
Keramik	44	322	53	350
Målning	348	3 833	440	4 917
Objekt	83	891	63	744
Skulptur	93	1 596	119	1 945
Teckning	155	793	121	591
Textil	73	1 039	72	1 462
Uppgift saknas	5	82	3	25
Summa	1 317	10 165	1 346	11 706

Källa: Statens konstråds årsredovisning 1993/93 bil. 2

Statens konstråd gjorde som framgått 1993/94 inköp av lös konst för 11,7 mkr. En hopslagning av kategorierna i tabell 4.4 ger vid handen att inköpsbeloppet fördelade sig på ungefär följande sätt: ca 8,2 mkr (70 %) avsåg måleri, skulptur, collage och liknande, ca 84 000 kr (1 %) foto, ca 1,5 mkr (12 %) textil konst, ca 460 000 kr (4 %) keramik och glas och ca 1,4 mkr (12 %) grafik och teckningar.

Den stora övervikten i använda resurser för inköp av måleri, skulptur och liknande kan delvis förklaras med att sådana verk är mer lättplacerade än t.ex. konsthantverk. Att andelen fotografier – även om man skulle räkna collagen dit – är obetydlig kan inte förklaras på samma sätt, inte heller att andelen textila verk är förhållandevis liten.

4.4 Informationsverksamhet

Statens konstråd skall enligt sin instruktion informera myndigheter, företag och enskilda om konst i samhällsmiljön. Informationsverksamheten är dels allmän, dels länkad till aktuella konstprojekt och konstplaceringar. Bas för in-

formationen är rådets avdelning Informationscentrum för offentlig konst, med bl.a. ett bildarkiv för offentlig konst och som är en kontaktpunkt för besök och förfrågningar. Genom Konst där vi bor-projektet bedriver Informationscentrum också uppsökande verksamhet för att informera kommunala myndigheter, bostadsföretag, arkitekter och boende om det statliga bidraget till konst i bostadsområden och om förutsättningar för att god sådan konst skall tillföras boendemiljöer.

Både den mottagande och den uppsökande verksamheten har ett stort inslag av pedagogiskt arbete riktat till byggnadsansvariga och personal på de myndigheter där konst placeras (brukare). Detta är i första hand en uppgift för projektledarna. Dessa har hjälp av trycksaker som produceras av Informationscentrum. Ibland presenteras såväl byggnad som konstsatsning i en trycksak där Informationscentrum svarar för texter om konsten. Informationscentrum framställer informationsblad om den beställda konsten, som vänder sig till brukarna och som finns tillgängliga på myndigheterna även efter invigningen av konstverken. På förfrågan framställs också informationsblad om av rådet placerad lös konst.

Mottagande verksamhet

Till Informationscentrum kan man komma för att få idéer, råd och upplysningar och för att diskutera konkreta projekt. Informationscentrum anlitas av myndigheter, företag, arkitekter, konstnärer, Statens konstråds egna och andra konsulter exempelvis i samband med beställningar av konstverk och även av pedagoger och forskare.

Som arkiv arbetar Informationscentrum med bl.a. ett diabildsarkiv, ett datoriserat register över i princip all fast offentlig konst i Sverige färdigställd sedan början av 1950-talet, ett bibliotek och ett klipparkiv.

Diabildsarkivet är en av rådets grundläggande resurser i informationsarbetet med den fasta konsten, i synnerhet när det gäller att presentera underlag inför beställningar av nya konstverk. Arkivet fungerar som en exempel-samling som skall visa på möjligheter och stimulera till nya satsningar. Arkivet, som är Sveriges största över offentlig konst, omfattar ca 18 000 bilder. Bilderna kan lånas gratis ur arkivet.

Statens konstråd har två konstverksregister på data. Det ena – placerat på Informationscentrum – är en förteckning över offentliga fasta konstverk i landet omfattande drygt 17 000 verk som kompletterar diabildsarkivet. På det kan man t.ex. göra sökurval med exempel på betongskulptur eller mosaiker, lekskulpturer eller konst i tunnelbanan.

Det andra databaserade registret är placerat på katalogavdelningen och förtecknar Konstrådets inköpta lösa konst. Ungefär 22 000 verk är hittills registrerade här.

Tidskriften *Statens konstråd* har givits ut sedan år 1980 med presentationer och debatt kring den offentliga konsten. Kataloger över den beställda konsten ges ut vartannat år. Rådet ger också ut andra trycksaker som böcker och broschyrer.

Informationscentrum har upprättat ett pressklippsarkiv om offentlig konst som sedan år 1994 sköts i samarbete med Skissernas museum i Lund.

Informationscentrum ordnar också utställningar och seminarier.

Uppsökande verksamhet

Konstrådet medverkar till att konsten introduceras på arbetsplatserna genom informationsblad och visningar i samband med överlämnandet.

De mest aktiva utåtriktade insatserna har gjorts i anslutning till det statliga bidrag till konst i bostadsområden som kanaliseras via Boverket (se kapitel 6). Åren 1989 och 1990 drev Konstrådet som huvudman ett informationsprojekt kallat *Konst där vi bor* tillsammans med Arbetsmarknadsstyrelsen och Boverket. Arbetsmarknadsstyrelsen finansierade projektet med beredskapsmedel för anställning av de informatörer som ingick i projektet. Boverket finansierade visst informationsmaterial som Konstrådet producerade. Konstnärernas riksorganisation var med om att initiera projektet och var sedermera representerad i projektets ledningsgrupp.

Syftet var att sprida kunskap om de statliga bidragen och lånen till konstnärliga insatser vid ny- och ombyggnad av flerbostadshus och att stimulera till ett ökat användande av dessa resurser för att skapa bättre boendemiljöer. Målgrupper var aktörer inom bostadsproduktionen, i första hand byggherrar och arkitekter. En målgrupp var kommunerna. Man ville påverka kommunerna att mer långsiktigt skriva in samverkan med konstnärer vid miljöutformningen i bl.a. bygglplaner och exploateringsavtal. Kunskaper om lån och bidrag, konstnärliga möjligheter och gestaltungsproblem förmedlades också till konstnärer, bl.a. genom konsultkurser som genomfördes i samarbete med Kulturarbetsförmedlingen.

Utöver projektledningen anställdes på halvtid 23 konstnärer som informatörer på olika håll i landet.

Bakgrunden till *Konst där vi bor*-projektet var att möjligheterna till lån och bidrag för konstnärliga insatser i bostadsområden endast utnyttjades i liten utsträckning. I samband med projektet ökade antalet bidragsansökningar snabbt och bidragstaket om 15 mkr nåddes för första gången budgetåret 1989/90. Det visade på att behovet av informationsinsatser är stort och att sådana insatser väcker stort gensvar.

Genom att bidraget drogs in och genom den försämrade byggkonjunkturen upplöstes många av de kontaktnät mellan beställare och konstnärer som informatörerna hade inspirerat till.

I samband med att bidraget till konst i bostadsområden återinfördes fr.o.m. 1993/94 har Konst där vi bor-projektet återuppstått med ungefär samma inriktning som tidigare, men i mindre skala. En nyhet är den kvalitetsgranskning av skissförslag som utförs av Konstrådet. Informatörerna är nu sex varav en är projektledare. Informatörerna – som är aktiva konstnärer – skall tillsammans täcka hela landet. En av informatörernas främsta uppgifter är att grundlägga och stödja de vägar och nätverk som leder till att konstnärer och beställare möts och etablerar samarbete.

Informatörerna riktar sig främst till beställare som exempelvis HSB, Riksbyggen, allmännyttiga och privata bostadsbolag och kommuner (plan- och stadsbyggnadskontor, byggnadsnämnder, de nämnder som handhar kulturfrågor). De har även kontakt med mindre, fristående bostadsrättsföreningar.

Andra parter som informatörerna vänder sig till är arkitekter och konsulter som vill arbeta med konst som ett uttryck i den arkitektoniska processen.

Informationen avser utöver bidraget till konst i bostadsområden också hur ett samarbete mellan konstnär och andra parter lämpligen kan utformas och vilka värden konstnärer kan tillföra bostadsområdena.

Konstrådets nuvarande insatser i anslutning till det statliga bidraget till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden berörs ytterligare i avsnitt 6.4.

4.5 Enprocentregeln och dess tillämpning

4.5.1 Bakgrund

Historik

När Statens konstråd tillkom år 1937 för att handha den konstnärliga utsmyckningen av statens byggnader fattade riksdagen principbeslut om den s.k. enprocentregeln, dvs. att dessa insatser inte borde understiga en procent av byggnadskostnaderna. Det förutsattes dock att konstnärlig utsmyckning var lämplig i det enskilda fallet med hänsyn till byggnadens art och lokalisering. Efter ett avbrott i anslagstilldelningen under andra världskriget återupptogs fr.o.m. budgetåret 1947/48 principen att regelbundet anvisa medel till konstnärlig utsmyckning av statens byggnader, dock utan att anslaget direkt relaterades till de statliga byggnadskostnaderna och anslaget låg på en nivå understigande en procent av byggkostnaderna fram till mitten av 1980-talet. Då höjdes anslaget så att det några år motsvarade en procent av det statliga byggandet. Anslaget har sedan dess legat fast vid drygt 24 mkr per år, vilket enligt Konstrådets beräkningar nu svarar mot ca 0,7–0,8 % av det statliga byggandet.

I 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 59 f.) anfördes att den genomförda bolagiseringen av delar av det statliga byggandet medför att den statliga ambitionsnivån för konstnärlig utsmyckning och gestaltning inte på samma sätt som tidigare kan jämföras med en bestämd andel av kost-

naderna för det statliga byggandet. Behovet av statliga insatser bör enligt propositionen i stället bedömas utifrån det övergripande kulturpolitiska målet att skapa en offentlig miljö där konst är ett naturligt och framträdande inslag. I sammanhanget framhålls också de offentliga konstinköpens betydelse för att skapa arbetstillfällen för bild- och formkonstnärer.

Omorganisationen av den statliga fastighetsförvaltningen

Förutsättningarna för Statens konstråds verksamhet har alltså förändrats i samband med att Byggnadsstyrelsen har avvecklats och stora delar av byggandet och förvaltningen av lokalerna för statlig verksamhet i samband därmed har bolagiserats. Varje myndighet svarar nu själv för sitt lokalbehov och får fritt välja hyresvärd. Flertalet av de fastigheter som Konstrådets verksamhet omfattat har övergått i privaträttslig ägandeform genom att statens byggnation och fastighetsförvaltning överförs till statliga bolag och genom att flera tidigare affärsdrivande verk numera drivs i aktiebolagsform.

Byggnadsstyrelsen har delats upp i två nya myndigheter, Statens fastighetsverk och Statens lokalförsörjningsverk och två statligt helägda fastighetsbolag, Vasakronan AB och Statliga Akademiska Hus AB. Byggnadsstyrelsens fastigheter överfördes till Fastighetsverket och de två bolagen den 1 oktober 1993. (Här innefattar för enkelhetens skull Vasakronan och Akademiska Hus även respektive bolags dotterbolag.)

Statens lokalförsörjningsverk har bl.a. till uppgift att på uppdragsbasis bistå statliga myndigheter vid förhyrning av lokaler.

Byggnade – och fastighetsförvaltande – myndigheter är nu Fastighetsverket och Fortifikationsverket – som huvudsakligen försörjer försvaret – och statliga affärsdrivande verk som Statens Järnvägar.

En stor del av byggandet för statliga myndigheter utförs av Vasakronan och Akademiska Hus. Vasakronan äger och förvaltar bl.a. stora delar av Byggnadsstyrelsens tidigare fastighetsbestånd, Akademiska Hus merparten av de fastigheter i vilka de statliga universiteten och högskolorna finns.

Även flera affärsverk har bolagiserats. Exempelvis har Televerket huvudsakligen övergått till Telia AB och Postverket till Posten AB. Endast fyra affärsdrivande verk finns nu kvar: Luftfartsverket, Sjöfartsverket, Statens Järnvägar och Svenska Kraftnät.

I framställningen nedan görs skillnad mellan *placeringsfastigheter*, dvs. rena kontorshus och *ändamålsfastigheter*, till vilka räknas byggnader som utformats med tanke på ett visst ändamål och därmed svårigen kan användas för något annat. Hit hör bl.a. domstolar och kriminalvårdsanstalter. Konstrådet har genom åren gått in med jämförelsevis stora insatser i samband med nybyggnation av ändamålsfastigheter.

Regeringsuttalanden

I senare års budgetpropositioner finns regeringsuttalanden om Konstrådets verksamhet med anledning av bolagiseringarna av statlig verksamhet.

I 1993 års budgetproposition anfördes att bolagsbildningarna inte ändrar Konstrådets arbete med anskaffande av *lösa konstverk* eftersom ägandeansvaret för denna för statens räkning utövas av den hyrande myndigheten, inte av förvaltaren (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 94). Det samma gäller enligt propositionen den s.k. byggnadsanknutna konsten även om den har ett samband med den byggnad där den är installerad. I 1994 års budgetproposition framhölls åter att bolagiseringen av statligt byggande och fastighetsförvaltning inte kommer att ändra Konstrådets arbete med anskaffande av lösa konstverk eller s.k. byggnadsanknuten konst (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 59).

Vad gäller *fast konst* är förhållandena annorlunda eftersom denna enligt jordabalkens bestämmelser kommer att tillhöra fastigheten såvida inte avtal träffas om annat. I 1993 års statsverksproposition sades att – eftersom bolagen för förvaltning av statliga byggnader är privaträttsliga subjekt – det inte är lämpligt att Konstrådet på det sätt som dittills skett i samarbete med t.ex. Byggnadsstyrelsen förser fastighetsägaren med fast konst som bekostas med medel för förvärv av konst för statens byggnader. De nya fastighetsbolagen skall inte ha någon annan ställning i förhållande till de myndigheter som är deras hyresgäster än andra konkurrerande bolag på fastighetsmarknaden (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 59 f.).

I 1994 års budgetproposition preciserade dåvarande regering sin syn på detta: När det gäller förvärv av sådana fasta konstverk som kommer att tillhöra fastigheten bör huvudansvaret för finansieringen i princip åvila fastighetsägaren. Konstrådets roll i samband med sådana förvärv bör vid nybyggnad i enskild regi vara begränsad till rådgivning. I propositionen gjordes emellertid ett visst förbehåll för anskaffning av fast konst till nybyggnationer i enskild regi av ändamålsfastigheter, dvs. fastigheter i vilka staten under över-skådlig tid kommer att vara hyresgäst. När det gäller sådana fastigheter "bör staten via Konstrådet under en övergångsperiod kunna erbjuda bidrag till utsmyckning av fast konst" (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 60 f.).

I fråga om konst till affärsdrivande verk har senast i 1993 års budgetproposition framhållits att utsmyckningen av deras lokaler i huvudsak skall bekostas av verken själva (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 96). Vad gäller konst till de tidigare affärsverk som ombildats till aktiebolag anfördes i 1992 års budgetproposition att Konstrådet i sin fördjupade anslagsframställning bör behandla i vilken utsträckning och efter vilka riktlinjer rådet skall agera gentemot de nya aktiebolag som träder i affärsverkens ställe (prop. 1991/92:100 bil. 12 s. 61).

4.5.2 Konstrådets bedömningar och åtgärder

Konstrådet har i anslagsframställningar lagt fram sin syn på hur rådets verksamhet skall anpassas till den nya ordningen för byggnation och förvaltning av statliga myndigheters lokaler. Därvid har framhållits att de långsiktiga konsekvenserna för rådets verksamhet av förändringarna i statens byggande och byggnadsförvaltning ännu inte helt kan överblickas. Konstrådets grundläggande ambition är att insatserna för den offentliga konsten genom rådets samfinansiering med statliga och andra fastighetsbolag skall motsvara minst 1 % av byggkostnaderna.

Att alla statliga myndigheter numera i princip hyr sina lokaler ändrar inte Konstrådets arbete med anskaffande av *lösa konstverk* till statliga myndigheter. Rådet är alltså inriktat på att de statliga myndigheterna även i fortsättningen kan få sig tilldelad lös konst av Konstrådet och att (bortsett från affärsdrivande verk) rådet då står för hela kostnaden oavsett vem som äger fastigheten.

Enligt praxis bekostar rådet i samarbetsprojekt med Statens Järnvägar 40 % av den lösa – och den fasta – konsten. Med andra affärsdrivande verk har rådet f.n. inte något samarbete.

I sin år 1993 inlämnade anslagsframställning pekade rådet på att de affärsdrivande verk som bolagiserats inte kan räkna med att få lös konst genom Konstrådet eftersom de inte längre är statliga myndigheter. Inledande kontakter hade givit vid handen att rådets erfarenheter och expertis även fortsättningsvis skulle komma att utnyttjas i konsultroller visavi de statliga bolagen. Någon sådan medverkan har emellertid inte ännu kommit till stånd.

Vad gäller *fast konst* till statliga myndigheter som hyr sina lokaler av Statens fastighetsverk eller av Fortifikationsverket är Konstrådet – i likhet med vad som gäller lös konst – inställt på att de sedan länge etablerade principerna bibehålls. Det innebär att Fastighetsverket och Fortifikationsverket svarar för de anläggningskostnader som är förbundna med själva installationen (t.ex. grundläggning för skulpturer) medan Konstrådet svarar för övriga kostnader.

När det gäller de nya statliga fastighetsbolagen – dvs. Vasakronan och Akademiska Hus – siktar Konstrådet på att dess andel av kostnaden för den fasta konsten successivt skall minskas och differentieras så att bolagen på sikt skall svara för den huvudsakliga kostnaden. Med Vasakronan har rådet tecknat ett avtal om kostnadsfördelningen (se nedan). Akademiska Hus fastigheter behandlas däremot i praktiken i stort sett på samma sätt som Fastighetsverkets.

I sin år 1993 inlämnade anslagsframställning anförde Konstrådet att rådet tills vidare vill pröva en delad finansiering av den fasta konsten till Vasakronans ändamålsfastigheter som byggs för långsiktig statlig verksamhet. Det skulle dock i det enskilda fallet förutsätta att kulturpolitiska skäl talar för insatser från rådets sida. De specifika förhållandena i det enskilda fallet borde

enligt rådet avgöra vilket alternativ som väljs. Enligt anslagsframställningen måste rådets ekonomiska insatser i fråga om fast konst till Vasakronans placeringsfastigheter bli mycket begränsade och huvudsakligen röra sig om konsultmedverkan.

I augusti 1994 ingick Konstrådet och Vasakronan en formell överenskommelse i form av riktlinjer för sitt framtida samarbete. Avtalet följer i huvudsak de riktlinjer rådet angivit i anslagsframställningen år 1993.

Enligt överenskommelsen bygger samverkan vid beställning av fast konst på att kostnaderna delas mellan de båda myndigheterna. Anläggningskostnaderna skall dock Vasakronan svara för. Lös konst till den statliga hyresgästen bekostas av Konstrådet.

Enligt överenskommelsen bör Vasakronan i satsningar på fast konst i nybyggnadsprojekt budgetera 0,75 % av nybyggnadskostnaden. Häri skall inrymmas kostnader för grundarbeten m.m. som är nödvändiga för den fasta konstens utförande och placering. Under en övergångstid bidrar Konstrådet med delfinansiering på maximalt 0,25 % av nybyggnadskostnaden. Bidragen avser projekt för statliga myndigheter med lägst tio års hyrestid och som specialanpassade lokaler (ändamålsfastigheter). Om man i dessa fall schablonmässigt räknar med att kostnaderna för grundarbeten o.d. uppgår till en tredjedel av de totala kostnaderna svarar alltså Konstrådet och Vasakronan för hälften var av övriga kostnader.

I ombyggnadsprojekt med lägre investeringar prövas möjligheten att beräkna budget med utgångspunkt i bl.a. byggnadsarea. I Vasakronans övriga fastigheter – dvs. sådana som inte specialanpassats för statlig verksamhet och där längre hyreskontrakt inte har slutits med statlig brukare – kan Statens konstråd erbjuda Vasakronan konsult hjälp vid satsningar på fast konst. De fasta konstverket kommer efter avsyning att tillhöra fastighetsbolaget. Vasakronan skall förvalta och vårda konstverket enligt anvisningar från Statens konstmuseer. Eftersom Statens konstmuseer inte har något tillsynsansvar för Vasakronans konst innebär det att bolaget förbinder sig att följa de anvisningar om vård av konst som Statens konstmuseer utfärdar inom sitt tillsynsområde.

I överenskommelsen noteras att Vasakronan i enlighet med vad som anförs i budgetpropositionen år 1994 bör räkna med att ta över en större del av kostnaden.

Avtalet torde kunna tolkas så att Vasakronan inte förbundit sig att göra några satsningar på fast konst utöver dem som Konstrådet bidrar till att finansiera. Det kan bl.a. innebära att Vasakronans placeringsfastigheter med statlig verksamhet blir utan fast konst liksom bolagets ändamålsfastigheter då Konstrådet inte har resurser att bidra med finansieringen eller då rådet anser att det saknas kulturpolitiska skäl för rådet att bidra.

I sin år 1993 avgivna anslagsframställning uttalade Konstrådet att rådets bidrag till Akademiska Hus fastigheter borde grundas på samma principer som dess bidrag till Vasakronans. I praktiken har Konstrådet emellertid följt en annan väg. Akademiska Hus fastigheter behandlas – som ovan sagts – i stort sett på samma sätt som Fastighetsverkets, dvs. som om fastigheterna i Akademiska Hus vore statligt ägda. Konstrådet svarar alltså för hela kontraktsumman vid beställning av fast konst till Akademiska Hus fastigheter. Eventuella grundläggnings- och fundamentskostnader och liknande svarar dock Akademiska Hus för. Denna praxis säger sig rådet följa tills vidare.

Akademiska Hus kan komma att tillföras ytterligare fastigheter inom universitets- och högskoleområdet som tidigare förvaltats av Byggnadsstyrelsen. Dessa har av formella skäl ännu inte kommit att överlåtas till Akademiska Hus utan har överförs till Fastighetsverket. Akademiska Hus har avtal med Fastighetsverket att från den 1 oktober 1993 förvalta dessa fastigheter. Detta har Konstrådet angivit som skäl för sin särbehandling av Akademiska Hus liksom att bolagets statliga hyresgäster (universitet och högskolor) har majoritet i bolagsstyrelserna inom Akademiska Hus-koncernen och att de har hyresavtal som förhindrar att de nybyggda fastigheterna inom överskådlig tid övergår i privat bruk eller ägande. Rådet har i sammanhanget också pekat på att universiteten och högskolorna är en expansiv sektor och att Akademiska Hus räknar med stora investeringar i nya byggnader de närmaste åren. Universitetsmiljöerna har sedan länge prioriterats högt av Konstrådet och många av Konstrådets största satsningar har gällt dessa miljöer, som ofta erbjuder goda förutsättningar för samverkan mellan arkitektur och konst.

Som framgått har i 1993 års budgetproposition framhållits att utsmyckningen av de affärsdrivande verkens lokaler i huvudsak skall bekostas av verken själva.

Konstrådet inledde på 1980-talet ett samarbete med de affärsdrivande verken som innebar att rådet och respektive verk svarade för hälften var vid satsningar på konst. Senare uppgörelser byggde på att verken svarade för 60 % av kostnaderna och rådet för 40 %. Uppgörelserna gällde såväl fast som lös konst. I dag kvarstår endast Statens Järnvägar som samarbetspartner enligt denna modell.

I större utsträckning än tidigare förekommer att statliga myndigheter låter helt privata – från staten skilda – fastighetsbolag bygga deras nya lokaler. Formerna för samverkan kring den fasta konsten i dessa fall är ännu inte klara. Konstrådet har uttalat att det anser sig kunna medverka i sådana projekt, men med det ekonomiska bidraget begränsat till kostnaderna för projektledningen (konsultmedverkan). Det förekommer dock i ganska stor utsträckning att rådet svarar för kostnader för fast konst i privata – och kommunala –

bolags nybyggnationer. Rådets insats uppgår i vissa fall till 50 % av kostnaderna.

Sammanfattningsvis innebär Statens konstråds nuvarande praxis att rådet helt bekostar *lös konst* vid byggnationer till statliga myndigheter oavsett vem som äger fastigheten i vilken myndigheten kommer att bli inhyrd. Vid Statens Järnvägars byggnationer svarar rådet enligt praxis för 40 % av kostnaderna för den lösa konsten. Något samarbete eller några överenskommelser med andra affärsdrivande verk har Konstrådet f.n. inte. Statliga bolag erhåller inte någon lös konst via Konstrådet.

Statens konstråds ekonomiska insatser vad gäller *fast konst* är beroende av vem som äger fastigheten. Det är också av betydelse vilken typ av fastighet det är fråga om. Ändamålsfastigheter till vilka statlig verksamhet kan beräknas bli lokaliserad under lång tid prioriteras före andra typer av fastigheter.

<i>Ägare/Förvaltare</i>	<i>Kostnadsfördelning för fast konst</i>
Fastighetsverket Fortifikationsverket	Konstrådet 100 % för såväl placerings- som ändamålsfastigheter
Akademiska Hus	Konstrådet 100 % för såväl placerings- som ändamålsfastigheter
Vasakronan	Konstrådet 0 % för placeringsfastigheter och ca 50 % för ändamålsfastigheter
Statens Järnvägar	Konstrådet 40 % (i praktiken endast ändamålsfastigheter)
Övriga affärsdrivande verk	Något samarbete förekommer inte f.n.
Andra bolag	Konstrådet upp till 50 % (i praktiken endast ändamålsfastigheter)

I samtliga fall gäller att byggande myndighet/bolag svarar för grundläggningskostnader och liknande. I uppställningen angivna andelar avser kostnaderna exklusive grundläggningskostnader o.d.

Tabell 4.5 Antal pågående projekt inom Statens konstråd den 30 juni 1994 och den 1 januari 1995 fördelade på mottagare

Mottagare	30 juni 1994	1 januari 1995
Statens fastighetsverk	23	20
Fortifikationsverket	42	38
Akademiska Hus	64	51
Vasakronan	43	41
Statens Järnvägar	7	5
Vägverket	6	4
Banverket	2	1
Posten	1	
Televerket		1
Övriga	15	22
Summa	203	183

Källa: Statens konstråds årsredovisning 1993/94 (korrigerade uppgifter) samt uppgifter från Staten konstråd i januari 1994

Ovan har rådets andel av kostnaderna för de konstnärliga insatserna angivits. Dessa kostnaders andel av byggkostnaderna varierar i sin tur beroende på bedömningar i det enskilda fallet och kostnaderna för byggnationen. Generellt sett torde konststatsningarnas andel av byggkostnaderna minska med storleken på de senare.

5 Statens konstsamling och Statens konstmuseer

I kapitlet behandlas ansvaret för den statligt ägda konst som finns på de statliga myndigheterna. I 5.1 tas myndigheternas ägar- och vårdansvar upp. I avsnitt 5.2 redogörs för Statens konstmuseers ansvar och uppgifter vad gäller tillsyn och registrering av konst som myndigheterna innehar. Där ges också en redogörelse för Statens konstmuseers depositionsverksamhet.

5.1 Myndigheternas ägar- och vårdansvar

Statens konstsamling, dvs. de statliga myndigheternas konst, har kommit i statlig ägo på olika sätt. Myndigheter har – både före och efter Konstrådet tillkomst – skaffat konst på egen hand genom inköp och har också fått konst genom gåvor och donationer. Antalet verk som innehas av de statliga myndigheterna kan endast grovt uppskattas. Det torde uppgå till ca 200 000. Av dessa har uppskattningsvis ca 70 000 placerats ut av Konstrådet. Värdet av konsten ute på myndigheterna uppgår till flera hundratals miljoner kronor.

Ansvaret för konst som tillhör staten och finns hos statliga myndigheter regleras i förordning (1990:195) om vård av statens konst och i instruktionen för Statens konstmuseer (1988:677, senast ändrad och omtryckt 1994:1369).

Ansvaret för fast konst ligger på den myndighet som förvaltar byggnaden medan ansvaret för lös konst faller på den myndighet hos vilken denna konst är placerad.

Ansvarig myndighet skall vårda konsten väl. Bortsett från depositioner och andra lån innehar statliga myndigheter sina lösa konstobjekt under ägandeliknande förhållanden oavsett om de inköpts för egna medel, erhållits i gåva eller placerats hos dem av Konstrådet. När en myndighet kvitterar konstverk som överlämnas av Konstrådet övergår ägar- och vårdansvaret till den mottagande myndigheten. Myndigheternas ansvar för de konstverk som överlämnats av Konstrådet skiljer sig i princip alltså inte från deras ansvar för verk som de anskaffat på annat sätt.

Varje myndighet skall förteckna sitt innehav av konst – fast som lös – som tillhör staten, årligen inventera detta innehav samt lämna Statens konstmuseer som tillsynsmyndighet uppgift om innehavet. Fastighetsverket och Fortifikationsverket skall sålunda årligen lämna en förteckning över sin fasta konst till SKM. Bolag har inte någon sådan skyldighet – deras samlingar tillhör ju i formell mening inte staten och ligger därmed utanför SKM:s tillsynsansvar.

Konst som anskaffas av myndigheter vars verksamhet övergått i bolagsform har Statens konstmuseer alltså inte något tillsynsansvar för.

Om en myndighet så begär överför Statens konstmuseer myndighetens konst till museernas egna samlingar eller lämnar den till Konstrådet för ny placering varvid myndighetens ägar- och vårdansvar givetvis upphör. Motsvarande gäller när myndighet upphör eller dess verksamhet övergår till annat huvudmannaskap. Dessa bestämmelser gäller i praktiken givetvis endast lös konst. I samband med bolagiseringar då statliga fastigheter – och därmed också fast konst – övergår i annan ägandeform kan särskilda åtgärder vidtas, exempelvis att den fasta konsten erhåller skydd motsvarande kulturminne.

5.2 Statens konstmuseer

5.2.1 Styrelse och organisation

Myndigheten Statens konstmuseer (SKM) driver i enlighet med sin instruktion (se avsnitt 5.1) tre museer, nämligen Nationalmuseet, Moderna museet och Östasiatiska museet. Till myndigheten hör Prins Eugens Waldemarsudde.

Chef för myndigheten är överintendenten, som också skall vara ledamot av myndighetens styrelse och chef för en av museienheterna.

Inom Nationalmuseet är samlingsområdet fördelat på tre avdelningar: en för äldre måleri och skulptur, en för teckning och grafik samt en för konsthantverk. Inom Moderna museet finns två avdelningar, en för modern konst och en för fotografi – den senare benämnd Fotografiska museet. Moderna museets samlingsområde omfattar i första hand måleri- och skulptur, företrädesvis från 1900-talet, samt fotografiska bilder.

Avdelningen för depositioner och tillsyn handhar bl.a. myndighetens tillsyn över den statligt ägda konsten samt dess depositioner och vandringsutställningar.

5.2.2 Mål och inriktning

Statens konstmuseer har enligt sin instruktion bl.a. till uppgift att främja konsten, konstintresset och konstvetenskapen. Myndigheten skall levandegöra äldre och nutida konstformer och deras samband med samhällets utveckling och verka för konstnärlig och kulturell förnyelse. Samlingarna skall vårdas, förtecknas och berikas genom nyförvärv. Museerna skall driva och stödja utställningsverksamhet och annan pedagogisk verksamhet och driva utlånings- och depositionsverksamhet.

Statens konstmuseer har ett ansvar för konstmuseiområdet i stort. SKM skall inom detta område verka för en lämplig samordning, särskilt mellan museer på central och regional nivå och bistå annan museiverksamhet,

särskilt på regional nivå. SKM skall också verka för en utveckling av kontakterna mellan museiväsendet och dess omvärld.

SKMs tillsynsansvar gäller inte endast de egna samlingarna utan också annan konst som tillhör staten. Detta berörs närmare i avsnitt 5.2.4.

5.2.3 Inköp

Sedan ett antal år tilldelar staten inte längre Statens konstmuseer några särskilda medel för förvärv av konstverk eller för utställningsproduktion. Inköp av konstverk och utställningsverksamhet vid SKM finansieras huvudsakligen med intäktsmedel och donerade medel samt i begränsad omfattning genom sponsring i olika former. Anslagsmedlen används för att täcka kostnaderna för löner, expenser, bevakning och lokaler.

Beslut om inköp av konst fattas av chefen för det museum som har det samlingsområde under vilket inköpet faller. Förslag lämnas givetvis av chefen för den avdelning som berörs, exempelvis Fotografiska museet.

Statens konstmuseer har ansvar för inköp av konst i olika tekniker med de olika konstformerna uppdelade på nämnda avdelningar. Av Statens konstmuseers inköp av nutida konst för anslagsmedel 1993/94 om sammanlagt 350 000 kr gällde 242 000 kr (69 %) Moderna museet bortsett från fotografier, 23 000 kr (7 %) Fotografiska museet, 43 000 kr (12 %) Nationalmuseums avdelning för konsthantverk och 42 000 kr (12 %) Nationalmuseums avdelning för teckning och grafik.

5.2.4 Tillsynsansvar

Tillsyn av konsten

Som framgått omfattar Statens konstmuseers tillsynsansvar inte enbart de egna samlingarna utan också andra konstföremål som är i statens ägo och som inte står under tillsyn av annan myndighet. SKM avgör frågor om ägar- och vårdansvar och övervakar statliga myndigheters vård av sina konstverk, såväl lösa som fasta. Tillsynsansvaret för fast konst överfördes år 1982 från Konstrådet till Statens konstmuseer med motivering att man ville ha tillsynsansvaret samlat på en myndighet. Tillsynen av den statligt ägda konsten regleras i Statens konstmuseers instruktion och förordningen (1990:195) om vård av statens konst.

SKM skall lämna myndigheterna råd om vården av sådan konst som konstmuseerna har tillsyn över. Konserverings- eller reparationsåtgärder får inte vidtas utan föregående samråd. Vårdansvarig myndighet får heller inte påbörja förändring av miljön kring ett fast konstverk innan samråd med SKM skett. Givetvis får konstverk heller inte flyttas, förändras, säljas eller för-

störas innan sådant samråd skett. Ändringar som inkräktar på upphovsmannens ideella rätt fordrar också tillstånd av upphovsmannen.

Statens konstmuseer fullgör sin tillsynsuppgift på olika sätt. Museerna informerar statliga myndigheter om vård och registrering bl.a. genom skriftliga råd och anvisningar samt anvisar lämpliga åtgärder vid omplacering, skada eller risk för skada. Om myndighet önskar frångå sig konstverk – i praktiken lös konst – avgör SKM om ägar- och vårdansvaret skall kvarstå eller upphöra och kan godkänna överflyttning av ägaransvar till annan myndighet, införliva konstverket i egna samlingar eller överlämna det till Konstrådet för omplacering vid annan myndighet. Motsvarande gäller om myndighet upphör eller om dess verksamhet överförs till annan huvudman, t.ex. då myndighet övergår till bolag. Detta gäller alla föremål, oavsett om de införskaffats genom egna medel, erhållits i gåva eller överlämnats från Statens konstråd. Statens konstmuseer överväger att placera de i dessa sammanhang aktuella verken i en särskild depositionsamling – ett "lager" av verk som inte har samma museala värde som verken i den permanenta samlingen.

Statens konstmuseers tillsynsansvar gäller inte all statlig konst. Vårdansvaret för vissa samlingar ligger helt på den myndighet som innehar konsten. Det gäller bl.a. vissa äldre samlingar vid universitet och högskolor samt inom försvarsmakten.

Utanför SKM:s tillsynsansvar ligger också den konst – lös och fast – som genom bolagisering av myndigheter inte längre är i direkt statlig ägo. Konstföremål som SKM bedömer vara av mindre konstnärligt värde kan kostnadsfritt överlåtas till de nybildade bolagen. Statens konstmuseers principiella inställning är dock att konstnärligt och kulturhistoriskt värdefulla konstobjekt som inköpts för allmänna medel bör stanna i statlig ägo. SKM anser det vara beklagligt om bolagiserade myndigheter berövas god konst och att de därmed får en torftigare miljö. Nybildade bolag erbjuder därför möjlighet att mot en avgift förfoga över de aktuella lösa konstverken som depositioner.

Registrering

Som framgått skall Statens konstmuseer enligt sin instruktion förteckna och vetenskapligt bearbeta myndigheternas samlingar. Såväl registreringen som bearbetningen har vissa brister, något som påpekats av Riksrevisionsverket hösten 1993 och hösten 1994.

Som angivits kan Statens konstmuseers tillsynsansvar grovt uppskattas omfatta ungefär 200 000 lösa konstföremål. Att antalet inte kan anges mer exakt beror bl.a. på att Konstrådets registrering av sina inköp mellan åren 1955 och 1970 var ofullständig och att myndigheternas inventeringar och registreringar varit bristfälliga. Tillförlitliga inventeringar saknas fortfarande för en del myndigheter. Därtill kommer att Statens konstmuseers tillsynsuppgift inte reglerades förrän år 1962 och att vårdansvaret inte preciserades förrän år 1990.

Statens konstmuseer har inlett ett arbete med att förbättra registreringen av myndigheternas samlingar med hjälp av datateknik. Man har utvecklat en bilddatabas i vilken uppgifter börjat införas med sikte på att samtliga statens konstverk med tiden skall registreras i den. Genom databasen kommer det statliga konstinnehavet att bli mer tillgängligt, något som är av betydelse för bl.a. skola, bibliotek, museer, konstnärer, och forskare. Konstdatabasens betydelse har ytterligare accentuerats av att en stor del av det statliga fastighetsbeståndet har bolagiserats.

5.2.5 Depositioner

Statens konstmuseer bedriver också depositionsverksamhet genom att låna ut konst från sina samlingar till statliga myndigheter. Depositioner sker bl.a. till museer och kulturinstitutioner, varav några med annan huvudman än staten. För lån från SKM:s samlingar gäller särskilda låne-, säkerhets- och vårdföreskrifter.

Ungefär 8 500 konstföremål ur Statens konstmuseers samlingar är deponerade på ca 700 arbetsplatser. Av dessa verk är mer än 3 000 deponerade utanför Stockholms län. Verksamheten bedrivs genom ett nät av kontaktpersoner på myndigheterna.

För depositioner ur de egna samlingarna tar SKM ut en depositionsavgift, dock inte för depositioner vid museer och andra kulturinstitutioner som bedriver konstabildande verksamhet. Svenska ambassader och beskickningar i utlandet bestrider de direkta kostnaderna i samband med depositioner där.

Depositionsavgiften är beräknad att täcka de extra kostnader för vård av konstverken, transporter och administration som uppstår i samband med depositioner. Från med budgetåret 1994/95 utgår en uppläggningsavgift om 500 kr och en avgift per verk, varierande mellan 70 kr och 250 kr beroende på verkets art. Taxan har fastställts i samråd med Riksrevisionsverket. Budgetåret 1993/94 uppgick depositionsavgifterna till ca 680 000 kr, varav uppläggningsavgifter ca 15 000 kr.

SKM önskar kunna täcka vårdkonstnaderna även för den konst som förmedlas genom Statens konstråd och äldre konst som förvaltas av myndigheter genom en sådan avgiftsfinansiering. En avgiftsbeläggning skulle enligt Statens konstmuseer ge förutsättningar för en rationell hantering av de statliga konstsamlingar som helt saknar elementära vård- och skyddsresurser.

Som nämnts erbjuder Statens konstmuseer tidigare statliga verksamheter som övergått i bolagsform att mot en avgift ha den tidigare deponerade konsten även fortsättningsvis placerad hos sig. För att helt täcka SKM:s kostnader torde avgiften i dessa fall komma att bli högre än den som gäller myndigheter.

5.2.6 Förhållandet till Statens konstråd

En företrädare för Statens konstmuseer har rätt att närvara vid Konstrådets sammanträden och delta i rådets överläggningar men inte i dessa beslut. Därigenom kan SKM hålla sig informerad om Konstrådets verksamhet, inköp och projekt samt vara rådgivande utifrån sin kompetens och erfarenhet.

Statens konstmuseer och Statens konstråd deponerar, respektive placerar, konstverk hos statliga myndigheter och har härvidlag mycket besläktade uppgifter. Någon klar arbetsfördelning eller några principer för en sådan finns dock inte vad gäller denna verksamhet.

Tillsynsansvaret för den deponerade eller placerade konsten faller helt på Statens konstmuseer. Den gällande ordningen förutsätter naturligtvis samarbete mellan museerna och Konstrådet. Sålunda grundar sig uppgifterna i SKM:s bilddatabas, i vilken uppgifter om samtliga konstverk är tänkta att registreras, på Konstrådets inköpsdokumentation. Statens konstmuseer är alltså beroende av att rådets registrering är tillförlitlig och fullständig för att tillsynen av konsten skall kunna handhas på ett tillfredställande sätt.

6 Bidraget till konst i bostadsområden

I kapitlet redogörs för det bidrag till konstnärlig utsmyckning och gestaltning i bostadsområden som Boverket handhar. Det bör tilläggas att stöd till konstnärliga insatser i offentliga miljöer också kan ges genom andra av Boverkets stödformer genom att kostnaderna för sådana insatser kan ingå i underlaget för stöd. Sålunda kan exempelvis Boverkets stöd till allmänna samlingslokaler och stöd till icke-statliga kulturlokaler innefatta konstnärliga insatser. Det finns inte några uppgifter om hur stor del av dessa stöd som kommer konstnärlig utsmyckning och/eller gestaltning till del.

6.1 Bakgrund

År 1962 infördes ett statligt stöd till konstnärlig utsmyckning av bostadsområden som fick formen av ett tillägg i underlaget för statliga lånemedel för uppförande av bostäder med hyres- och bostadsrätt. Sedan år 1992 lämnas ett motsvarande stöd i stället i form av räntebidrag och kreditgaranti på grundval av ett bidrags/garantiunderlag.

Stödet kompletterades fr.o.m. den 1 juli 1987 med ett statligt bidrag för konstnärlig utsmyckning eller gestaltning i bostadsområden (prop. 1986/87:48, bet. 1986/87:BoU10, rskr. 248). Skälet till kompletteringen var att lånemöjligheterna endast utnyttjades i obetydlig utsträckning. Det statliga bidraget har funnits sedan dess med undantag för budgetåret 1992/93.

Genom statsmakernas beslut avskaffades bidraget med utgången av budgetåret 1991/92 (prop. 1991/92:100 bil. 12 s. 61f, bet. 1991/92:BoU11, rskr. 152), men återinfördes på initiativ i riksdagen fr.o.m. budgetåret 1993/94. Som skäl för avvecklingen angavs i propositionen dels behovet av besparingar, dels hänsyn till det översynsarbete som bedrevs i syfte att renodla stödet till bostadsfinansieringen. (En rad mindre bidrag avvecklades.) Bidraget återinförande året därpå gjordes i anknytning till ett riksdagsbeslut om ett ROT-program (reparation, om- och tillbyggnad) för bostäder (bet. 1992/93:BoU10, rskr. 1992/93:206). Utformningen av bidraget blev densamma som den som gällde tidigare, men administrativt gjordes den ändringen att Konstrådet skall yttra sig över ansökningarna (bet. 1992/93BoU:16, rskr. 1992/93:282).

I 1994 års budgetpropositionen föreslogs att bidraget skulle behållas under budgetåret 1994/95 med hänsyn till de förändrade förutsättningar för bidraget till konstnärlig utsmyckning som uppkommit genom riksdagens beslut under

budgetåret 1992/93. I propositionen framhölls att ytterligare skäl härtill är de möjligheter som genom bidraget kan åstadkommas för att skapa arbetstillfällen åt bild- och formkonstnärer. Riksdagen beslöt i enlighet med förslaget i propositionen (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 61, bet. 1994/95:BoU8, rskr. 461).

Medel till bidraget anvisas i statsbudget under anslaget Bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden under Kulturdepartementets huvudtitel. Riksdagen fastställer årligen en ram för beslut om bidraget. Denna ram har varit 15 mkr så länge bidraget funnits. I 1995 års budgetproposition föreslås att medel om motsvarande belopp anslås även för det nästkommande budgetåret.

6.2 Syfte, omfattning och storlek

När bidraget infördes angavs som motiv att konstnärliga insatser är av stort värde i arbetet med att skapa bra och tilltalande bostadsmiljöer och att det är viktigt att det i bostadsområden finns konstverk som skänker liv åt miljön och som gör områdena mer omväxlande och tilltalande. Som framgått var ett skäl till att bidraget återinfördes också att det skapar arbetstillfällen för konstnärer.

Enligt bidragsförordningen (1987:316, senast ändrad 1993:1122) kan statligt bidrag ges för konstnärlig utsmyckning eller gestaltning vid nybyggnad, ombyggnad eller förbättring av hyres- och bostadsrättshus. Riksdagen uttalade våren 1994 att en vidgning av ändamålet med bidragsgivningen temporärt borde medges så att bidrag kan utgå även om åtgärden inte vidtas i samband med ny- eller ombyggnad eller förbättring av hyres- och bostadsrättshus (1993/94:BoU8, rskr. 461). Regeringen har sedermera förordnat (SFS 1994:461) om en sådan tillfällig utvidgning från den 15 juni 1994 till utgången av år 1995.

Bidragsmottagare är fastighetsägaren.

Bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden lämnas med ett belopp som motsvarar 40 % av skälig kostnad, dock högst 16,70 kr per kvm bruksarea ovan mark. För återstoden av kostnaderna kan stöd ges i form av räntebidrag och kreditgaranti på grundval av en höjning av bidrags/garantiunderlaget.

6.3 Utnyttjande

Kring decennieskiftet 1990 var antalet årligen påbörjade lägenheter i nyproduktioner exceptionellt stort, som mest 69 000. Därefter har en kraftig nedgång i antalet skett, som mest markant mellan åren 1992 och 1993. År 1994 var antalet ca 10 000. Boverket räknar med en jämn uppgång fram till år 2 000, då antalet enligt verkets prognos kommer att uppgå till ca 40 000.

Som framgår av tabell 6.1 nåddes bidragstaket, 15 mkr, det tredje året efter det att bidraget införts. Det avräknade bidragsbeloppet höll sig på den nivån tills dess att bidraget avvecklades. Budgetåren 1990/91 och 1991/92 nåddes bidragstaket redan sex respektive en månad in på budgetåret och många ansökningar avlogs i brist på medel. Konst kunde dock finansieras som lånetillägg.

Tabell 6.1 Avräknade medel ur Boverkets bidragsram för bidrag till konstnärlig utsmyckning och gestaltning i bostadsområden budgetåren 1987/88–1993/94

	Avräknade medel, mkr	Antal avräknade ansökningar	Genomsnittligt bidragsbelopp, kr
1987/88	3,6	49	73 000
1988/89	10,2	123	83 000
1989/90	15,0	200	75 000
1990/91	15,0	208	72 000
1991/92	15,0	193	78 000
1992/93	Inga bidrag beviljades		
1993/94	6,0	80	75 000
1 juli – 31 dec 1994	4,1	54	76 000

Källa: Boverket

Det låga utnyttjandet de två första åren torde hängt samman med att kännedomen om bidraget inte varit särskilt spridd. Till att utnyttjandet senare kom att påtagligt ökas torde informationsprojektet Konst där vi bor i hög grad ha bidragit. Detta projekt bedrevs åren 1989 och 1990 i samverkan mellan Arbetsmarknadsstyrelsen, Boverket, Konstrådet samt Konstnärernas riksorganisation och innefattade informationsarbete för att öka intresset för konstnärliga insatser i bostadsområden och kännedomen om bidragsmöjligheterna (se vidare avsnitt 4.4). Det jämförelsevis låga utnyttjandet 1993/94 torde främst ha berott på det minskade byggandet och att inte alla berörda haft kännedom om att bidraget återinförts.

Det genomsnittliga bidragsbeloppet har som framgår av tabell 6.1 under den tid bidraget funnits legat kring 75 000–80 000 kr. Storleken på de enskilda bedragen varierar tämligen kraftigt. 1993/94 uppgick det största bidragsbeloppet till ca 500 000 kr, det minsta till 12 000 kr. Små bidrag hänför sig ofta till delprojekt ingående i ett stort projekt som tilldelas ett flertal bidrag. 39 av bidragen avsåg projekt utan samband med ny- eller ombyggnad.

I den utvärdering som gjordes av Konst där vi bor-projektet anges att uppskattningar gjorda inom projektet gav vid handen att kostnaderna för utsmyckningsuppdragen åren 1989–1990 fördelade sig enligt följande: Arvoden till konstnärer ca 40 %, köpta tjänster (material, underleverantörer) ca 50–55 % och administration (t.ex. konsulter) ca 5–10 %.

6.4 Handläggning

När bidraget återinfördes år 1993 inleddes Statens konstråd i handläggningen av ansökningsärendena, som nu sker vid tre myndigheter: länsstyrelsen i det län fastigheten är belägen, Statens konstråd och Boverket. Ansökningarna om bidrag ställs till länsstyrelserna, som också fattar beslut om bidrag sedan Konstrådet yttrat sig i ärendet. Statens konstråd granskar ärendena ur konstnärlig synvinkel och Boverket ansvarar för ramutnyttjande, anslagsberäkningar, föreskrifter m.m. samt är instans för överklagande av beslut av länsstyrelsen. Konstrådet har också till uppgift att informera om bidraget.

En beskrivning av vad man vill uppnå med den konstnärliga gestaltningen skall medfölja ansökningen. Projektet skall redovisas så att den konstnärliga arbetsinsatsen kan bedömas och kostnaden för konstnärens åtagande kan utläsas och särskiljas. Redovisningen kan ske genom att konstprogram inges.

Statens konstråds yttrande grundar sig på en granskning av den skissdokumentation som vanligen medföljer ansökningarna. Rådets handläggning tar i normalfallet högst två veckor. I en del fall måste handlingarna kompletteras av beställaren med exempelvis skissdokumentation och en plan över fastigheten. Ett fåtal ansökningar har krävt längre handläggningstid beroende på diskussioner med beställaren om konstnärlig kvalitet och principer för urvalet av konstnärer. Av de 99 ansökningar rådet granskade budgetåret 1994/95 ansåg rådet att 19 borde avslås, vilket beslutande organ också gjorde.

I samband med att bidraget till konst i bostadsområden återinfördes fr.o.m. 1993/94 har Konstrådets tidigare nämnda Konst där vi bor-projekt återupptått i mindre skala med fem informatörer och en projektledare. De arbetar på halvtid med att sprida kännedom om bidraget och om lämpliga former för samarbete mellan konstnärer och andra yrkesgrupper vid genomförandet av konstprojekt i bostadsområden. Ansvariga för de flesta större ny-, om- och tillbyggnader av bostäder i landet kontaktats av informatörerna. Informatörernas löner täcks till 65 % av beredskapsmedel som ställts till förfogande av Arbetsmarknadsstyrelsen. En närmare redogörelse för verksamheten ges i avsnitt 4.4.

Kostnaderna för Konstrådets insatser uppgick budgetåret 1993/94 till ca 1,0 mkr, varav ca 100 000 kr för själva kvalitetsgranskningen och resterande för information. Rådet granskade 99 ansökningar. Den genomsnittliga kostnaden per ärende för granskningen var alltså ca 1 000 kr.

Rådet rekvirerar medel från Boverket för sina kostnader för bl.a. personal, resor, seminarier och granskningsarvoden. Dessa kostnader belastar Boverkets sakanslag. Budgetåret 1994/95 uppgick de enligt Boverkets redovisning till 750 000 kr, enligt Konstrådets till 550 000 kr.

7 Bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler

Statliga bidrag kan utgå för konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler. Medlen anvisas som en särskild post under anslaget Förvärv av konst för statens byggnader m.m.

Anslagsmedlen uppgår budgetåret 1994/95 till ca 3,9 mkr. Av dessa utbetalas ca 1,4 mkr till Folkparkerna i Sverige och ca 2,5 mkr till Samlingslokalorganisationernas samarbetskommitté för fördelning mellan Folkets husföreningarnas riksorganisation, Bygdegårdarnas riksförbund och Riksföreningen Våra gårdar. Reguljärt statsbidrag till nämnda organisationer för konstinköp har utgått fr.o.m. budgetåret 1976/77. Folkparkerna och de samlingslokalägande organisationerna hade dock tidigare vid några tillfällen erhållit särskilda medel för konstförvärv. När det reguljära bidraget infördes angavs att det är värdefullt att samlingslokaler runt om i landet kan få en lämplig konstnärlig utsmyckning då det är ett verksamt sätt att få fler människor i kontakt med god bildkonst samtidigt som det bör vara berikande för de olika aktiviteter som förekommer (prop. 1975/76:135 s. 242).

Folkparkerna å ena sidan och de lokalhållande organisationerna å den andra köper in olika typer av konst. *Folkparkernas* inköp gäller så gott som uteslutande större verk som skulpturer för placering utomhus samt ridåer och andra väggtextilier i stora format. Under senare år har folkparkerna förvärvat drygt ett tiotal verk per år. Sedan år 1974 har parkerna tillförts mer än 350 verk genom statligt bidrag och medel som tillskjutits av enskilda parker, kommuner och andra givare. Dessa tillskott uppgår tillsammans till ungefär samma belopp som det statliga bidraget och avser vanligen följdkostnader för bl.a. markarbeten och byggåtgärder som kan uppstå i samband med installationen av ett konstverk.

Verken beställs av Folkparkerna i Sverige, som är parkernas centralorganisation, på grundval av intresseanmälningar från parkerna och en närmare undersökning av förutsättningarna för konstnärliga insatser i de enskilda fallen. Vissa verk cirkulerar mellan olika parker.

Bidraget för konstinköp i *samlingslokalorganisationerna* har av dessa organisationers samarbetskommitté på senare år fördelats så att folkets husföreningarna fått 50 procent, bygdegårdarna 29 procent och Våra gårdar 21 procent. Fördelningen grundas på antalet lokaler som är anslutna till respektive organisation.

De lokalhållande organisationernas konstinköp gäller i första hand staffli-konst och grafik i olika tekniker men även annan konst som skulpturer och textilarbeten förvärfvas. Konsthantverk och fotografier har dock köpts in i mycket liten omfattning. Budgetåren 1992/93 och 1993/94 förvärvades närmare 400 verk per år för medel som ställts till förfogande genom det statliga bidraget. Inköpen görs huvudsakligen vid utställningar som arrangeras av samarbetskommittén runt om i landet och i vilka landets yrkes-verksamma konstnärer inbjuds att delta. Utställningarna – ett femtontal per år – förläggs till samlingslokaler och är öppna för allmänheten. Inköp kan där också göras av andra än organisationerna – t.ex. kommuner och konst-föreningar. Organisationerna svarar för samtliga utställningskostnader, del-tagande konstnärer endast för transportkostnaderna för verken. Sedan denna ordning infördes år 1977 har ungefär 12 000 verk inköpts för bidragsmedel. Verken förblir i respektive centralorganisations ägo och deponeras på sam-lingslokalerna ute i landet.

8 Mål och utgångspunkter

Jag skall enligt mina direktiv precisera statens ansvar för konst i olika miljöer och ange under vilka förhållanden statliga insatser kan komma i fråga när det gäller konst i miljöer som staten inte svarar för. Jag har också haft i uppgift att formulera övergripande mål för de statliga insatserna för konst i offentlig miljö. I nära anslutning därtill har jag också haft i uppdrag att precisera till vilka offentliga miljöer de statliga insatserna i första hand skall riktas och visa hur en utvärdering av insatserna kan genomföras. Dessa frågor tas upp i detta kapitel, som också berör jämställdhetsaspekter på mitt uppdrag. Under rubriken Enprocentregeln redovisar jag min principiella syn på den framtida statliga resurstilldelningen till offentlig konst.

8.1 Konstnärliga insatser i offentliga miljöer

Miljöer präglade av konstnärlig gestaltning utförd med omsorg, inlevelse och kunskande, skapar stimulans och trivsel för de människor som vistas där. Omvänt påverkar visuellt torftiga miljöer människan negativt och sådana miljöer tenderar att förslummas även i andra avseenden än de rent gestaltningsmässiga.

Konstnärlig miljögestaltning innebär mycket mer än att placera ut ett konstverk på en viss plats. Det är att se till helheten och att bygga upp en miljö där enskilda konstverk utgör inslag men där det också kan vara helheten som är konstverket. En utgångspunkt måste vara att skapa miljöer med hög konstnärlig kvalitet där platsens särskilda förutsättningar respekteras. I dessa förutsättningar ingår de fysiska möjligheter och begränsningar som är förknippade med landskapet och rummet lika väl som – och kanske i första hand – hänsyn till hur miljön skall användas och till de människor som skall vistas där. Det kräver intresse från byggherrarnas sida. Det ställer också stora krav på de konstnärer, formgivare, arkitekter, landskapsarkitekter, ingenjörer, ekonomer och politiker som skall planera och utforma miljöerna. De måste, med bevarande av sin yrkesintegritet, vara lyhörda för önskemål och förslag och tillgodose krav och behov inte bara rörande de konstnärliga insatserna.

Man bör göra en skillnad mellan konstnärliga insatser som är en del i arbetsprocessen redan från miljögestaltningens första faser och utplacering av lös konst som inte är skapad med en viss miljö, plats eller rum i åtanke. I det första fallet – som huvudsakligen avser fast konst – kan konsten i verklig

mening integreras i miljön. Utplacering av lös konst har i och för sig stor betydelse för miljön och måste göras med känsla för förutsättningarna i varje särskilt fall, men då verken inte skapats för en viss bestämd omgivning kan inköp och utplacering ske sedan miljön i övrigt står färdig.

8.2 Det statliga ansvaret

Det är naturligt att statligt finansierade insatser utgår från att insatserna skall komma många människor till del. Det skulle kunna innebära att statliga satsningar riktas till offentliga miljöer där många människor vistas oberoende av vem som äger miljöerna och har det närmaste ansvaret för dem. I praktiken kan man emellertid inte bortse från ägarförhållandena. De statliga insatserna bör enligt min mening i första hand rikta sig till statligt ägda miljöer, dvs. miljöer som staten har ett direkt ansvar för. Det statliga fastighetsägandet och den statliga fastighetsförvaltningen har under senare år till stor del förts över på bolag. I 1993 års budgetproposition (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 94) uttalades att det är önskvärt att de nya förhållanden som inträder i och med bolagiseringen inte medför att monumentalkonsten i den offentliga miljön minskar. Jag lämnar i kapitel 10 förslag om den statliga finansieringen av konstsatsningar i miljöer med olika ägarförhållanden där statlig verksamhet bedrivs. De vilar på principen att de statliga ekonomiska insatserna för miljögestaltningen skall vara större i helstatlig verksamhet än i verksamhet där statens engagemang är mer indirekt.

I mycket frekventerade privatägda offentliga miljöer finns det ofta ett kommersiellt intresse av att många människor vistas i dem och därmed också ett intresse från ägarens sida att göra dem tilltalande. Ofta finns det därför inte något skäl för offentliga organ att ekonomiskt stödja en konstnärlig gestaltning av sådana miljöer. I den mån exempelvis privatägda butiksgallerier utformas utan hänsyn till konstnärliga värden torde knappast några statliga stimulansåtgärder kunna påverka detta – miljön utformas utifrån andra värderingar.

Jag anser emellertid att staten också bör ta ett mer allmänt ansvar för att konstnärliga insatser kommer offentliga miljöer till del. I linje med det föreslår jag att det nuvarande statliga bidraget till konstnärlig utsmyckning och gestaltning av bostadsområden avvecklas och ersätts med ett bidrag som avser konstnärliga insatser även i andra offentliga miljöer. Jag föreslår också att det statliga bidraget till konstinköp till folkparker och allmänna samlingslokaler bibehålls.

Det statliga ansvaret för icke statliga offentliga miljöer skall inte endast ta sig uttryck i ekonomiska bidrag. Staten bör även i fortsättningen genom information och rådgivning stimulera till att engagera konstnärer i miljögestaltning. Genom information, rådgivning och annan utåtriktad verksamhet

skall intresset för konstnärliga insatser i miljön stimuleras både bland dem som svarar för att sådana insatser skall komma till stånd och bland brukarna.

Det statliga ansvaret bör inte endast tas inom ramen för kulturpolitiken. Det är t.ex. angeläget att inom bostadspolitikerna stödet till byggandet utformas så att reglerna för det statliga stödet stimulerar till konstnärlig medverkan i byggprocesserna. Det är också angeläget att de tidigare statliga myndigheter som övergått till bolag tar försorg om de miljöer de förfogar över.

8.3 Mål för statens insatser

En självklar utgångspunkt för mina överväganden är att konstnärliga insatser för och i offentlig miljö även fortsättningsvis skall vara en del i den statliga kulturpolitiken. En annan är att målen för dessa insatser måste ses i sammanhang med de övriga målen för den framtida kulturpolitiken och med hur de struktureras.

Kulturutredningen kommer enligt vad jag inhämtat sannolikt att föreslå att mål inom ramen för en nationell kulturpolitik skall fastställas på tre nivåer. *Övergripande mål* skall ge en grund för inriktningen av de offentliga insatserna och avses gälla under relativt lång tid. *Sektorsmål* för olika sektorer av kulturområdet och *verksamhetsmål* för enskilda myndigheter och institutioner skall ge de övergripande målen en större konkretion och kan avse ett kortare tidsperspektiv. I regleringsbrev för 1994/95 har verksamhetsmål mer systematiskt satts upp för första gången. För Konstrådets del anges tre sådana verksamhetsmål. Ett av dessa är att rådet skall utveckla former för samverkan med de nya statliga fastighetsbolagen i syfte att verka för att tillkomsten av fast konst i den offentliga miljön inte minskar.

Målen för de statliga insatserna vad gäller konst i offentlig miljö bör ses i sammanhang med de mål som senare kommer att fastställas för bildsektorn i stort. Jag vill i sammanhanget framhålla att den offentliga miljön är en så viktig del av av det kulturpolitiska området att målen för de statliga insatserna för konst i offentlig miljöer bör vara klart urskiljbara som delmål inom sektorn bild och sålunda inte utan vidare anses kunna definieras av de allmänna sektorsmålen.

Regeringen har bl.a. i 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:199 bil. 12 s. 59) angett att de statliga insatserna vad gäller konstnärlig utsmyckning och gestaltning vid byggandet av nya lokaler för statlig verksamhet bör bedömas utifrån "det övergripande kulturpolitiska målet att skapa en offentlig miljö, där konst är ett naturligt och framträdande inslag."

Denna målformulering skulle kunna gälla målet för de statliga insatserna inom den offentliga miljön i stort – dvs. inte enbart för lokaler för statlig verksamhet. Jag finner dock att den bör förtydligas på ett par punkter. Det är inte alla gånger självklart eller naturligt att en offentlig miljö bör gestaltas

konstnärligt – behoven av sådan gestaltning är varierande och jag är av den uppfattningen att insatserna bör koncentreras till miljöer där behoven är som störst och/eller insatserna är som mest verkningsfulla. Det är heller inte givet att de konstnärliga insatserna skall vara framträdande – som en integrerad del eller detalj i ett större sammanhang kan de tvärtom vara helt underordnade helheten. Jag finner det vidare nödvändigt att markera en skillnad i mål för konstnärliga insatser som görs redan i byggnadsprocessen och sådana insatser som kommer till först sedan en byggnad eller miljö står färdig, dvs. att målformuleringen tar hänsyn till att den fasta konsten och den lösa konsten har sinsemellan skilda funktioner. Jag finner det också önskvärt att man i målformuleringen uppmärksammar att en god arkitektonisk gestaltning är den första förutsättningen för att en byggd miljö skall vara av hög konstnärlig kvalitet.

Jag föreslår följande allmänna mål för de statliga insatserna vad gäller konstnärliga insatser inom offentlig miljö, där det första ledet avser fast konst och det senare lös konst:

Målet för statens insatser för att tillföra offentliga miljöer konstnärliga värden är

- *att offentliga miljöer ges en utformning som arkitektoniskt och konstnärligt är av hög kvalitet samt att de berikas med bild- och formkonst av hög kvalitet.*

Det föreslagna målet är mycket allmänt och bör i enlighet med Kulturutredningens intentioner preciseras och konkretiseras i olika avseenden och i olika sammanhang. Det är nödvändigt såväl för att målen skall få en styrande effekt som för att en utvärdering av insatserna skall kunna göras.

Mer konkreta verksamhetsmål kan anges i exempelvis instruktioner för berörda myndigheter, i bidragsbestämmelser och i regleringsbrev. Verksamhetsmålen bör naturligtvis ansluta till de övergripande målen för kulturpolitiken i stort. Jag har ingen anledning att gå närmare in på dessa, men de utgångspunkter för mina förslag som redovisas nedan anknyter förhoppningsvis till en del av de kulturpolitiska mål som kommer att fastställas senare.

En utgångspunkt är att de statliga insatserna skall ge förutsättningar för *konstnärlig och kulturell förnyelse och kvalitet*, vilket också återspeglas i mitt förslag till målformulering ovan. Det framstår som självklart att de statligt stödda insatserna inom miljögestaltningen skall stå på en hög konstnärlig nivå och ge stort utrymme för konstnärlig förnyelse, vilket i sin tur innebär att risker för misslyckanden måste kunna tas. Jag förordar en större koncentration och selektivitet i insatserna än vad som nu är fallet, vilket kan bidra till att höja den konstnärliga nivån.

I sammanhanget måste beaktas att bolagiseringen av en stor del av det statliga byggandet påverkar förutsättningarna för att arbeta med monumental-konst. Staten bör ta ett ansvar för att denna konstform tryggas och utvecklas

och statliga insatser bör visa vägar för hur god konstnärlig miljögestaltning kan genomföras.

Även de statliga inköpen av lös konst till offentliga miljöer skall vara inriktade på verk av hög konstnärlig dignitet och inbegripa sådana som förnyar traditioner och bryter nya banor.

Statligt stöd bör också kunna ges till tillfälliga konstnärliga insatser i miljön, vilket öppnar särskilda möjligheter för konstnärlig förnyelse. Konst som skapas för att finnas på plats i den offentliga miljön endast under en kortare tid bryter ofta mot gällande föreställningar om vad som är konst och hur konst skall se ut. Den uppammar därmed också inte sällan en livlig debatt i vilken många människor engagerar sig. Även en tillfällig insats blir ofta beständig i den meningen att den länge lever kvar i människors medvetande och ger en varaktig stimulans åt konstintresset och konstlivet.

I mina förslag har jag med sikte mot kvalitetsaspekterna också lagt vikt vid kunskapsspridning och information om konst i offentlig miljö och förutsättningarna för att ge offentliga miljöer en god gestaltning. Jag har också betonat att insatserna skall följas upp och utvärderas och vid att insatserna till en del skall få form av konstnärligt utvecklingsarbete.

En annan utgångspunkt för förslagen är att de statliga åtgärderna skall främja *ökad delaktighet* i kulturlivet. Konstnärliga insatser för och i den offentliga miljön bidrar i sig till att delaktigheten ökas genom den offentliga miljöns stora tillgänglighet. I mina förslag ingår att med ett vidgat konstbildande arbete öka delaktigheten ytterligare med hjälp av bl.a. organisationer och föreningar.

En tredje utgångspunkt för mina förslag är att de skall bidra till *decentralisering av verksamhet och inflytande*. Detta hänger nära samman med en ökad delaktighet och tillgänglighet. Det återspeglas i första hand i mitt förslag om att regionala museer skall få en viktig roll vid statens inköp av lös konst och spridningen av den för att därigenom bl.a. tillgodose regionala och lokala behov.

Vidare berörs medborgarnas inflytande över miljögestaltningen och de anställdas möjligheter att påverka valet av den lösa konst som skall placeras på deras arbetsplatser. I mina förslag ingår att ökade ansträngningar skall göras för att utveckla former för brukarmedverkan.

8.4 Offentliga miljöer att prioritera

Jag har enligt mina direktiv haft att överväga vilka slags offentliga miljöer som kan komma att utgöra mötesplatser mellan konstnärer och publik. Jag har tolkat detta så att jag bör göra en bedömning till vilka miljöer de statliga insatserna för konst i offentlig miljö i första hand bör riktas.

När det gäller denna prioritering finner jag att nuvarande principer bör tillämpas även i fortsättningen. I regleringsbrev för 1994/95 sägs att Statens konstråd i sin verksamhet bör prioritera projekt i samband med nybyggnation. Det är enligt min mening naturligt att de statliga insatserna vad gäller fast konst i första hand inriktas på nybyggnationer, bl.a. därför att de ger de största möjligheterna för konstnärer att ge ett meningsfullt bidrag till miljögestaltningen. Visserligen är många befintliga miljöer i stort behov av förbättringar, men konstnärliga insatser i dem kan lätt få karaktär av kosmetika och blir tämligen meningslösa om inte andra åtgärder samtidigt vidtas. Viss flexibilitet måste emellertid finnas i principen att nybyggnationer skall prioriteras eftersom större ombyggnads- eller saneringsprogram ibland kan jämsättas med nybyggnation och konststatsningar därmed bör kunna komma i fråga även i sådana fall. Att nybyggnationen för statliga myndigheter under de närmaste åren kan väntas bli av begränsad omfattning ger utrymme för insatser vid ombyggnationer.

De statliga insatserna med fast konst bör vidare enligt min mening även fortsättningsvis i första hand inriktas på miljöer med god arkitektonisk gestaltning och hög grad av offentlighet varvid stor geografisk spridning av insatserna också bör eftersträvas. Samtidigt bör ansvarigt organ ha stor frihet att inom dessa ramar välja vitt skilda miljöer som erbjuder goda förutsättningar för konstnärlig gestaltning oavsett om de är avsedda för vardag eller fest eller om människor i regel möts där av en tillfällighet eller om miljöerna – som exempelvis samlingslokaler – är planerade just som mötesplatser. I en sådan frihet ligger ett ansvar för att stödja utvecklingen av monumentalkonsten inte bara som uttrycksform utan också att vidga området för sådan konst. Exempelvis är industrimiljöer nu försummade i detta sammanhang.

Även vad gäller utplacering av lös konst i lokaler med statlig verksamhet bör nybyggnationer tillgodoses i första hand. Skälet till detta är närmast att det framstår som en absurd tanke att nya lokaler skulle iordningsställas och inredas utan att de samtidigt förses med konst. De som arbetar i äldre lokaler har givetvis lika stort behov av – och lika stor rätt till – en stimulerande arbetsmiljö som de som arbetar i nya. Parallellt med att nya lokaler tillförs konst bör därför också äldre lokaler tillgodoses. Det ankommer på den ansvariga myndigheten att avväga tillgängliga resurser på ett lämpligt sätt så att lös konst i möjligaste mån placeras också i äldre lokaler.

Den lösa konsten bör i första hand placeras i lokaler där många vistas eller passerar, t.ex. uppehållsrum och entréhallar. Tjänsterum bör endast undantagsvis komma i fråga.

Konstmuseerna är offentliga miljöer. Förvärv av konst till dem är en museipolitisk fråga som ligger utanför mitt uppdrag, men i mina förslag ligger att museer ute i landet skall engageras i arbetet med att förvärva konst

till statliga myndigheter och att dessa museer skall erbjudas att ställa ut de inköpta verken.

8.5 Betydelse för konstnärernas arbetsmöjligheter

De statliga insatserna för konst i offentliga miljöer är av stor betydelse för bildkonstnärernas arbets- och försörjningsmöjligheter. De senare årens konjunkturedgång har medfört minskade möjligheter att försörja sig på konstnärligt arbete och den markanta nedgången i byggandet har givetvis försämrat konstnärernas möjligheter att få inkomster från insatser i den offentliga miljön. I 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 60) angavs som ett skäl för att behålla de statliga medel som avsätts för konstinköp på en oförändrad nivå, att det är angeläget att arbetsmarknadsläget för konstnärerna inte ytterligare försämras.

Att bidra till rimliga arbetsmöjligheter för konstnärligt verksamma är dock inte ett primärt syfte med mina förslag. Det är snarare en följd av än en utgångspunkt för förslagen – huvudsyftet är att ge förutsättningar för att skapa goda offentliga miljöer. I arbetet med att skapa sådana miljöer behövs konstnärernas medverkan.

I förslagen har jag utgått från att miljögestaltningen och inköpen skall ge utrymme för ett brett spektrum av konstnärliga uttrycksformer och tekniker. Många kategorier av bildkonstnärer skall alltså engageras i miljögestaltningen och jag lägger vikt vid att de statliga inköpen skall få en jämnare fördelning än nu på olika konst- och konsthantverkliga tekniker. Jag anser det vidare vara viktigt att konstnärer över hela landet kommer i fråga för uppdrag och vid inköp. Uppmärksamhet skall fästas vid hur uppdrag och beställningar fördelar sig på kvinnor och män.

Inköpen skall i första hand avse verk av svenska eller i Sverige boende konstnärer. Vad gäller uppgifter inom miljögestaltningen bör även konstnärer bosatta utanför Sverige kunna engageras.

8.6 Enprocentregeln

Tillämpning

Den s.k. enprocentregeln – dvs. att insatserna för den konstnärliga utsmyckningen av statliga byggnader inte skall understiga en procent av byggnadskostnaderna – har tidigare varit en riktpunkt för beräkningen av anslaget till Statens konstråd (se 4.5).

Det är uppenbart att enprocentregeln har haft en betydande kulturpolitisk betydelse och genomslagskraft. En procent av byggkostnaderna anger ofta en väl avvägd nivå på insatserna. Principen är åskådlig och konkret. Den har

bidragit till att statliga byggnader i betydande utsträckning berikats miljömässigt. För Konstrådets del ger enprocentregeln även en god grund för förhandlingar med byggherrar och andra vid samverkan och samfinansiering.

Regeln har också haft betydelse genom att bli en mall för kommuner och landsting vid byggen av exempelvis skolor, vårdinstitutioner och administrationsbyggnader. Enligt Svenska kommunförbundets skrift *Kommunerna och konsten* tillämpade år 1990 nära hälften av kommunerna någon form av procentregel eller motsvarande, i de flesta fall dock som ett icke bindande mål eller rekommendation. Procentsatsen varierar och i praktiken bestäms ofta andelen från fall till fall. Kommunernas insatser avser inte endast lös konst, men vad gäller satsningarna på fast konst gäller på motsvarande sätt som för staten att det blivit vanligt att kommunerna hyr in sina verksamheter i lokaler som byggs och hyrs ut av privata företag, kommunala bolag eller stiftelser. Därmed kan kommunens ambitioner om insatser med fast konst komma på undantag. Rent allmänt kan också konstateras att kommunen har ägaransvar för endast en liten del av de offentliga miljöerna i kommunerna.

Enligt uppgift från Landstingsförbundet tillämpar samtliga landsting någon form av procentregel. Procentsatsen varierar, den torde i de enskilda landstingen ligga mellan 0,5 % och 2 %.

Det finns anledning att framhålla att enprocentregeln även för statens del endast varit riktningsgivande och att en fast länkning mellan byggkostnaderna och de ekonomiska insatserna för konst inte förekommit sedan slutet av 1930-talet då ett anslag för konst anvisades över statsbudgeten för varje byggnad för sig. Endast några år under 1980-talet har anslagen kommit upp i en nivå motsvarande en procent av de statliga byggkostnaderna. Anslagstilldelningen har grundats på en allmän bedömning av tillgängliga resurser och behov varvid enprocentregeln angivit en jämförelsenivå.

Nya förutsättningar

Bolagiseringen av Byggnadsstyrelsen och andra fastighetsförvaltande myndigheter innebär bl.a. att byggandet av nya lokaler för statlig verksamhet i stor utsträckning nu sker i enskild regi. Denna bolagisering av det statliga byggandet påverkar formerna för förvärv av den fasta konst som beställs av Statens konstråd i samband med nybyggnation. I 1994 års budgetproposition framhålls att den statliga ambitionsnivån för konstnärlig utsmyckning och gestaltning inte på samma sätt som tidigare kan jämföras med en bestämd andel av kostnaderna för det statliga byggandet. Behovet av statliga insatser bör i stället bedömas utifrån det övergripande målet att skapa en offentlig miljö, där konst är ett naturligt och framträdande inslag (prop 1993/94:100, bil. 12 s. 59).

Bakom propositionsuttalandet låg bl.a. att det inte ansågs lämpligt att Konstrådet förser de nya fastighetsbolagen med fast konst eftersom dessa bolag inte skall ha någon annan ställning i förhållande till de myndigheter som är deras hyresgäster än andra konkurrerande bolag på fastighetsmarknaden. Genom att de fastighetsbolag som förvaltar statliga byggnader är privaträttsliga subjekt ansågs det vidare rent allmänt olämpligt att Konstrådet bekostar fast konst som tillfaller dem – den fasta konsten blir ju fastighetsägarens egendom. Därtill kommer att nu helstatligt ägda fastighetsbolag i framtiden kan komma att få en annan ägandestruktur. Dessa betänkligheter gäller inte fast konst som tillförs Fastighetsverket och Fortifikationsverket eftersom dessa är statliga myndigheter.

Inköpen av lös konst påverkas i mindre grad av förändringarna i byggande och förvaltning av lokalerna för statlig verksamhet eftersom sådan konst blir statens egendom oavsett vem som äger fastigheten i vilken den placeras.

Den nya situationen medför också vissa beräkningstekniska konsekvenser. Tidigare förelåg inga större svårigheter i att fastställa vad som skulle anses vara ett rimligt beräkningsunderlag för en procentregel. Genom att Fastighetsverket och Fortifikationsverket svarar för en mycket mindre del av byggandet för statliga ändamål än vad Byggnadsstyrelsen och Fortifikationsförvaltningen tidigare gjorde har beräkningsunderlaget minskat. Man kan möjligen hävda att också Vasakronans och Akademiska Hus byggnationer bör ingå i ett sådant beräkningsunderlag eftersom de är statligt helägda bolag, men inte samtidigt som man accepterar det resonemang som refererats ovan från budgetpropositioner.

Som påpekats har enprocentregeln i praktiken inte tillämpats som beräkningsgrund i egentlig mening sedan 1930-talet. Den har fungerat som ett mål och en jämförelsenivå. Redan då enprocentprincipen etablerades observerades att behoven av konstnärlig utsmyckning starkt skiftar mellan olika typer av byggnader och att regeln därmed inte bör tillämpas strikt. Vidare har insatserna med tiden kommit att utökas till att inte enbart gälla nybyggnationer – även äldre fastighetsbestånd förses nu med lös konst. Statens konstråds uppgifter utökades redan år 1969 till att även omfatta lokaler som förhyrs av statliga myndigheter, dvs. långt innan alla statliga myndigheter började förhyra sina lokaler.

Konstrådet har i olika sammanhang hävdats att rådets förvärvsanslag bör baseras på enprocentsregeln och hemställde i sin fördjupade anslagsframställning år 1992 att det därtill skall ges utrymme för konstinsatser för myndigheter i förhyrda fastigheter och i äldre fastigheter som inte tidigare fått konst. Rådet menade att samfinansiering med de statliga fastighetsbolagen efter hand kan möjliggöra såväl enprocentregelns återupprättande som nödvändiga insatser med lös konst för myndigheter i äldre förhyrda fastigheter. Rådet framhöll att det behövs tydliga direktiv till bolagen om vikten av fortsatt

satsning på den fasta konsten från ägaren – staten. För att säkra den kompetens Konstrådet innehar borde enligt rådet finansieringen som tidigare ske över rådets anslag för att eventuellt trappas ned vid mitten av 1990-talet med sikte på att bolagen då skall svara för drygt hälften av kostnaderna.

Konstrådet anför i sin årsredovisning 1993/94 att fastigheter som specialanpassats för en verksamhet med hyreskontrakt som binder staten under överskådlig tid till lokalerna – dvs. ändamålsfastigheter – i princip bör omfattas av enprocentreglen med den konstnärliga satsningen finansierad eller samfinansierad av rådet.

Framtida principer

Enligt min mening kan anslagen över statsbudgeten till konst i offentliga miljöer inte grundas på en strikt tillämpning av enprocentregeln. Skäl för det har angivits ovan.

Ett ytterligare skäl är att enprocentprincipen grundas på byggkostnader. De statliga insatserna för konst i offentlig miljö gäller emellertid mer – och bör gälla mer – än insatser i samband med byggande. Hit hör bl.a. utplacering av lös konst i statens äldre lokaler och i lokaler som hyrs för statlig verksamhet av icke statliga fastighetsägare, rådgivning och information. Därtill kommer att större vikt bör läggas vid behovet av att införliva konstnärliga värden i den offentliga miljön i vid mening.

Resurstilldelningen kan alltså inte baseras på en mekanisk procentberäkning. Den bör i stället grundas på kulturpolitiska överväganden. Man får ändå anta att enprocentregeln under lång tid framåt kommer att användas som en referenspunkt i debatten om statens insatser eftersom den är fast etablerad i det allmänna medvetandet och fortfarande ofta tjänar som jämförelsenivå trots att den i praktiken inte tillämpats på länge.

Enprocentregeln har emellertid inte endast gällt tilldelningen av medel i statsbudgeten utan också angett en nivå för hur stora de ekonomiska insatserna för konst skall vara i det enskilda byggnadsprojektet. Erfarenheterna visar att en procent i stort är en lämplig nivå på dessa insatser. Konstrådet använder detta som en utgångspunkt för omfattningen av sina helfinansierade insatser vid nybyggnationer och av de sammanlagda insatserna då dessa delfinansieras med annan part. Avvikelser förekommer dock, beroende på byggnationens karaktär. Vidare tenderar procentsatsen att minska med storleken av de totala byggkostnaderna.

Då konstnärliga insatser görs vid statliga nybyggnationer kan ofta en utgångspunkt vara att kostnaderna för fast och lös konst sammantaget skall motsvara ungefär en procent av de totala byggkostnaderna. Lika litet som nu bör dock en bestämd andel av byggkostnaderna regelmässigt avsättas till konstnärliga insatser, omfattningen måste avvägas med hänsyn till varje

byggnations särskilda förutsättningar. Som grund för sådana prioriteringar kan de kriterier som Konstrådet redan använder ligga, dvs. arkitekturens kvaliteter, byggnadens funktion och grad av offentlighet samt önskvärheten av att få en geografisk spridning över landet av satsningarna. Rådet bör enligt min mening också eftersträva en ökad koncentration av insatserna genom en minskning av såväl antalet projekt vilka rådet engagerar sig i som antalet verk i de enskilda projekt rådet stöder.

Vad gäller byggnationer som inte sker i Fastighetsverkets eller Fortifikationsverkets regi föreslås rådets insatser vad gäller fast konst begränsas till ändamålsfastigheter och samfinansieras med ägaren vilket reducerar rådets ekonomiska åtaganden (se vidare 10.2.2).

En central fråga är om det är lämpligt att staten beställer och eventuellt bekostar fasta konstverk som kommer att tillhöra aktiebolagsägda fastigheter. Att Konstrådet inte föreslås ekonomiskt bidra till fast konst i bolagsägda placeringsfastigheter hänger samman med konkurrensförhållanden. De nya fastighetsbolagen skall ha samma ställning i förhållande till myndigheter som är potentiella hyresgäster som konkurrerande bolag på fastighetsmarknaden.

För ändamålsfastigheter gäller knappast detta eftersom dessa fastigheter är bundna till den statliga verksamhet för vilken de byggs. Det innebär inte att kostnaderna för den fasta konsten med nödvändighet måste bekostas av Konstrådet. Bolagen kan själva avsätta resurser för konstinsatser i sin byggnation. Man kan möjligen tänka sig att satsningar på fast konst kan främjas genom direktiv till de av staten helägda fastighetsbolagen men ett sådant förfarande skulle strida mot en av grundidéerna bakom bolagiseringen. Att genom avtal förbehålla en statlig äganderätt till fast konst bekostad genom Konstrådet skulle medföra stora praktiska problem och synes inte vara en framkomlig väg.

De statligt ägda fastighetsförvaltande bolagen förutsätts agera marknads-mässigt med krav på avkastning. I sammanhanget bör noteras att i den mån bolagen finansierar fast konst innebär det att kostnaden via hyran överförs på den statliga hyresgästen. För staten kan därvid kostnaden för den fasta konsten bli densamma som om den bekostats med bidrag till fastighetsägaren med den skillnaden att resurserna tas direkt från den hyrande myndigheten.

Om staten bekostar fast konst till icke-statliga byggnationer uppkommer viss risk för att staten får "betala konsten två gånger" – dels i form av bidrag, dels i form av förhöjd hyra. Det gäller särskilt när myndigheter låter bolag som är helt fristående från staten bygga nya lokaler som myndigheten sedan hyr. Det är därför viktigt att hyresvillkoren regleras på ett tidigt stadium i förhandlingarna mellan fastighetsägare och blivande hyresgäst.

Ju senare diskussionerna om den fasta konsten kommer in i byggprocessen, ju sämre blir möjligheterna att ge den rimliga resurser. Det är också av denna anledning angeläget att kostnaderna för fast konst tas upp och i princip låses fast redan i det inledande skedet av förhandlingarna om den

framtida hyran mellan byggaren och den kommande hyresgästen. Erfarenheterna visar att den fasta konsten ofta får vika i ansträngningarna att pressa ned hyreskostnaderna och att den blivande hyresgästen i bland låter sig nöja med den lösa konst som Konstrådet ställer till förfogande.

Nya former av insatser

Den tidigare regeringen har pekat på att det är önskvärt att de nya förhållanden som inträder i och med bolagiseringen inte medför att monumentalkonst i den offentliga miljön minskar och att det är angeläget att Konstrådet studerar förutsättningarna att finna nya sätt att stimulera tillkomsten av monumentalkonst i den offentliga miljön (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 94). I 1993 års budgetproposition sades vidare att Konstrådet bör ha möjlighet att med en väl avvägd bidragsgivning stimulera bolagen till konstförvärv. Förhoppningen var att bolagen – liksom dithills de statliga myndigheterna för fastighetsförvaltning – kommer att utnyttja Konstrådets kompetens i frågor om konstnärlig utsmyckning. Konstrådets erfarenheter från samarbetet med affärsverken ansågs härvidlag vara lämpliga att bygga vidare på. Dessa förhoppningar har emellertid kommit på skam – rådets expertis har inte kommit att utnyttjas i dessa sammanhang.

Konstrådet har markerat sin beredvillighet att söka nya former för sin verksamhet och förklarat sig berett att göra särskilda satsningar för att i konstnärlig och ekonomisk samverkan med nya parter pröva tävlingar, nya miljöer, installationer och okonventionella grepp för att skärpa och förnya förutsättningarna för konsten i samhällsmiljön.

För att söka nya sätt att stimulera tillkomsten av monumentalkonst i den offentliga miljön vill Konstrådet också utveckla satsningar som med en större frihet inriktar sig på det offentliga gemensamma rummet eller platsen, utan nödvändig koppling till ett byggande. Rådet finner det naturligt att med platsen som utgångspunkt samverka med såväl fastighetsbolag som med kommuner och andra och pekar på att fungerande exempel på sådan samverkan finns i bl.a. Danmark. Detta torde innebära att rådet inte nödvändigtvis anser sig böra begränsa sina insatser till statliga hus och deras omedelbara omgivning. Rådet menar sig kunna gå vidare till att förse också andra än statliga verksamheter med konst. Rådet har redan samfinansierat projekt med kommuner och landsting.

Jag finner att en utveckling av Konstrådets roll enligt de skisserade planerna är önskvärd och att rådet målmedvetet bör söka former att genomföra dem, både genom ekonomiska bidrag och genom rådgivning. För att ekonomiskt bidrag skall utgå till andra än statliga byggare/fastighetsförvaltare måste dock särskilda skäl föreligga. Mitt förslag om ett nytt bidrag riktat till

kommuner, landsting och fastighetsföretag ligger i linje med en sådan utveckling (se 10.3).

8.7 Jämställdhetsaspekter

Vid Statens konstråd är projektledarna närmast ansvariga för inköp av lös konst och beställningar av fast konst. Hälften av projektledarna är kvinnor och hälften män. 1993/94 var 35 % av de drygt 1 300 inköpta lösa konstverken utförda av kvinnliga konstnärer och 65 % av manliga. Av de verk som köptes av kvinnliga projektledare var 47 % utförda av kvinnliga konstnärer och 53 % av manliga. De verk som förvärvades av de manliga projektledarna hade däremot en mycket ojämn fördelning på upphovsmännens kön: 30 % var verk av kvinnliga konstnärer och 70 % av manliga.

Under 1993/94 avsynade och godkände Konstrådet 56 beställningar av fasta konstverk. Beställningarna fördelade sig till 40 % på kvinnliga konstnärer och 60 % till manliga. Kvinnliga projektledare gav 52 % av sina beställningar till kvinnliga konstnärer och 48 % till manliga. Av de manliga projektledarnas beställningar föll 24 % på verk av kvinnliga konstnärer och 76 % på verk av manliga.

Den större delen – ca 65 % – av Konstrådets inköp och beställningar föll alltså angivet budgetår på manliga konstnärer. Än mer markant är att kvinnliga projektledare fördelade sina inköp och beställningar i stort sett lika mellan kvinnor och män medan de manliga projektledarnas inköp och beställningar visade en stor övervikt för verk av manliga konstnärer.

Konstlivet domineras av manliga konstnärer och av manliga beslutsfattare. Bland konsthantverkarna har emellertid kvinnor länge utgjort en stor andel. Mycket tyder på att allt fler unga kvinnliga konstnärer deltar på konstscenen med allt större självförtroende och därmed också får möjlighet att visa sin konstnärliga kvalitet och styrka. Det kommer på sikt att leda till en jämnare fördelning av inköp och beställningar på kvinnliga och manliga konstnärer.

Mitt förslag till inriktning och organisation av de statliga insatserna för konst i offentlig miljö medför inte i sig några ändrade förutsättningar för jämställdhet mellan könen. Jag anser emellertid inte att någon könskvotering bör göras vad gäller inköp och beställningar av konst för den offentliga miljön. Kvinnliga konstnärer skall bedömas efter samma kriterier som manliga varvid den konstnärliga kvaliteten bör vara avgörande. Om kvinnor nu missgynnas kan det ha sin grund i att skilda värderingsgrunder tillämpas för män och kvinnor och att den traditionella mansdominansen lett till att manliga värderingssystem har företrädde. Vid Konstrådets inköp och beställningar 1993/94 gynnade de manliga projektledarna markant manliga konstnärer. Manliga beslutsfattare bör göras medvetna om att sådana prioriteringar förekommer.

Den jämna könsfördelning som eftersträvas i bl.a. statliga styrelser och nämnder har stor betydelse för jämställdhetsaspekterna. En fortsatt jämn könsfördelning i styrelser, nämnder och referensgrupper och fortlöpande uppmärksamhet på prioriteringarna mellan kvinnor och män kommer på sikt att ge en jämnare fördelning av inköp och beställningar på kvinnliga och manliga konstnärer.

8.8 Utvärderingar

Utvärderingen av konstnärliga insatser för och i offentliga miljöer torde i princip inte erbjuda några andra svårigheter än dem som kan uppstå också på andra kulturområden. Arbetet på att utveckla utvärderingsmetoder tillämpliga inom kulturområdet har under senare år förts framåt både i Sverige och utomlands. Jag räknar med att Kulturutredningen kommer att presentera modeller för utvärdering som kan tillämpas också på det område min utredning gäller och att fortsatta utvärderingar kan anslutas till dem. Kulturutredningen kommer att redovisa. Jag vill dock lämna några synpunkter på förutsättningarna för utvärdering av insatserna i den offentliga miljön.

Man måste kräva av berörda myndigheter att de kan operationalisera mål som ställts upp för deras verksamhet, att de utvärderar sina insatser och att de kontinuerligt redovisar resultaten av utvärderingarna i årsredogörelser och anslagsframställningar.

Det är inte helt ovanligt att meningsfulla utvärderingar av en viss verksamhet försvåras eller rent av omöjliggörs genom att utvärderingsaspekterna inte beaktas då verksamheten påbörjas. Bidragsbestämmelser – t.ex. i fråga om mottagarens redovisning av bidragets användning – och myndighetens egen bidragshantering bör utformas med tanke på kommande utvärderingar. Registrering och andra rutiner bör upprättas med tanke på att utvärderingar skall underlättas. Resurser för utvärdering måste avsättas. Detta gäller för konstnärliga insatser i den offentliga miljön som på andra områden.

Enkla mått som frekvensangivelser, procentsatser och styckkostnader kan belysa en verksamhet även inom det konstnärliga området och resultaten av den. Ofta är de dock missvisande och fångar inte in den komplexa verklighet som skall beskrivas. Exempelvis låter sig i många fall effekten av en insatt åtgärd inte avläsas eftersom utfallet är beroende av en mängd samspelande faktorer vars respektive betydelse inte kan isoleras. Därtill kommer att kärnan i den konstnärliga verksamheten undflyr försök till mätningar. Något helt giltigt mått på t.ex. konstnärlig kvalitet kommer vi troligen – och förhoppningsvis – aldrig att se.

Att man i vissa fall har att avstå från regelrätta utvärderingar och lita till allmänna bedömningar grundade på erfarenhet och sunt omdöme hindrar naturligtvis inte att man bör använda systematiska utvärderingsmetoder så

långt det är möjligt. Inom området för offentligt konst bör berörda myndigheter avsätta resurser för utvärderingar, planera för sådana, följa utvecklingen på området, själva utföra och låta utomstående expertis utföra utvärderingar. Man bör beakta att vissa typer av utvärderingar kan vara förenade med ganska stora kostnader. Det torde exempelvis ofta vara lämpligt att anlita fristående bedömare vid värdering av den konstnärliga halten av genomförda insatser i den offentliga miljön och att engagera personer utifrån medför naturligtvis särskilda kostnader. Det är vidare av vikt att resultaten av utvärderingarna sprids så att erfarenheterna kan komma också andra med ansvar för miljögestaltning till del.

9 Förslag till ny ansvarsfördelning

9.1 Ansvarsstruktur

Administrationen av de statliga insatserna skall präglas av effektivitet. Organisationen av insatserna skall vara tydliga för mottagaren, dubbleringar och omvägar bör undvikas såväl vad gäller beslut som genomförande. En god avvägning mellan arbetet med förvärv av konst och andra insatser som information, rådgivning, uppföljning och konstbildning skall eftersträvas.

För att organisationen skall motsvara de krav som angivits ovan föreslår jag en förändrad och tydligare ansvarsfördelning för de statliga insatserna.

Statens konstråd föreslås få insatser med fast konst som huvuduppgift medan Statens konstmuseer övertar rådets uppgifter vad gäller inköp och utplacering av lös konst. Till motiven för detta återkommer jag i avsnitt 11.1.

Jag föreslår vidare att Boverkets bidrag för konstnärliga insatser i bostadsområden avvecklas och att resurserna härför överförs till Konstrådet och används i första hand till ett nytt bidrag riktat till kommuner, landsting och bostadsföretag för att stimulera till konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer.

Det statliga bidraget för konstköp till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler föreslås kvarstå i sin nuvarande form och på nuvarande nivå.

9.2 Konstrådet

Synpunkter på Statens konstråds verksamheter lämnas på olika ställen i texten i anslutning till beskrivningen av de olika verksamhetsgrenarna. Nedan ges några mer övergripande omdömen.

En fortsatt utveckling av monumentalkonsten kräver inte endast att konstnärer engageras i gestaltningen av offentliga miljöer utan också att det finns kompetenta beställare. Konstrådet har sedan länge en mycket betydelsefull roll som beställare av monumentalkonst – ingen annan beställare har kontinuerligt och med motsvarande resurser arbetat med konstnärlig gestaltning av den offentliga miljön. Det är angeläget att de erfarenheter och kunskaper som rådet förfogar över tas till vara för att trygga en konstform med starka traditioner i landet.

Konstrådets verksamhet innebär samtidigt en stimulans för konstlivet i stort genom att ge arbetsmöjligheter för konstnärer av skilda kategorier och

utrymme åt andra konstnärliga uttryck än dem som kan visas på gallerierna och som också når en annan publik i vardagliga miljöer än de begränsade grupper som aktivt tar del i konstillivet.

Jag föreslår alltså att Statens konstråd bibehålls som myndighet, dock med vissa förändringar av arbetsuppgifter och organisation. Arbetsbelastning och anslagsnivå blir emellertid i stort sett oförändrade. Jag räknar med att arbetsuppgifter för den nuvarande personalen kommer att finnas vid rådet.

Vad gäller beställningar och utförande av *fast konst* har rådet och dess projektledare utvecklat fungerande rutiner för samarbete med byggherrar, arkitekter och andra som är inlemmade i byggprocessen och som innebär att rådet kommer in redan på ett tidigt skede i byggprocessen. Också formerna för de av rådet anlitate konstnärernas arbete är väl lämpade för de uppgifter som är förenade med uppdragen.

Förutsättningar för rådets arbete har förändrats som följd av bolagiseringen av en stor del av det statliga byggandet. Konstrådet har pekat på att många beställare faller i från genom förändringarna i det statliga byggandet och i den statliga fastighetsförvaltningen. Rådet har också framfört att uppdrag via Vasakronan och Akademiska Hus är livsviktiga för den byggnadsrelaterade monumentalkonsten. Rådet har anpassat sig till dessa förändringar, dock utan att på alla punkter följa de anvisningar som statsmakterna givit.

Rådets agerande kan ses som en gradvis anpassning till den nya situationen med sikte på att efter hand nå fram till mer definitiva former för och begränsningar av insatserna med hänsyn till de nya ägarförhållandena vad gäller av staten förhyrda fastigheter. Därigenom har rådet försökt hävda den fasta konstens ställning i byggandet och sin uppgift att verka för att bolagiseringen av det statliga fastighetsägandet inte skall leda till att tillkomsten av fast konst i den offentliga miljön minskas.

De prioriteringsprinciper som rådet tillämpar vid valet av projekt synes väl i linje med syftet med statens insatser med fast konst i den offentliga miljön. På sikt torde det emellertid vara önskvärt att bryta upp den ganska hårda låsning av insatserna till byggnader, i synnerhet förvaltningsbyggnader, som kännetecknar rådets verksamhet. Fabriks- och industrimiljöer har endast ett litet utrymme i rådets verksamhet. Detta hänger emellertid samman med att sådana byggnationer främst skett tillsammans med affärsdrivande verk med vilka rådets samarbete under senare år minskat bl.a. till följd av bolagiseringarna. Insatser bör även kompletteras med miljögestaltning i vidare mening, inbegripet exempelvis landskapsarkitektur. Rådet har självt pekat på önskvärdheten av en sådan vidgning. Att insatserna i hög grad varit varit förbundna med byggnader har en naturlig förklaring i att medelstilldelningen av hävd vilat på den statliga byggnationen av hus. En vidgning av insatserna torde emellertid förutsätta en koncentration också av de projekt som är

bundna till husbyggnationer, både vad gäller antalet sådana projekt och i en del fall också storleken av rådets insatser i de enskilda projekten.

Statens konstråds insatser inom miljögestaltningen är omfattande och det är svårt att få en samlad överblick över dem. Det är därmed svårt att göra en allmän bedömning av den *konstnärliga kvaliteten*. Därtill kommer att de konstnärliga aspekterna på insatserna måste sättas in i ett större sammanhang eftersom konsten endast är en av många faktorer som skall samspela i en helhet.

Den konstnärliga nivån blir ofrånkomligen skiftande i en så omfattande verksamhet som Konstrådets. Att de i bland misslyckas måste man acceptera, bl.a. därför att det är önskvärt med ett kontinuerligt nytänkande och en viss djärvhet i satsningarna, både vad gäller de konstnärliga visionerna och i valet av konstnärer. Det finns dock grund för att säga att rådets insatser vad gäller fast konst i stort är på en hög nivå. Många av Sveriges mest framstående konstnärer är engagerade i arbetet. Den långa erfarenhet att arbeta med konst i offentliga miljöer och de inarbetade arbetsmetoderna och samarbetsformerna med andra i byggprocessen är en stor tillgång. Resultaten har inte sällan blivit mycket goda.

Konstrådets förvärv av *lös konst* har stor betydelse genom att tillföra statens konstsamling ett brett urval av svensk samtidskonst som kommer många medborgare till del. Det finns ingen anledning att ifrågasätta inköpspolitiken även om man naturligtvis i efterhand kan ställa sig tveksam till vissa inköp. Mitt intryck är dock att inköpen i alltför stor utsträckning varit inriktade på mindre verk. Det hade enligt min mening varit önskvärt med större selektivitet och koncentration i inköpen och att större ansträngningar gjorts för att finna placering även för verk som inte kan få en traditionell hängning på vägg eller uppställning på podium.

Vidare är det uppenbart att inköpen av lös konst har varit alltför många i förhållande till vad som faktiskt har placerats ut på myndigheterna. Konstrådets lager av icke placerade konstverk binder ett kapital av betydande storlek. Det är naturligtvis en brist att ett stort antal inköpta verk ligger i lager. Visserligen har det varit nödvändigt för Konstrådets projektledare att förfoga över ett lager av konstverk för kunna ställa samman kollektioner för utplacering på myndigheter utan att vara helt beroende av vad som vid ett visst tillfälle funnits att tillgå på konstgallerierna. Det är emellertid svärförklarligt att Konstrådet, trots sitt stora lager som kontinuerligt fylls på med nyförvärv, inte nämnvärt kunnat förkorta den långa kö av myndigheter som lämnat in ansökningar om att få konst placerad hos sig. Det måste åtminstone delvis bero på att inköpsordningen är ogenomtänkt och de administrativa rutinerna oflexibla.

Man kan vända sig till Konstrådet för att få idéer, råd och upplysningar. Rådet har i sin fördjupade anslagsframställning framfört att denna mottagande *informationsverksamhet* är relativt väl utvecklad men att den uppsökande

verksamheten inte är tillräckligt utbyggd och behöver ökade resurser. Jag delar denna bedömning.

Önskemål om *brukarmedverkan* är inte alldeles lätta att hantera. Brukarnas önskemål är ofta tillfälliga i flera bemärkelser och kan kollidera med en långsiktig policy med sikte på kvalitet och målmedvetenhet i insatserna. Förståelsen för konstnärliga insatser skiftar bland dem man vill nå. I *Konstverkens liv i offentlig miljö* (Sveriges Allmänna Konstförening, 1982, s. 127) pekar Beate Sydhoff på att experimenterande konst ofta rönt motstånd från personalhåll och att man föredrar "lösa" bilder eller, när det gäller skulptur, mer okomplicerade och traditionella former, framför initiativ att integrera konsten i miljön.

Motstånd mot konstnärliga insatser kan alltså förekomma, kanske främst hos personer med låg utbildning och liten vana att se konst. Om man placerar ut konstverk utan förklaring och information i människors omgivning framkallar det lätt negativa reaktioner. (Se vidare Kulturrådets delrapport om bl.a. bildkonst: *Att vidga deltagandet i kulturlivet*. Rapport från Statens kulturråd 1991:3, s. 21 f.)

Bilden ovan är möjligen alltför pessimistiskt. Det finns naturligtvis exempel på att konst möts med stort och positivt intresse, också sådan som bryter mot invanda föreställningar om hur konst skall se ut. Att närma sig brukarna är i hög grad en fråga om pedagogik. Konstrådets insatser härvidlag görs så gott som endast i anslutning till överlämnandet av konsten. Uppföljning av de informerande eller pedagogiska insatserna förekommer endast mycket sporadiskt. Samarbetet med myndigheternas personal eller med konstföreningar vid myndigheterna är mycket litet utvecklat.

I de samrådsgrupper som bildas vid beställningar ingår utöver Konstrådets projektledare också byggherrens projektledare och representanter för den myndighet som skall utnyttja lokalerna. Det är parter vars godkännande krävs för beställning av konstverk. Vid placering av lös konst efter ansökan skall projektledarna enligt av rådet angivna riktlinjer inhämta "mottagarens" – dvs. myndighetens, inte de anställdas – önskemål. Det kan tyckas symptomatiskt att rådets samarbete med "brukarna" eller "mottagarna" gäller den mottagande myndigheten, inte personalen där. Sålunda utser myndigheterna själva de representanter för brukarna som är inlemmade i beslutsprocessen.

Ovan har betonats att "brukarmedverkan" vid val av konst inte är oproblematisht. Det är föga anmärkningvärt att Konstrådet inte funnit helt tillfredsställande former för sådan medverkan. Jag instämmer i rådets egen bedömning att den pedagogiska verksamheten inte är tillräcklig, särskilt sett i förhållande till den omfattande inköps- och beställningsverksamheten.

Jag kan inte ge några lösningar på hur en väl fungerande brukarmedverkan skulle kunna garanteras. Det synes mig dock som om mer direkta kontakter med brukarna och med konstföreningar på arbetsplatserna vore önskvärda, inte minst därför att det också skulle kunna påverka myndigheterna att förnya

konstbeståndet och hålla det levande tillsammans med de anställda. Insatserna borde vidare kunna utsträckas så att de inte begränsas till att ske i samband med utplaceringen. Samarbete med Sveriges konsthöjningsriksförbund och andra organisationer borde kunna utvecklas. Ett nät av kontaktpersoner skulle kunna etableras.

Rådets *registreringsrutiner* är otillfredsställande, vilket bl.a. leder till att det är svårt att få en fullständig och korrekt bild av verksamheten. De möjligheter som datatekniker erbjuder har rådet ännu inte förmått att tillgodogöra sig fullt ut. Samarbetet med Statens konstmuseer vad gäller överlämnande av uppgifter om den utförda fasta konsten och den beställda lösa konsten har varit osmidigt vilket i onödan försvårat Statens konstmuseers tillsynsuppgifter.

Statens konstråds *organisation* är otidsenlig och i flera avseenden bristfällig. Jag återkommer till detta i avsnitt 10.7.

Om flera av de brister som berörts ovan kan säkerligen rutinmässigt hävdas att det beror på att resurserna inte varit tillräckliga. Lika rutinmässigt kan mot sådana invändningar anföras att en myndighet måste kunna prioritera i sina resurser. Jag vill med viss emfas betona myndighetens eget ansvar för att tilldelade medel används på ett lämpligt sätt. Visserligen är Statens konstråds huvuduppgift att rent fysiskt föra ut konst i offentliga miljöer, men menar man allvar med att i uppgiften ligger att göra den tillgänglig också på annat sätt måste ökade resurser satsas på det även om det kan innebära att inköp och beställningar kvantitativt minskas.

Konstrådet överskred budgetåret 1993/94 sitt reservationsanslag med 6,4 mkr. Detta tillsammans med rådets alltför stora lager av lös konst och de svårigheter rådet i trots av detta har att förkorta den långa kö av myndigheter som önskar få konst placerad hos sig tyder inte bara på brister i administrationen utan också på att rådets uppgifter är alltför vida i förhållandet till rådets möjligheter att fylla dem. Detta är en orsak till att jag föreslår att rådets uppgifter skall koncentreras till arbete med fast konst. Också arbetet med den fasta konsten skulle vinna på en koncentration.

9.3 Sambandet mellan fast och lös konst

Mitt förslag att Konstrådet skall svara för beställning av fast konst medan Statens konstmuseer skall svara för inköp och depositioner av lös konst till statliga arbetsplatser kan väntas väcka debatt. Jag vill därför något beröra frågan om sambandet mellan den fasta och lösa konsten i ett projekt.

Som framgått gör jag en skillnad mellan konstnärliga insatser som är en del i arbetsprocessen redan från miljögestaltningens första fas och utplacering av lös konst som inte är skapad med en viss miljö, plats eller rum i åtanke. I det första fallet – som huvudsakligen avser fast konst – kan konsten

i verklig mening integreras i miljön. Utplaceringen av lös konst är i och för sig av stor betydelse för miljön, men då verken inte skapats för en viss bestämd miljö kan inköp och utplacering ske sedan miljön i övrigt står färdig. Det är heller inte alltid nödvändigt att redan på ett tidigt stadium exakt veta vilka konstverk som skall placeras på en viss plats. Det skulle ju förutsätta att alla verk skulle behöva utformas med tanke just på en särskild plats eller miljö. Lös konst som målningar och konsthantverk måste väljas med känsla för det sammanhang i vilket de skall ingå, men för en given plats kan många olika verk väljas.

Ett konstprogram för ett större om- eller nybyggnadsprojekt omfattar ofta både fasta och lösa konstverk. Arbetet med beställning och färdigställande av fast konst löper vanligen under lång tid och kan pågå i flera år. Urval av lös konst kan ske samtidigt med beställning av fast konst eller göras efter hand som arbetet med projektet fortskrider.

Konstrådet har framhållit att det är av stor betydelse att all konst som ingår i ett konstprogram utgör en genomtänkt helhet och att förutsättningen för att uppnå detta är att *en* projektledare har ansvar för att denna helhet, där såväl fast som lös konst ingår, kommer till stånd. Jag har emellertid inte kunnat finna belägg för att ett samband mellan fast och lös konst planeras in på ett tidigt stadium i Konstrådets projekt eller att den lösa konsten i någon egentlig mening integreras i programmen. I rådets kataloger, där den fasta konsten redovisas i bild och text, finns inga uppgifter om vilken lös konst som eventuellt anses komplettera denna. I ett konstprogram, som utvalts av rådet som representativt, anges de konstnärer som föreslås få beställningar av fast konst medan det för den lösa konsten endast redovisas ett inköpsbelopp. Ett eventuellt samband mellan fast och lös konst är inte utvecklat i konstprogrammet. I rådets informationsfolder för 1993/94 nämns under rubriken "Lös och fast konst" att konstverken kan vara lös konst som projektledarna köper på utställningar och sammanställer till kollektioner som "kan" utgöra en helhet och passa för en bestämd arbetsplats. Därefter sägs att ett betydelsefullt inslag dock är beställningarna, där en konstnär får i uppdrag att "utsmycka" en bestämd plats. Inte heller här kan någon integrationstanke spåras. Det kan också påpekas att en avsevärd andel av Konstrådets inköp av lös konst görs utan något bestämt projekt i åtanke.

Härtill kommer att många av de av Statens konstråd utplacerade kollektionerna inte alltid hålls samman särskilt länge på myndigheterna. Omflyttningar och omdispositioner görs. Några skriftliga redovisningar av tanken med hängningen finns inte och heller inte några användardirektiv.

Min slutsats av detta är att den fasta och den lösa konsten visserligen ingår i en helhet men kan väljas ut som separata delar och samordnas även på ett sent stadium i ett projekt.

Val och hängning av lös konst måste givetvis utföras med hänsyn till den miljö i vilken den placeras och till de fasta konstverken när sådana ingår i

projekten. Detta urval görs nu av Konstrådets projektledare, vilket kan vara praktiskt vid större satsningar med tanke på dennes förtrogenhet med projektet i stort. Inköp, val och placering av lös konst kan emellertid med lika gott resultat göras av andra kvalificerade personer som skaffar sig kunskaper om de förutsättningar som gäller för det aktuella projektet. Jag kan därför inte se något hinder att fördela ansvaret för beställning av fast konst och inköp och placering av lös konst inom ett projekt mellan olika projektledare/personer.

Som framgått föreslår jag en sådan ordning. Samordning av fast och lös konst till en genomtänkt helhet i större projekt kan uppnås genom samverkan mellan ansvariga vid de två myndigheterna Statens konstmuseer och Statens konstråd.

9.4 Bidraget till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden

Boverket förfogar över en anslagsram om 15 mkr för ett bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden. Beslut i bidragsärenden tas av länsstyrelse efter hörande av Statens konstråd, som har att granska den konstnärliga kvaliteten i berörda projekt. Verksamheten beskrivs i kapitel 6.

Statens konstråd anförde i sin år 1993 inlämnade anslagsframställning att bidraget till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden är av strategisk betydelse och att det efter hand genererat stora resurser från byggherrarna, till glädje för såväl boende som konstnärer. I årsredovisningen för 1993/94 framför rådet att erfarenheterna av den kvalitetsgranskande roll Konstrådet fått från år 1993 varit positiva. I sin hösten 1994 inlämnade anslagsframställan föreslår rådet att bidragsramen bibehålls, att granskningen av bidragen fortsätter genom Konstrådets försorg samt att Konstrådet ges medel för fortsatt informationsarbete.

Boverket föreslår i sin anslagsframställning för 1995/96 däremot att Statens konstråds granskningsuppgift överförs till länsstyrelserna. I förslaget torde inbegripas att de informationsuppgifter som nu ligger på Konstrådet avvecklas. Bakgrunden till förslaget är de enligt Boverket höga kostnaderna för Statens konstråds insatser under 1993/94, enligt verkets redovisning 750 000 kr. Boverket menar att denna administrationskostnad är orimligt hög. En återgång till den beslutsordning som gällde före år 1993, då länsstyrelserna handlade ärendena och rådfrågade en konstnär vid den konstnärliga bedömningen, skulle enligt Boverket innebära väsentligt lägre kostnader för administrationen av bidraget utan att kvaliteten i granskningen väsentligt skulle försämrast.

Enligt min mening är Konstrådets kostnader för sin del av bidragsadministrationen inte anmärkningsvärt stora. De uppgick budgetåret 1993/94 till ca

1 000 kr per granskat ärende. Boverkets tycks i sin anslagsframställning ha bortsett från att den övervägande delen av Konstrådets kostnader hänför sig till den informationskampanj som bedrivs i samband med bidraget.

Givetvis fördröjs beslutsprocessen av att rådet skall yttra sig över ansökningarna, men fördröjningen synes inte heller den vara anmärkningsvärt stor. Skall det över huvud taget vara meningsfullt med en kvalitetsgranskning måste processen kunna få ta ett par veckor.

Det torde vara ovedersägligt att den konstnärliga kvaliteten på insatserna varit mycket skiftande. Det kan delvis hänga samman med att en del av beställarna – t.ex. mindre bostadsrättsföreningar – inte är vana vid att hantera byggnadsprojekt och inte har någon erfarenheter av konstnärliga insatser i sådana sammanhang. Att en del av kostnaderna för insatserna kommer att belasta hyran styr naturligtvis i viss mån hyresgästernas agerande vid ombyggnationer vilket kan leda till att de ekonomiska resurserna inte räcker till annat än dekorationer av begränsat konstnärligt värde.

Vid rådets granskning har de minst ambitiösa projekten sorterats bort. Andelen avslag har varit relativt stor – ca en femtedel av bidragsansökningarna budgetåret 1993/94. Andelen torde ha blivit avsevärt mindre utan Konstrådets yttranden över ansökningarna.

Det är svårt att uttala sig om i vilken omfattning bidraget medverkar till att öka satsningarna på konst i bostadsområden. Eftersom bidraget utgår med 40 % av kostnaderna för de konstnärliga insatserna kan man rent allmänt konstatera att bidragssumman budgetåret 1993/94 om 6 mkr motsvaras av genomförda insatser för 15 mkr. Hur många av dessa som skulle genomförts utan bidrag är omöjligt att säga. Merparten torde ha kommit att få statligt stöd genom att kostnaderna hade ingått i underlaget för statliga räntebidrag och kreditgarantier.

I den utvärdering av Konst där vi bor-projektet som Konstrådet lämnade in till regeringen i februari 1992 sägs att det enligt informatörerna inte var någon tvekan om att bidraget varit betydelsefullt för byggherrar som för första gången satsar på konstnärlig medverkan i ett bostadsprojekt. Hos byggherrar som genomfört ett eller flera projekt var inställningen ofta mer kluven i förhållande till bidraget – det uppstår planeringssvårigheter på grund av att det tar lång tid att få besked om eventuell tilldelning av bidragsmedel. Detta resulterade enligt utvärderingen ofta i att byggherrar valde att endast utnyttja de lånemöjligheter som då fanns.

De nyss refererade iakttagelserna talar inte för ett bibehållande av bidraget – benägenheten att utnyttja bidraget synes avta när man väl en gång tagit del av det. Det finns knappast någon anledning att anta att förhållandena är annorlunda nu. Man kan emellertid notera att hälften av bidragen 1993/94 gällde konstnärliga insatser som inte hade samband med ny- eller ombyggnationer. Den temporära utvidgningen av bidragsreglerna till att omfatta också sådana

projekt har alltså tagits till vara, vilket tyder på att bidraget kan stimulera till insatser.

För utnyttjandet av möjligheten att få bidrag för konstnärliga insatser utan samband med ny- och ombyggnation torde den till bidraget knutna informationskampanjen ha spelat en viktig roll. Över huvud taget torde den uppsökande informationen ha stor betydelse, vilket också den år 1992 presenterade utvärderingen av verksamheten visade. Kampanjen sprider bl.a. idéer och kunskaper till olika aktörer om hur man kan samarbeta med en kommun, hur man kan finansiera och genomföra ett konstprojekt i bostadsområden och om det professionella stöd man kan få genom Konstrådet.

Sammantaget är min bedömning att effekten av det nuvarande bidraget är tämligen begränsad och jag föreslår att det avvecklas. Till mitt ställningstagande bidrar att man bör sträva till att konstnärlig medverkan skall anses vara ett naturligt inslag i bostadsbyggandet och i exempelvis de stora ombyggnadsprojekt som kan förestå i områden som byggdes under de s.k. rekordåren. Jag förutsätter att kostnaderna för konstnärliga insatser kommer att kunna ingå i underlaget för räntebidrag och kreditgarantier.

En möjlighet att erhålla statligt bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsområden bör emellertid kvarstå. Det viktigaste skälet till att även fortsättningsvis rikta ett bidrag till bostadsområden är att dessa som en del av många människors vardag är en av de offentliga miljöer där konstnärliga insatser – och över huvud taget insatser för att skapa trivsel, stimulans och identifikation – framstår som mest angelägna. Ett framtida bidrag till konstnärers medverkan i gestaltningen av bostadsområden bör emellertid få en annan karaktär och inriktning än det nuvarande.

Jag föreslår att medelsramen för det nuvarande bidraget förs över till Statens konstråd för att tas i anspråk för ett nytt bidrag med vidare syfte, som utöver bostadsområden också skall avse konstsatsningar i andra offentliga miljöer.

9.5 Bidraget till konstinköp till folkparker och samlingslokaler

Statliga bidrag utgår till Folkparkerna i Sverige och till Samlingslokalorganisationernas samarbetskommitté för konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler. Anslagsmedlen uppgår budgetåret 1994/95 till ca 3,9 mkr. Verksamheten beskrivs i kapitel 7.

Folkparkerna och samlingslokalerna är en del av den offentliga miljön. Folkparker, folkets hus, godtemplargårdar och bygdegårdar är spridda över

hela landet och finns också i glesbygd, långt från det institutionaliserade konstlivet. De är mötesplatser för många grupper av människor och konsten där når ut även till grupper som inte kommer i kontakt med bildkonst på museer och gallerier. Folkparkerna har 11–12 miljoner besök per år. Hur många besök som görs i de ca 2 300 samlingslokalerna är inte närmare känt, men de uppgår till flera tiotals miljoner.

Statens kulturråd har på regeringens uppdrag analyserat erfarenheterna från arbete med att vidga deltagandet i kulturlivet. Dessa analyser har bekräftat betydelsen av folkparkernas och samlingslokalorganisationernas konstverksamhet då det gäller att nå ut med bildkonst. Kulturrådets analyser ger också vid handen att förutsättningarna för att konst skall mottas med intresse ökar om den presenteras i miljöer som är välbekanta för dem man vill nå – vilket folkparker och samlingslokaler vanligen är för dem som besöker dessa.

Den berörda verksamheten har också på annat sätt viss betydelse för konstlivet ute i landet genom att vara en inkörsport för lokalföreningar att anordna egna utställningar och arrangera konstföreläsningar.

För konstnärerna är verksamheten en inte oväsentlig inkomstkälla och ger möjlighet att visa sina verk även utanför den egna regionen. Därtill kommer att folkparkerna erbjuder särskilda konstnärliga utmaningar eftersom förutsättningarna för den monumentala konsten där skiljer sig från dem som gäller i många andra sammanhang.

Enligt min mening fyller bidraget en viktig funktion och används på ett sätt som väl svarar mot syftet att samlingslokaler skall få en lämplig konstnärlig utsmyckning och att ge många människor möjligheter att komma i kontakt med god bildkonst. Bidraget genererar också ytterligare resurser genom att medel tillskjuts av enskilda parker, kommuner och andra givare för ungefär samma belopp som det statliga bidraget.

Min slutsats är att det statliga bidraget till konstinköp i folkparker och samlingslokaler bör bibehållas och att bidraget bör utgå i samma form som nu.

10 Fast konst

10.1 Statens konstråds framtida uppgifter

Jag föreslår att Statens konstråds uppgifter koncentreras till arbete med monumentalkonst. Rådet bör enligt min mening bibehålla sin uppgift att beställa och förvärva sådan konst till statliga myndigheter. I konsekvens därmed föreslår jag att rådets uppgift att förvärva och placera lös konst förs över till Statens konstmuseer.

En ny uppgift för Konstrådet föreslås bli att genom bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag stimulera dessa till ökade insatser för konstnärlig gestaltning av den offentliga miljön. Särskild uppmärksamhet bör därvid ägnas projekt med inriktning på förnyelse och utveckling av de konstnärliga insatserna. Bidrag skall kunna utgå till konstnärliga insatser av såväl permanent som tillfällig karaktär. Konstrådet skall självt inom ramen för det föreslagna nya bidraget kunna ta initiativ till projekt som kan tjäna som goda exempel på miljögestaltning och genomföra sådana i samarbete med exempelvis kommuner.

Konstrådet skall följa konstnärligt utvecklingsarbete och forskning inom miljögestaltningen i och utom landet.

Konstrådets uppgift att informera om konst i offentlig miljö skall kvarstå och utökas.

10.2 Beställning av fast konst

10.2.1 Inriktning

Statens konstråds satsningar bör enligt min mening koncentreras till större projekt.

Konstrådet har löpande cirka 175 till 200 projekt med fast konst under arbete. För att värna den konstnärliga kvaliteten föreslår jag såväl en större selektivitet vid valet av projekt som en minskning av antalet fasta verk inom de enskilda projekten.

Som nu skall vid valet av projekt prioriteringen ske med utgångspunkt i bl.a. att den arkitektoniska gestaltningen skall vara god, att graden av offentlighet i miljön skall vara hög och att de samlade insatserna skall komma hela landet till godo.

10.2.2 Kostnadsfördelning

Statliga myndigheter har lokaler såväl i fastigheter som ägs och förvaltas av Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket som i fastigheter som ägs av de statligt helägda fastighetsbolagen Vasakronan AB och Akademiska Hus AB. Lokaler med statlig verksamhet finns även i privatägda fastigheter.

Förutsättningarna för Konstrådets arbete har förändrats till följd av bolagiseringen av Byggnadsstyrelsen och andra fastighetsförvaltande myndigheter. Bolagiseringen innebär bl.a. att byggandet av nya lokaler för statlig verksamhet i stor utsträckning numera sker i enskild regi. Som tidigare nämnts framhölls i 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:100 bil.12 s. 59) att detta medför att den statliga ambitionsnivån för konstnärlig gestaltning inte på samma sätt som tidigare kan jämföras med en bestämd andel av kostnaderna för det statliga byggandet. Behovet av statliga insatser bör enligt propositionen i stället i första hand bedömas utifrån det övergripande kulturpolitiska målet att skapa en offentlig miljö, där konst är ett naturligt och framträdande inslag.

Den direkta kostnaden för ett fast konstverk består dels av konstnärens arvode för skissarbete och slutlig utformning samt framställning av konstverket dels av anläggningskostnader, exempelvis för grund, fundament och vatten för konstverket.

Osäkerhet har rått om i vilken utsträckning staten skall finansiera och samfinansiera insatserna för konst i offentlig miljö i den situation som de nya formerna för den statliga fastighetsförvaltningen medfört. Det är angeläget att finna tydliga och lätthanterliga former för samverkan och kostnadsfördelning mellan Statens konstråd och byggare.

En åtskillnad i finansieringsprinciper bör göras mellan ändamålsfastigheter och placeringsfastigheter. Med ändamålsfastighet avses en fastighet som byggts för ett speciellt ändamål, t.ex. ett universitet eller en kriminalvårdsanstalt. Där kan den statliga myndigheten antas kvarstå som hyresgäst under lång tid. Med placeringsfastighet avses en fastighet vars utformning gör den användbar för verksamhet som inte kräver speciellt utformade lokaler. Det är i första hand fråga om kontorshus. Genom att placeringsfastigheterna inte är bundna till en viss typ av verksamhet uthyrs de även på kortare tid till myndigheter.

Fast konst ingår som en del av en fastighet och blir fastighetsägarens egendom. Staten bör endast bekosta fast konst om man kan räkna med att statlig verksamhet kommer att bedrivas i lokalerna under lång tid.

Konstrådet bör enligt min mening - som nu - stå för kostnaden för fast konst till fastigheter som ägs av Fastighetsverket eller Fortifikationsverket oavsett om de är ändamåls- eller placeringsfastigheter.

Det är rimligt att staten ger bidrag till fast konst i ändamålsfastigheter där statlig myndighet är hyresgäst även om ägaren är Vasakronan AB, Akademiska Hus AB eller ett icke-statligt bolag. Avsikten med insatserna

med fast konst till statliga myndigheter är att de skall komma dem som arbetar där liksom besökare till godo. Därför bör insatser även riktas till myndigheter som har lokaler i hus som inte ägs av staten. Eftersom den fasta konsten blir fastighetsägarens egendom är det rimligt att denne, utöver anläggningskostnader, även bidrar till kostnaden för skissarbete, utformning och framställning av konstverken. En invändning mot samfinansiering kan vara att kostnaderna för konsten ökar hyran och att lokalerna som en följd därav riskerar att bli utan konstnärliga inslag. Enligt min mening är detta en alltför pessimistiskt bedömning. Det bör kunna förutsättas att det vid t.ex. universitet och högskolor finns tillräcklig insikt om vikten av en stimulerande miljö och därmed också tillräcklig förståelse för de konstnärliga insatsernas betydelse för att den hyreshöjning det kan vara fråga om anses motiverad.

Jag föreslår att i likhet med vad som nu är fallet Konstrådet skall stå för kostnaderna för skissarbete, utformning och framställning av fast konst för statligt ägda fastigheter medan Fastighetsverket eller Fortifikationsverket skall stå för anläggningskostnaderna.

För ändamålsfastigheter som ej är i Fastighetsverkets eller Fortifikationsverkets ägo föreslår jag att Konstrådet skall bidra med 40 % av kostnaden för skissarbete, utformning och framställning av fast konst i de projekt där samverkan överenskommit mellan Konstrådet och fastighetsägaren. Denne skall stå för resterande 60 % samt anläggningskostnader.

För placeringsfastigheter som ej är i Fastighetsverkets eller Fortifikationsverkets ägo skall Konstrådets roll vara begränsad till rådgivning.

Vad gäller affärsdrivande verk bör den praxis Statens konstråd utvecklat visavi Statens Järnvägar kunna tjäna som modell. Enligt denna bidrar Konstrådet med 40 % av kostnaden för skissarbete, utformning och framställning av konstverken medan Statens Järnvägar står för övriga kostnader. Jag föreslår alltså att Konstrådets samarbete med Statens Järnvägar såvitt ankommer på Konstrådet kvarstår vad gäller den fasta konsten och att motsvarande uppgörelse eftersträvas med andra affärsdrivande verk när och om samarbete om fast konst blir aktuellt.

10.2.3 Medverkande konstnärer

Konstnärlig gestaltning av offentlig miljö har stor betydelse för konstnärskåren genom att ge dem arbetstillfällen. Det innebär emellertid inte att så många konstnärer som möjligt skall ges uppdrag. Utgångspunkten skall vara att resultatet blir av så hög konstnärlig halt som möjligt.

Konstnärer som erhållit uppdrag får nu i allmänhet vänta minst två år innan de kan komma ifråga för ett nytt. Denna praxis har tillkommit för att undvika kritik mot att endast en liten krets konstnärer gynnas av beställningar. Prin-

cipen att sprida uppdragen över så stora delar av konstnärskåren som möjligt är i och för sig lovvärd men kan t.ex. medföra att ett givande samarbete som utvecklats mellan en konstnär och en arkitekt måste brytas. Nuvarande praxis att två år i regel skall förflyta innan en tidigare engagerad konstnär ges ett nytt uppdrag bör enligt min mening omprövas.

I huvudsak skall konstnärer bosatta i Sverige komma i fråga för uppdrag. Konstrådet bör i viss utsträckning också anlita konstnärer som bor utanför Sverige.

Uppmärksamhet skall fästas vid hur uppdragen fördelar sig på kvinnor och män.

10.2.4 Tävlingar och parallelluppdrag

Konstnärer som inte anlitats av Konstrådet tidigare måste givetvis också ges tillfälle att arbeta med Konstrådets projekt.

Ett sätt att vidga kretsen av anlitade konstnärer är att anordna jurybedömda tävlingar. Konkurrensverket påpekar i ett beslut den 4 januari 1994 efter att ha prövat frågan om konkurrensbegränsning vid upphandling av bild- och formkonst att det är väsentligt att möjligheten till anbudstävlan tillvaratas.

Jurybedömda tävlingar kan vara öppna – då det är fritt för alla att delta – eller slutna – då ett antal konstnärer inbjuds att delta och arvoderas för sitt deltagande. Strikta regler gäller för tävlingar och i synnerhet öppna tävlingar är mycket resurskrävande. Konstrådet har inte utlyst några öppna tävlingar de senaste åren och endast ett fåtal slutna tävlingar har genomförts. Fler parallella uppdrag – då två eller flera konstnärer inbjuds att lämna skissförslag till samma projekt varav ett väljs för utförande – har anordnats. Förfarandet vid sådana uppdrag är mindre resurskrävande än vid tävlingar.

Konstrådet bör enligt min mening anordna fler tävlingar än vad som nu är fallet. Rådet bör genomföra åtminstone en öppen tävling varje år. Med färre projekt och delprojekt löpande samtidigt torde det vara möjligt. När så bedöms lämpligt bör även fortsättningsvis parallelluppdrag kunna ges.

10.3 Bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag för konstnärlig gestaltning i och av offentliga miljöer

10.3.1 Motiv och inriktning

Såväl byggare som boende utnyttjar det bidrag för konstnärlig gestaltning och utsmyckning av bostadsområden som fördelas via Boverket (se kapitel 6). Jag finner att möjligheten att erhålla statligt bidrag till konstnärlig gestaltning i bostadsområden bör kvarstå. Ett framtida bidrag till konstnärers medverkan i

gestaltningen av bostadsområden bör emellertid få en annan karaktär och inriktning än det nuvarande.

Många offentliga miljöer är torftiga och det finns behov av att stimulera en konstnärligt medveten gestaltning även av andra offentliga miljöer än bostadsområden. På många håll i landet genomförs dock – bl.a. av kommuner och landsting – ambitiösa konstnärliga satsningar i offentliga miljöer. Det finns en medvetenhet om att sådana insatser är viktiga men genom att resurserna är begränsade kommer många visioner inte till förverkligande. Ett statligt bidrag skulle utgöra ett betydelsefullt stöd och kunna vara ett avgörande argument inte bara för att fortsätta med konstnärliga satsningar utan även för att initiera sådana.

Jag föreslår därför att den årliga ramen om 15 mkr för bidrag till konstnärlig gestaltning av bostadsområden skall utnyttjas för konstnärliga insatser även i andra offentliga miljöer. Mitt förslag är att bidrag förutom till bostadsföretag skall kunna ges till kommuner och landsting och till dem knutna organ och företag för konstnärlig gestaltning i bostadsområden men även i andra offentliga miljöer, exempelvis parker och skolgårdar.

Jag föreslår att de medel – en årlig ram om 15 mkr – för det statliga bidraget till konstnärlig gestaltning och utsmyckning i bostadsområden som nu förvaltas av Boverket överförs till Statens konstråd för att finansiera ett nytt bidrag till konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer. En sådan överföring av ansvaret är en naturlig följd av bidragets vidgade syfte. Det medför också en förenklad administrativ hantering jämfört med vad som gäller för det nuvarande bidraget i vilket flera myndigheter är involverade.

Förslaget ansluter delvis till en bidragsmodell som finns i Frankrike. Där tecknar Kulturministeriet avtal med kommuner om samfinansiering av större konstsatsningar. Kommunen står för 56 % av kostnaderna, staten för 43 % och sponsorer för resterande andel.

Bidraget skall tydligt ta sikte mot att stödja i verklig mening nyskapande projekt som kan föra utvecklingen vidare. Det skall alltså inte fungera som en finansieringskälla för i och för sig väl motiverade insatser av en karaktär eller inriktning som redan är väl prövade. De projekt som ges stöd skall kunna tjäna som goda exempel på miljögestaltning och erfarenheterna från dem kunna tillgodogöras i andra sammanhang. Om man så vill kan man se bidraget som ett stöd till konstnärligt utvecklingsarbete inom miljögestaltningens område. Självklart krävs medverkan av en rad andra yrkeskategorier än konstnärer i de berörda projekten, men bidraget skall syfta till att säkerställa de konstnärliga dimensionerna.

Även konst som inte skapas för att bli bestående i fysisk bemärkelse kan göra djupa intryck och uppta många människors tankar. Vi har nyligen sett exempel på det i samband med *Spelets regler* i Stockholm och utställningen *Baltic Sculpture* på Gotland, som i verklig mening också var manifestationer av offentlig konst. Att insatserna var tillfälliga gav särskilda möjligheter att

genomföra idéer som tidigare inte prövats i praktiken. Jag menar att sådana tillfälliga insatser – som kan bli bestående i den meningen att de lever länge i människors minne – till skillnad från nu bör kunna stödjas av Konstrådet. Jag föreslår alltså att det nya bidraget skall kunna avse också insatser av tillfällig karaktär i offentlig miljö.

Konstrådet bör ha en aktiv roll och inte enbart vara beroende av de ansökningar om bidrag som kommer in. Rådet skall självt kunna initiera projekt och genomföra dem i samarbete med exempelvis kommuner. I detta sammanhang kan även samarbete och delfinansiering med t.ex. konstnärliga högskolor och Sveriges bildkonstnärsfond etableras. I dessa fall behöver den kostnadsfördelning som i övrigt förutsätts i bidragsgivningen inte nödvändigtvis tillämpas, bidragsmottagaren kan få hela sin kostnad täckt av bidrag.

Inom ramen för bidraget skall också nya former för brukarmedverkan kunna prövas. De bör bl.a. inriktas på att stödja processer där brukarna aktivt engagerar sig i utformningen av sin miljö och konstens roll i den samt att de tar sitt ansvar för vård och utveckling av sin närmiljö.

10.3.2 Bidragskonstruktion

Syfte och mottagare

Det grundläggande syftet med bidraget är att stimulera utvecklingen av konstnärlig gestaltning i offentliga miljöer.

Insatserna skall vara av hög konstnärlig dignitet och vara nyskapande genom att t.ex. avse insatser i tidigare ej prövade tekniker eller miljöer.

Bidraget skall kunna avse såväl nybyggnationer som befintliga miljöer.

Bidraget skall kunna avse såväl permanenta som tillfälliga konstnärliga insatser i offentliga miljöer.

De miljöer som kan komma ifråga för bidrag skall vara väl tillgängliga för allmänheten, t. ex. torg, parker, gator, trafikanläggningar, bostadsområden och skolgårdar. Inomhus skall bidraget i första hand gälla gestaltning av entréhallar och andra frekvent använda utrymmen. Eftersom ett av syftena med bidraget är att främja förverkligandet av nya lösningar och över huvud taget utveckla de konstnärliga dimensionerna i miljögestaltningen är det emellertid viktigt med flexibilitet i bidragsbestämmelserna och att Konstrådet har stor frihet att ge bidrag till insatser i mycket skiftande miljöer.

Mottagare skall vara kommuner och landsting och till dem knutna organ och företag samt bostadsföretag.

Bidragsmottagaren skall svara för 60 % av kostnaderna för den konstnärliga gestaltningen, bidraget skall täcka återstående 40 %. Som framgår nedan skall dock Konstrådet kunna svara för kostnaderna för programskrivningen varvid bidragsdelen blir högre än 40 %.

Inget hindrar att bidragsmottagaren i sin tur skall kunna samfinansiera sin del av kostnaderna genom ekonomiska tillskott från t.ex. näringslivs-organisationer.

Bidragsmottagaren blir ägare till fristående konstverk som eventuellt omfattas av det stödda projektet och svarar för vård och underhåll av dessa.

Konstrådet skall svara för rådgivning i samband med genomförande av projekt.

Ansökningsförfarande

Bidragsbeslut skall grundas på ansökningar.

Som ett första steg kan ett idéförslag som i stora drag beskriver ett planerat projekt lämnas in till Konstrådet. Förslaget kan innehålla en beskrivning av grundidé med och mål för insatserna, lokalisering samt uppskattad kostnad och tidsplan.

På grundval av idéförslaget tar Konstrådets styrelse preliminärt ställning till om bidrag till projektet skall utgå eller inte. Slutlig ställning tas sedan ett utförligt program inlämnats. Detta program utarbetas av den sökande men bidrag för detta arbete kan ges av Statens konstråd med skäligt belopp. Beslut om bidrag till programskrivning tas av styrelsen i samband med det preliminära beslutet om bidrag till projektet. Genom att Konstrådet kan svara för hela eller delar av kostnaderna för att ta fram ett fullgott beslutsunderlag kan idéer till insatser lättare föras fram till en ingående prövning i beslutsfattande instanser.

Konstrådet kan även bistå med rådgivning vid programskrivningen.

Konstrådet står för dokumentation och spridning av erfarenheter av de projekt som får bidrag och för utvärderingar av gjorda insatser.

10.4 Uppföljning

Genomförda projekt bör följas upp. Det händer alltför ofta att t.ex. anslagstavlor ställs framför väggmålningar eller att ändringar i belysningen förtar en skulpturs verkan.

Uppföljning av den konstnärliga gestaltning som genomförts består endast till en del av att se till att konstverken bevaras i ursprungligt skick. En väl så viktig del är att följa upp projekten så att även omgivningen kring konstverken fortsatt utgör den från början planerade helheten. Förändringar i verksamheten kan skapa nya behov, de skall tillgodoses på ett sätt som även i den nya situationen tar till vara de konstnärliga värden som finns i miljön. Denna uppgift skiljer sig alltså åt från det tillsynsansvar som vilar på Statens konstmuseer.

Jag föreslår att en del av Konstrådets uppgifter inom ramen för arbetet med fast konst för statliga myndigheter skall vara att kontinuerligt följa upp de insatser som genomförts. Större projekt bör med femårsintervall gås igenom och en analys göras av behövliga åtgärder. Det kan t.ex. gälla ändrad möblering, tillgodoseende av informationsbehov, förbättrad ljussättning eller återställande av den yttre närmiljön. Även kompletteringar med nya konstverk kan komma ifråga. Förslag upprättas av Konstrådet som underlag för diskussion med fastighetsförvaltare och brukare.

I de avtal som upprättas mellan Konstrådet och fastighetsförvaltare bör en uppföljning med femårsintervall skrivas in. För de projekt som redan är genomförda träffas överenskommelse från fall till fall. Kostnaden för analys och förslag om insatser skall åvila Konstrådet. Kostnader för eventuella åtgärder skall fördelas på samma sätt som vid nybyggnad.

Också de projekt som stöds med det föreslagna nya bidraget bör givetvis följas upp av rådet.

10.5 Konstnärligt utvecklingsarbete och forskning

Konstrådets kontakter med högskolor och forskarvärlden inskränker sig i stort sett till att forskare använder rådets bildarkiv. Rådet bör enligt min mening inta en betydligt aktivare roll gentemot konstnärligt utvecklingsarbete och forskning.

Samarbete bör utvecklas med konstnärliga högskoleutbildningar inom bildkonstområdet för erfarenhetsutbyte. Gemensamma konferenser, workshops och seminarier för utveckling av kunskap kring konstnärlig gestaltning i det offentliga rummet kan anordnas. Projekt kan genomföras i samverkan mellan Konstrådet och t.ex. konstnärliga högskoleutbildningar, Skissernas museum och Sveriges bildkonstnärsfond. Resurserna för detta kan ökas genom samfinansiering deltagande parter emellan. De satsningar jag föreslår att Konstrådet skall genomföra på eget initiativ kan i en del fall kombineras med konstnärligt utvecklingsarbete vid universitet och högskolor.

Rådet kan genom kontinuerlig kontakt med forskning inom konstvetenskap och arkitektur inom och utom landet få del av kunskap av värde för utvecklingen inom sitt område. Även andra forskningsområden som t.ex. samhällsplanering, teknik och utveckling av material kan vara av intresse. Kontakter med universitet och högskolor öppnar också vägar för Konstrådet att nå ut med sina erfarenheter av och kunskaper om betydelsen av konstnärliga insatser i offentlig miljö.

10.6 Information och rådgivning

Konstrådet har enligt sin instruktion inte endast till uppgift att verka för att konstnärliga värden införlivas med samhällsmiljön utan även att lämna information i ett brett perspektiv om konstens betydelse för samhällsmiljön. Informationen skall bidra till förståelse för vad konstnärlig gestaltning kan tillföra den offentliga miljön och därmed stimulera till ökade insatser.

Konstrådets arbete med information är i stort sett begränsat till allmän information om befintlig, offentlig konst i landet och till information och pedagogiskt arbete i samband med projektarbetet. I anslutning till bidraget till konstnärlig gestaltning i bostadsområden bedrivs information om lämpliga former för samverkan mellan konstnärer och andra yrkesgrupper.

Att behovet av information om konst i den offentliga miljön är stort har bl.a. Konst där vi bor-projektet visat. Det visade också att informationen kan vara effektiv. Huvuduppgiften för informationen bör vara att hos dem som är involverade i byggprocessen öka förståelsen för behovet av konstnärliga insatser och kunskaperna om förutsättningarna för att sådana insatser skall kunna berika miljön. Information behöver bl.a. riktas till kommuner eftersom många av dem mist sitt kunnande på området genom budgetnedskärningar. Rådet bör också sträva efter att dess kompetens i ökad utsträckning tas till vara genom rådgivning vid genomförandet av enskilda projekt i vilka rådet i övrigt inte är engagerat.

För att genomföra detta måste Konstrådet enligt min mening betydligt stärka och bredda sina informationsinsatser. Resurserna för informationsarbetet bör ges ökat utrymme inom ramen för tillgängliga resurser. Ökade resurser för information inskränker visserligen på resurserna för beställningar av konst men å andra sidan kan erfarenheterna av de konstnärliga insatserna tillgodogöras bättre genom en ökad spridning.

Det nya bidrag som jag föreslår kräver motsvarande vidgning i Konstrådets information och rådgivning.

Informationen bör i ökad utsträckning påvisa betydelsen av konstnärlig gestaltning i den offentliga miljön och röra även arbetsprocesser och samarbetsformer mellan konstnärer, arkitekter, ingenjörer m.fl. Härvid bör även erfarenheter från utlandet tillvaratas.

Konstrådet kan genom information om arbetsprocesser och genom att initiera projekt bidra till att skapa förståelse och intresse för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö och därigenom stimulera politiker, förvaltningar och konstnärer till insatser inom området.

Information bör avse arbetsprocesser, dvs. hur arbetet med integrering av konst i offentlig miljö kan läggas upp och genomföras och hur samverkan mellan konstnärer och andra berörda yrkesgrupper liksom med brukarna kan utvecklas. Det kan exempelvis ske i form av seminarier, konferenser och workshops. Rådet bör även ta initiativ till samverkan med universitet och högskolor för genomförande av kurser och utbildningsmoment där Konst-

rådet såväl kan tillföra kompetens som peka på utbildnings- och forskningsbehov.

Informationen bör också syfta till att ge den offentliga konsten större uppmärksamhet i den offentliga debatten och i konstkritiken.

Uppföljningen av de konstnärliga insatserna bör utvecklas så att information om konstverken ges även efter att de placerats ut men också så att diskussioner kan föras med brukarna om betydelsen av insatserna och hur de tagits emot. Samarbete med konstabildningsorganisationer och konstföreningar på arbetsplatserna bör etableras i ökad omfattning, bl.a. genom att länka samman det med rådets övriga register.

Rådet har ett omfattande diabildarkiv över samtida svensk offentlig konst. Det är en viktig tillgång som bör utnyttjas bättre. Den nya teknik som nu utvecklas bör tas i bruk som ett led i informationsarbetet. Möjligheter finns att sprida bild och text till alla delar av landet. Nätverk kan byggas ut t.ex. till utbildningar och bibliotek.

10.7 Konstrådets framtida organisation

Allmänna överväganden

Med hänvisning till bristerna i Konstrådets nuvarande organisation och för att rådet skall kunna fullgöra de föreslagna nya arbetsuppgifterna föreslår jag en ny organisation. Syftet är att skapa tydlighet i organisationen, att uppnå en effektiv administration som ger goda förutsättningar att öka stabiliteten, kontinuiteten och insynen i verksamheten och att garantera hög konstnärlig kvalitet i rådets miljögestaltande insatser. Den erfarenhet som byggts upp inom Konstrådet tas samtidigt tillvara.

Jag föreslår att antalet ledamöter i rådets styrelse minskas och att kansliet förstärks så att det delvis skall kunna överta de uppgifter som de inom styrelsen utsedda projektledarna nu har. Jag föreslår vidare att två referensgrupper upprättas för att vidmakthålla organisationens breda kompetens och regionala förankring. Sammantaget torde kostnaden för den nya organisationen kunna rymmas inom ramen för nuvarande förvaltnings- och förvärvsanslag.

Styrelse

Konstrådets styrelse består av 17 ledamöter och ersättare. De deltar i ett omfattande styrelsearbete. Ordföranden som kanslichef och de tio ledamöter som är projektledare deltar dessutom i själva arbetet, den förstnämnde på heltid, de senare i praktiken på halvtid. Konstruktionen innebär att rådets styrelse i

praktiken är ett verkställande organ. Enligt min mening bör styrelsens medlemmar inte ta aktiv del i det dagliga arbetet inom rådet.

Jag föreslår att styrelsens arbete skall koncentreras på policy- och budgetfrågor samt på viktigare beslut om enskilda projekt. De verkställande funktionerna skall falla på kansliet. Därmed kan styrelsen minskas.

Jag föreslår att Konstrådets styrelse skall bestå av sju ledamöter. Några ersättare skall inte utses. Chefen för rådets kansli skall vara självskriven ledamot och ha titeln direktör.

Ledamöterna skall utses av regeringen för en period av tre år och med möjlighet till förlängning ytterligare en treårsperiod. Rådets direktör skall dock förordnas för en period av sex år med möjlighet till förlängning av förordnandet en sexårsperiod.

Regeringen skall bland ledamoterna utse ordförande och vice ordförande. Rådets direktör skall dock inte utses till ordförande eller vice ordförande (se vidare nedan).

Styrelsen skall ha övergripande budget- och policyansvar och även i övrigt sedvanliga styrelseuppgifter.

Styrelsen skall därutöver

- besluta om vilka beställningar av fast konst som skall göras och vilka konstnärer som skall få uppdragen
- besluta i bidragsfrågor
- besluta om anordnande av tävlingar och parallellskissuppdrag samt om villkor och former för sådana och vilka konstnärer som skall inbjudas att delta i tävling
- utse referensgrupper.

Ordförande- och kanslichefsrollen

Genom en instruktionsändring (SFS 1991:552) förenades uppdraget att vara ordförande i Konstrådet med uppgiften att vara chef för rådets kansli. Avsikten var att skapa ökad kontinuitet i den dagliga verksamheten. Detta skulle leda till ökad effektivitet och till ett bättre utnyttjande av befintliga resurser.

Jag finner det olämpligt att samma person är både ordförande i rådet och rådets chef. Det leder till en sammanblandning av olika funktioner och en otydlig ansvarsfördelning. Ordföranden bör vara distanserad från den direkta ledningen av verksamheten och ha samma tidsbegränsning av sin mandatperiod som övriga ledamöter utom rådets direktör.

Projektledarna

Av rådets sjutton ledamöter och ersättare har tio konstnärligt verksamma uppdrag som projektledare på ungefär halvtid. Uppdraget sträcker sig i allmänhet över sex år. Projektledarna utför i de flesta fall sitt arbete med stor insikt men

jag finner det olämpligt att styrelseledamöter och ersättare erhåller uppdrag som i praktiken är att jämställa med anställning utan att deras kvalifikationer för uppdraget provas i förväg eller att möjlighet att söka uppdraget finns.

Riksrevisionsverket har i sin revisionsrapport rörande Konstrådet, daterad 1994-10-31, uppmärksammat projektledarnas ställning i rådet och påpekat att projektledarna som styrelseledamöter beslutar om vilka projekt som skall genomföras varefter de som projektledare har rollen att genomföra projekten. Riksrevisionsverket menar att dessa dubbla roller är "tveksamma" och anser att myndigheten bör begära klarläggande i denna fråga. Verket finner också ansvarsfrågan oklar: "Projektledarna är inte anställda av Konstrådet och lyder därmed inte under kanslichefen. De har befogenhet att som styrelseledamöter besluta om användningen av Konstrådets anslag och kan därmed, i vart fall teoretiskt, gå emot kanslichefen/ordföranden."

Organisationen bör även fortsättningsvis ta till vara konstnärers kunnande och erfarenheter inte bara i det direkt konstnärligt skapande arbetet utan också i den process som leder fram till policybeslut och t.ex. val av de projekt som rådet skall stödja. Det förutsätter emellertid inte att konstnärer ingår i styrelsen.

Jag föreslår att tjänster innefattande uppgifter motsvarande projektledarnas, inrättas vid rådets kansli (se nedan). Konstnärers erfarenhet och kompetens tas i stället till vara genom att de anlitas för att genomföra konstnärliga uppdrag, i första hand för att arbeta med egna verk men även som projektledare på konsultbasis och som medlemmar i referensgrupperna.

Närvarorätten för andra myndigheter

En företrädare för vardera Statens konstmuseer, Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket har rätt att närvara vid styrelsens plenarsammanträden. Jag föreslår att denna ordning avvecklas.

Rent allmänt kan det anses anmärkningsvärt att andra myndigheter har rätt att närvara då rådets styrelse diskuterar t.ex. policy-, personal- och andra interna frågor. Den nuvarande ordningen torde kunna leda tillbaka på att Konstrådets styrelse i hög grad är ett verkställande organ och att många beslut om t. ex. beställningar förutsätter ett motsvarande beslut av Statens fastighetsverk eller Fortifikationsverket och ett nära samarbete med någon av dessa myndigheter vid genomförandet. Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket kommer fortfarande att ha behov av insyn i rådets verksamhet men det kan tillgodoses i andra former än genom rätt att närvara vid styrelsesammanträdena. Statens konstmuseers behov av omedelbar insyn i Konstrådets verksamhet minskar genom att rådet inte längre skall göra inköp av lös konst som museerna får tillsynsansvaret för.

Referensgrupper

Besluten bör grundas på ett vitt spektrum av erfarenheter och kunnande. Jag föreslår därför att två referensgrupper inrättas för beredning av ärenden som rör rådets insatser vid statliga arbetsplatser respektive bidrag till kommuner, landsting och bostadsföretag. Även andra viktiga ärenden kan beredas av referensgrupperna.

Referensgrupperna skall bestå av personer med bred erfarenhet av konstnärlig gestaltning i offentlig miljö, exempelvis konstnärer, arkitekter och konstvetare.

Konstrådets styrelse skall utse ordförande och medlemmar i referensgrupperna för tidsbegränsat uppdrag på tre år. Det förefaller lämpligt att ordförandena i referensgrupperna utses bland styrelsens ledamöter. Antalet medlemmar i vardera gruppen bestäms av rådets styrelse. Grupperna bör inte vara alltför stora, omkring fem medlemmar i vardera gruppen synes vara tillräckligt.

Kansli

Chef för Statens konstråd skall vara en direktör. Direktören skall ha ett övergripande verksamhetsansvar och leda arbetet på kansliet. Förordnandet skall vara tidsbegränsat till en period om sex år med möjlighet till förlängning en period i likhet med vad som gäller för andra motsvarande befattningar, t.ex. museichefer, inom statlig förvaltning.

Rådets direktör skall ansvara för att ärenden bereds inför behandling i styrelsen och vara huvudföredragande i denna. Direktören skall ta initiativ som syftar till utveckling av arbetet med konst i offentlig miljö och följa forskning och utveckling, nationellt och internationellt.

Kansliet kan lämpligen organiseras i fyra enheter: en administrativ enhet till vilken även den nuvarande katalogavdelningens kvarstående uppgifter förs, en informationsenhet (Informationscentrum för offentlig konst), en enhet för projekt riktade till statliga arbetsplatser samt en enhet för samverkan med kommuner, landsting och bostadsföretag och en för informationsverksamheten. Vid varje enhet skall finnas en huvudansvarig tjänsteman. Vid de två sistnämnda enheterna ingår projektledaruppgifter i huvudansvarigs åligganden, men sådana uppgifter skall även kunna läggas ut på konsulter. Till dessa bägge enheter knyts vardera en referensgrupp.

De enhetsansvariga måste ha gedigen erfarenhet inom respektive område och ha förståelse för och erfarenhet av de särskilda krav som ställs på konst i offentlig miljö, vara förtrogna med konstutvecklingen såväl nationellt som internationellt och kunna bedöma vilka konstnärer som kan ha förutsättningar att medverka i olika projekt.

Som ett riktmärke för den eftersträlvade kompetensen hos de tjänstemän som skall ha det närmaste ansvaret för projekten kan ställas den utbildning som ges vid Tessinskolan inklusive de krav som ställs för antagning till denna utbildning. De som studerar där är konstnärer, formgivare, arkitekter, landskapsarkitekter och ingenjörer med högskoleutbildning och flerårig yrkesverksamhet.

Arbete med inköp, placering registrering och lagring av löskonst förs enligt mitt förslag över till Statens konstmuseer. Jag förutsätter att den personal inom rådets kansli som nu är avdelade för arbete med detta kvarstår inom Konstrådet för uppgifter inom den nya organisationen.

Behovet av assistenter och andra kringresurser måste bedömas av rådets styrelse.

Medelsfördelningen mellan enheterna skall beslutas av styrelsen.

11 Lös konst

Som framgått tidigare (avsnitt 9.1) föreslår jag att hela ansvaret för inköp och utplacering av lös konst vid statliga arbetsplatser förs till Statens konstmuseer. I detta kapitel utvecklar jag skälen till detta (avsnitt 11.1) och ger förslag till hur Statens konstmuseer organisatoriskt och på annat sätt skall handha sin vidgade uppgift (avsnitt 11.2).

11.1 Motiv för överflyttning av hela ansvaret för inköp och utplacering av lös konst till Statens konstmuseer

Tydligare ansvarsfördelning

Både Statens konstmuseer och Statens konstråd tillför statliga myndigheter lös konst. Statens konstmuseer deponerar såväl äldre som nutida konst medan Statens konstråd placerar ut samtida konst. Inte sällan finns på en myndighet både verk som deponerats av Statens konstmuseer och verk som placerats av Konstrådet. De verk som deponeras av Statens konstmuseer ingår i museisamlingarna och ägs av museerna. Konsten från Konstrådet förfogar däremot myndigheterna över under vad som betecknas som "ägendeliknande förhållanden". Verken från Konstrådet sägs vidare ingå i statens konstsamling, ett begrepp som markerar att verken tillhör staten och att Statens konstmuseer har tillsynsansvar för dem.

Statens konstmuseer har lång erfarenhet av deposition av konst – utlåning av konst från samlingarna har i varierande omfattning skett sedan slutet av 1700-talet – och en väl fungerande depositionsverksamhet. 1993/94 hade Statens konstmuseer ca 8 500 konstföremål deponerade på ca 700 myndigheter och förvaltningar. Museernas samlingar är liksom Konstrådets spridda över hela landet samt vid svenska ambassader och beskickningar i utlandet. Antalet lösa konstverk som genom Konstrådets försorg är placerade på arbetsplatser torde uppgå till ca 70 000.

Ansvarsfördelningen mellan Statens konstmuseer och Konstrådet då det gäller att tillföra statliga myndigheter lös konst är inte klart reglerat. Detta – liksom det förhållandet att ansvaret över huvud taget är delat – skapar osäkerhet hos mottagare om vart de i första hand skall vända sig för att få konst.

Ett genomförande av mitt förslag att Statens konstmuseer skall överta ansvar för inköp och utplacering av lös konst från Konstrådet skulle medföra att ansvarsfördelningen blir klarare. För de mottagande myndigheterna blir det tydligare till vem de skall vända sig för att få konst. Genom samverkan

mellan Statens konstmuseer och de regionala museerna blir också vägen till konsten kortare för de myndigheter som vill ha depositioner.

Rimligare resursfördelning

Statens konstmuseer tilldelas inte särskilda medel för förvärv av konst eller för utställningsproduktion utan museistyrelsen beslutar om hur tillgängliga medel inom ramanslaget skall fördelas på bl.a. dessa ändamål. De fasta kostnaderna måste täckas i första hand och endast en obetydlig del av anslaget avsätts för konstförvärv. Förvärven – liksom utställningsverksamheten – finansieras så gott som helt av intäktsmedel, donerade medel och i begränsad omfattning även av sponsormedel.

Statens konstmuseer avsatte budgetåret 1993/94 av anslagsmedel sammanlagt 350 000 kr för förvärv av nutida svenskt måleri, skulptur, grafik, teckningar, textil konst, konsthantverk och foto. Samma budgetår uppgick Statens konstråds motsvarande inköpssumma enligt rådets årsredovisning till ca 11,7 mkr.

Fördelningen av resurser för förvärv av nutida svensk konst mellan Statens konstmuseer och Statens konstråd förefaller inte rimlig. Statens konstmuseer som har i uppdrag att berika samlingarna genom nyförvärv och bland annat därigenom verka för konstnärlig och kulturell förnyelse, har stora svårigheter att fullgöra detta uppdrag på grund av bristande ekonomiska resurser medan Statens konstråd har svårigheter med att föra ut den inköpta konsten till brukarna.

Bättre förankrade inköpsbeslut

Statens konstråds inköp av löskonst görs till helt övervägande del av de konstnärer i rådets styrelse som är projektledare. De flesta av dessa är projektledare sex år, först som ersättare i styrelsen och därefter som ledamöter. De tio projektledarna gör på eget ansvar inköp av konst för sammanlagt ca tolv miljoner kronor per år. Detta kan jämföras med att Statens konstmuseer kan avsätta 350 000 kr av anslagsmedel årligen för motsvarande förvärv. Var och en av projektledarna köper under vart och ett av sina sex år som projektledare in nutida svensk konst för en miljon kronor, ett cirka tre gånger så stort belopp som Statens konstmuseer nu avsätter av sina anslagsmedel för detta ändamål per år.

Det kan naturligtvis sägas att den inköpsordning som tillämpas av Statens konstråd är obyråkratisk och därmed inte belastar verksamheten med onödiga administrationskostnader. I praktiken har den emellertid fungerat på ett föga tillfredsställande sätt, vilket bl.a. det stora lagret av oplacerade verk illustrerar.

Enligt min mening är det olämpligt att konstnärer som utses att ingå i Konstrådets styrelse även får det mycket stora inflytande över svenskt konstliv som det innebär att som rådets projektledare på egen hand besluta om inköp av konst för sammanlagt ca 6 mkr av offentliga medel. Inköpta verk kan ses på de arbetsplatser där de placeras men redovisas i övrigt endast i listor av Konstrådet. Det är i det närmaste omöjligt att få en bild av inköpen och därmed en grund för en diskussion av inköpen eller inköpsprinciperna. Det gagnar varken de konstnärer vars verk blir föremål för inköp eller de vars verk inte blir det. Det gagnar heller inte konstlivet i stort.

En överföring av ansvaret för inköp av lös konst till Statens konstmuseer skulle medföra att fler personer kan delta i beslutsprocessen liksom ökade möjligheter till insyn bl.a. genom utställningar av nyförvärv på Statens konstmuseer och på museer ute i landet.

Större möjligheter att nå ut med konsten

Statens konstmuseer har betydligt större möjligheter att nå ut med nutida svensk konst till en stor publik än vad Konstrådet har, bl.a. genom sin tillgång till utställningslokaler och personal med särskild kompetens för utställningsverksamhet. SKM har också ett eget rikstäckande transportsystem. Statens konstmuseer samarbetar med läns museer, kommunala museer, lokala konsthallar och institutioner som för ut konst och konstbildning.

I ett kulturpolitiskt perspektiv framstår det som angeläget att de regionala museerna engageras vid inköp och visning av den konst som skall placeras på myndigheterna både för att tillvara de kunskaper som finns ute i landet och för att stimulera konstlivet i regionerna. Det senare kan främjas också genom information och konstpedagogiska insatser i samarbete mellan museivärlden och andra delar av konstlivet. Samarbetet mellan Statens konstmuseer och museerna utanför Stockholm kan utvecklas på ett naturligt sätt med sikte på att nå ut med den inköpta konsten, något som ansluter till de allmänna museipolitiska strävanden som Museiutredningen givit uttryck för i sitt betänkande (SOU 1994:51) *Minne och bildning* och med Statens konstmuseers verksamhetsmål.

Genom tillgången till sina stora samlingar kan Statens konstmuseer blanda äldre och samtida konst i kollektioner som visas på utställningar och depåneras på myndigheterna, vilket är en tillgång i en del sammanhang.

Tillsyn och vård underlättas

Statens konstmuseer har tillsynsansvar inte endast för de egna samlingarna utan också för annan konst som tillhör staten, representerande stora konstnärliga och ekonomiska värden.

En utveckling av registreringsrutiner, dokumentation och sökmöjligheter i det stora konstbeståndet ger ökade möjligheter för forskning och konstpedagogiskt arbete.

Det splittrade ansvaret för inköp och utplacering av lös konst till statliga myndigheter har lett till svårigheter vad gäller registreringen och tillsynen av den konst som är i statens ägo och därmed också att få en samlad överblick över denna konst. Det finns brister i samordningen av registreringsarbetet Konstrådet och Statens konstmuseer emellan. Statens konstmuseers tillsynsansvar för konst i statens ägo skulle underlättas betydligt om museerna får det samlade ansvaret för inköp och depositioner.

11.2 Vidgade uppgifter för Statens konstmuseer

Allmänt

Som framgått föreslår jag att hela ansvaret för inköp och depositioner av lös konst till statliga myndigheter överförs till Statens konstmuseer och att denna myndighet därvid skall repliera på regionala museer och andra resurser ute i landet.

Statens konstmuseer har bl.a. till uppgift att främja konsten och konstintresset. De skall driva och stödja utställningsverksamhet och annan pedagogisk verksamhet. Statens konstmuseer har även till uppgift att driva utlånings- och depositionsverksamhet, vårda och förteckna samlingarna som även skall berikas genom nyförvärv.

Mitt förslag till vidgade uppgifter för Statens konstmuseer rymmer alltså inom ramen för museernas nuvarande uppdrag. Nedan redovisas mina överväganden och förslag rörande organisatoriska och andra åtgärder som en förändrad ansvarsfördelning bör föranleda. De förstärkningar av Statens konstmuseers resurser som förslagen förutsätter, tillförs genom att 12 mkr överförs från Statens konstråds anslag till Statens konstmuseers. Det motsvarar ungefär det belopp som Statens konstråd årligen avsätter för inköp av lös konst. Den angivna resursförstärkningen förutsätts i första hand tillföras depositionsavdelningen, som föreslås handha de nya uppgifterna.

De förvärv som möjliggörs av resursförstärkningen skall ägas av Statens konstmuseer. Det skapar bättre förutsättningar för att få en samlad bild av det statliga konstbeståndet genom att registrering, inventering, uppföljning m.m. kan handhas på ett mer tillfredsställande sätt än vad som nu är fallet.

Statens konstmuseer skall ansvara för tillsyn av den inköpta konsten. Statens konstmuseer har redan nu ansvar för tillsynen av de konstverk som placerats ut av Statens konstråd. Hela ansvaret för hanteringen vid återlämnande eller omhängning vid myndigheters byte av lokaler överförs också till Statens konstmuseer.

Konstrådets lager av konstverk övertas av Statens konstmuseer.

Samarbete med museer och andra utställningsarrangörer ute i landet

Statens konstmuseer har ett ansvar för konstmuseiområdet i stort och skall verka för samordning, särskilt mellan museer på central och regional nivå och bistå annan museiverksamhet, särskilt på regional nivå samt verka för en utveckling av kontakterna mellan museiväsendet och dess omvärld.

I sin resultatredovisning för 1993/94 framhåller Statens konstmuseer att ett mål för utställningsverksamheten är att fördjupa samarbetet med landets museer och kulturinstitutioner genom utställningsverksamhet och pedagogiskt utvecklingsarbete.

Samarbetet med regionala museer vad gäller deposition av kollektioner av konstföremål kan utvecklas om förvärvsmöjligheterna ökar. En del i denna utveckling kan vara att museerna ute i landet, i samverkan med Statens konstmuseer, handhar depositioner till statliga arbetsplatser i respektive region genom att vidaredeponera verk som Statens konstmuseer placerat hos dem. En fördel med detta är att konstverken kommer närmare arbetsplatserna.

Depositionerna bör i möjligaste mån förankras i den regionala miljön genom samarbete med det regionala och lokala kulturlivet. Konstpedagogiska insatser är viktiga i sammanhanget. För att depositionerna skall kunna nå en stor publik och utnyttjas fullt ut bör de resurser som redan finns ute i regionerna mobiliseras. Det gäller inte bara de regionala och lokala museer vid vilka depositioner placeras utan även t.ex. andra kulturinstitutioner, skolor, folkbildningsorganisationer, konstföreningar och konstnärsorganisationer. De kan på olika sätt bidra till att det ökade antalet depositioner blir en stimulans för konstlivet och konstintresset i landet.

Teaterutredningen har i sitt betänkande (SOU 1994:52) *Teaterns roller* utifrån brister i arrangörsledet på det regionala planet föreslagit att de regionala intressenterna skall planera och samordna användandet av teaterresurserna i länet. Jag finner i anslutning till vad Kulturrådet anfört i sitt yttrande över Museiutredningens betänkande (SOU 1994:51) *Minne och bildning* att denna idé kan överföras till bildkonstområdet och vill peka på att sådana regionala planer för bildkonstområdet givetvis bör omfatta också mottagandet av ett ökat antal depositioner liksom konst i offentlig miljö över huvud. Om sådana regionala planer kommer till stånd bör också regionens försörjning av fast konst från Statens konstråd inlemmas i planeringen. Det är möjligt att även länsstyrelserna, som på senare år har fått sina uppgifter inom kultursektorn vidgade utöver kulturmiljövården, kan spela en roll i sammanhanget.

Samverkan mellan Statens konstmuseer och Statens konstråd

Jag förutsätter att samverkan utvecklas mellan Statens konstråd och Statens konstmuseer vad gäller samordning av fast och lös konst inom ett projekt.

Inköp

Inköpen skall gälla måleri, skulptur, grafik, teckningar, textil konst, konsthantverk och foto m.m. av samtida konstnärer, verksamma i Sverige.

Inköpen skall göras med tanke på att de skall deponeras på bl.a. arbetsplatser. Det är av vikt att olika genrer, stilar och tekniker blir representerade. Uppmärksamhet skall fästas vid hur inköpen fördelar sig på verk av kvinnliga och manliga konstnärer.

Inom Statens konstmuseer finns bl.a. Moderna museet med två avdelningar – en för modern konst och en för fotografi (Fotografiska museet) och Nationalmuseum med en avdelning för konsthantverk och en för teckning och grafik. Vid myndigheten finns även en avdelning för konstbildning och en depositionsavdelning som också handhar vandringsutställningar.

Museistyrelsen bör tillse att tillgängliga medel för inköp fördelas på ett rimligt sätt mellan de olika avdelningarna/konstområdena.

Vid Statens konstmuseer finns stor erfarenhet av deposition av konst och god överblick över respektive konstområde inom hela landet och även internationellt. För att garantera insyn, bredd över konstekniker och geografisk spridning av inköpen bör emellertid rådgivande referensnätverk, knutna till respektive konstområde, upprättas. Medlemmarna i dessa bör utses av museistyrelsen. I dessa nätverk kan ingå konstnärer, konstvetare och konstskribenter från olika delar av landet med god överblick över konstlivet. Deras uppgift skall vara att föreslå konstverk för inköp och att fästa uppmärksamheten på intressanta konstnärsskap.

Inköp bör redovisas vid utställningar på Statens konstmuseer och erbjudas som vandringsutställningar till bl.a. regionala museer. De inköpta verken blir på så sätt mer tillgängliga än nu innan de placeras ut på statliga arbetsplatser.

Depositioner

Depositioner av konstverk skall ske dels som utplaceringar till statliga arbetsplatser dels som deposition av kollektioner till regionala museer, som i sin tur skall kunna deponera verken vid statliga arbetsplatser i regionen.

Statens konstmuseer bör kunna debitera de myndigheter där konsten är placerad depositionsavgifter för att åtminstone delvis därmed täcka kostnaderna för hanteringen och tillsynen av konsten. En sådan avgift tas ju redan ut för den konst ur Statens konstmuseers samlingar som nu deponeras.

Vid utplaceringar på arbetsplatser kan konsulter från olika delar av landet anlitas. Konsulter kan t.ex. vara konstnärer eller intendenten vid de regionala museerna. Konsulterna gör urval ur samlingarna i samråd med depositionsavdelningen på Statens konstmuseer och vid behov med intendenterna vid de olika avdelningarna och specialmuseerna. Samma person kan givetvis ingå i ett referensnätverk och anlitas som konsult.

Konsulter kan anlitas vid omhängningar av redan gjorda depositioner. Kostnaderna för detta arbete bör debiteras berörd myndighet.

Regionala och andra museers medverkan vid inköp och depositioner kan förutsättas medföra vissa kostnader för dessa museer. De bör kunna få en viss kompensation för dessa kostnader genom en ersättning från Statens konstmuseer. Storleken av denna ersättning och de närmare formerna för samarbetet mellan Statens konstmuseer och varje berört annat museum bör regleras i avtal mellan parterna. I dessa kan hänsyn tas till att museerna ute i landet får ökad tillgång till verk som tillhör Statens konstmuseer.

Registrering och vård

Statens konstmuseer har tillsynsansvar inte endast för de egna samlingarna utan också för annan konst som tillhör staten. Som tidigare sagts har det splittrade ansvaret för inköp och utplacering av lös konst till statliga myndigheter lett till svårigheter vad gäller registreringen och tillsynen av den konst som är i statens ägo och därmed också att få en samlad överblick över denna konst.

Statens konstmuseers tillsynsansvar för konst i statens ägo underlättas betydligt om museerna får det samlade ansvaret för inköp och depositioner.

Statens konstmuseers arbete med att inventera den deponerade konsten och att ADB-registrera samlingarna intensifieras. Museerna framhåller i sin årsredovisning för 1993/94 att de nya och upprustade magasinerna har resulterat i en standardhöjning för vården av samlingarna och uppger att förrådsbehoven både vad gäller kvalitet och yta kommer att vara tillgodosedda för lång tid framåt när nya Moderna museet står färdigt år 1998.

Med en förstärkning av depositionsavdelningen finns enligt min mening goda förutsättningar för att Statens konstmuseer på ett betryggande sätt skall kunna hantera de praktiska problem som är förknippade med registrering och vård av depositioner av lös konst hos statliga myndigheter.

Information och konstabildning

Ett mål för SKM:s regionala verksamhet är att i samarbete med museer, organisationer och enskilda utveckla nya vägar för att främja konstintresset i landet. Ett led i detta arbete är museernas vandringsutställningar.

Ökad tillgång till samtida svensk konst kan bilda bas för ett intensifierat konstpedagogiskt utvecklingsarbete i regionerna och kan verka stimulerande på konstlivet i landet. Vid statens konstmuseer finns tillgång till personer med kunskaper och erfarenheter som gör dem väl lämpade att informera om den utplacerade konsten och stimulera till fortsatta konstdiskussioner inom t.ex. konstföreningar på arbetsplatserna. Sådana personer finns också vid de regionala museerna som föreslås svara för en del av denna verksamhet.

12 Anslagsmässiga konsekvenser av förslagen

Nedan används anslagsbeteckningar i enlighet med regleringsbrev för budgetåret 1994/95. De nuvarande anslagsbeloppen hänför sig också till budgetåret 1994/95. Jag utgår från att mina förslag kan genomföras fr.o.m. budgetåret 1997.

Jag föreslår att den sammanlagda resursnivån om ca 48 mkr under anslagen B 18 Statens konstråd, B 19 Förvärv av konst för statens byggnader och B 20 Bidrag för konstnärlig utsmyckning i bostadsområden bibehålls.

Statens konstråd tilldelas 1994/95 sammanlagt 29 272 000 kr över statsbudgeten. Boverkets anslagsram för konstnärlig utsmyckning i bostadsområden är 15 000 000 kr. Jag föreslår att dessa sammanlagt 44 272 000 kr fördelas så att 32 272 000 kr förs till Statens konstråd och att 12 000 000 kr, som kan sägas motsvara det belopp som Konstrådet årligen avsätter för inköp av lös konst, förs till Statens konstmuseer. Inom ramen för anslagen skall förvaltningskostnader m.m. täckas. Förslaget innebär att det särskilda anslaget för konstnärlig utsmyckning i bostadsområden avvecklas.

Nuvarande anslag om 3 905 000 kr för konstinköp till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler föreslås kvarstå i sin nuvarande form och till nuvarande belopp.

Statens konstråd har nu ett ramanslag för förvaltning m.m. (B 18) och ett förvärvsanslag (B 19.1). Jag föreslår att Konstrådet i stället skall anvisas medel över ett samlat ramanslag och att det blir styrelsens uppgift att fördela medlen mellan förvaltning och verksamhetens olika delar.

Mitt förslag är alltså att Statens konstråd i fortsättningen anvisas ett ramanslag om 32 272 000 kr för förvärv av och bidrag till fast konst till statliga byggnader och andra lokaler och för bidrag till konst i offentlig miljö till kommuner och landsting samt till förnyelse av bostadsområden genom bostadsföretag. Inom ramen skall avsättas medel för informationsinsatser och förvaltning.

Medel för Konstrådets information tas för närvarande huvudsakligen från förvaltningsanslaget. Projektledarnas arvoden belastar emellertid förvärvsanslaget och kostnader för deras informationsinsatser faller således inom detta. Om Konstrådet tilldelas ett samlat ramanslag medför det bl.a. att rådets

styrelse skall bedöma hur stor del av anslaget som skall avsättas för informationsinsatser.

Jag föreslår att Konstrådets informationsarbete breddas och förstärks och att Konstrådet avsätter väsentligt ökade resurser för detta arbete. Då inköp av lös konst och information om dessa enligt mitt förslag inte längre skall handhas av rådet kan de resurser som nu avsätts för denna del av informationen överföras till övriga informationspgifter.

Inom förvärvsanslaget avsätter Konstrådet nu ett budgetutrymme för arvodering av tio projektledare. 1993/94 uppgick detta utrymme till ca 3,0 mkr. Detta utrymme kan delvis tas i anspråk för lönekostnader för de tjänster för enhetsansvariga tjänstemän som föreslås bli inrättade. Arbete med inköp, placering registrering och lagring av lös konst förs enligt mitt förslag över till Statens konstmuseer. Jag förutsätter att den personal och andra resurser inom rådets kansli som nu avdelas för detta arbete kvarstår inom Konstrådet för uppgifter inom den nya organisationen.

Behovet av assistenter och andra kringresurser måste bedömas av rådets styrelse. Sammantaget torde kostnaden för den nya organisationen kunna rymmas inom ramen för nuvarande förvaltnings- och förvärvsanslag. Medelsfördelningen mellan enheterna skall beslutas av styrelsen.

Av de medel Statens konstråd disponerar under reservationsanslaget Förvärv av konst till statens byggnader m.m. ingår ett belopp om 600 000 kr för inköp och beställningar hos Föreningen Handarbetets vänner ateljé. Konstrådet väljer ut konstnärer som skall få verk utförda i HVs ateljé och arvoderar dessa konstnärer för skissarbetet och för deras deltagande i den fortsatta processen. De medel som i Konstrådets budget särskilt avsätts för Handarbetets vänner gäller provvävar och utförandekostnader.

Jag finner att denna form av stöd till Handarbetets vänner och därmed till textilkonsten i Sverige fungerar väl och bör kvarstå.

Som framgått föreslås att 12 mkr anvisas Statens konstmuseer för förvärv av samtida konst för deposition vid statliga arbetsplatser och regionala museer samt för administration av verksamheten. Statens konstmuseer förutsätts inom ramen för ett med 12 mkr ökat anslag kunna avsätta resurser för nödvändig administration av verksamheten och konstpedagogiska insatser i anslutning till de verk som placeras ut. Inom denna ram skall även ingå ersättning till de regionmuseer som föreslås samverka med Statens konstmuseer om depositionsverksamheten. Jag bedömer att det belopp som behövs för att täcka kostnader utöver dem för konstförvärven uppgår till cirka 20 % av den föreslagna ökningen av anslaget om 12 mkr, dvs. ca 2,4 mkr per år. Det är av stor vikt att tillräckliga resurser för personal, utrustning m.m. avsätts för ovan angivna ändamål så att en betryggande hantering och registrering kan garanteras. De sammanlagda resurserna för statliga inköp av

samtida konst minskar något, men möjligheterna att tillvarata de förvärvade verken ökar i motsvarande mån.

Kommittédirektiv

Dir. 1994: 63

Inriktning och organisation av statens insatser för konst i offentlig miljö m.m.

Dir. 1994: 63

Beslut vid regeringssammanträde den 23 juni 1994

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall utreda frågan om inriktning och organisation av statens insatser för konst i offentlig miljö m.m.

Utredaren skall utvärdera nuvarande statliga insatser för konst i offentlig miljö.

Om motiv för fortsatta statliga insatser för konst i offentlig miljö anses föreligga skall utredaren

- formulera övergripande mål för insatserna och visa hur en utvärdering av dem kan genomföras,
- precisera statens ansvar för konst i olika offentliga miljöer,
- analysera förutsättningarna för samverkan mellan konstnärer och andra berörda yrkesgrupper vid utformning av offentliga miljöer,
- lämna förslag till organisation och finansiering för statens framtida insatser för konst i offentlig miljö.

Bakgrund

Genom samhällets utveckling förändras ständigt det offentliga rummet och därmed de miljöer som kan utgöra mötesplats mellan konstnärer och publik. Ett exempel på detta är den satsning på infrastruktur i form av vägar, järnvägar m.m. som nu genomförs. Ett annat exempel är överförandet i enskild ägo av ett stort antal statliga byggnader, vilket påverkar förutsättningarna för att med statliga medel bidra till utsmyckningen av den yttre miljön.

Regeringen har bl.a. i 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:100 bil. 12 s. 59–60) uttalat att staten som ett övergripande kulturpolitiskt mål skall skapa en offentlig miljö där konst är ett naturligt och framträdande inslag.

Detta kräver att konstnärliga aspekter beaktas vid utformningen av den yttre miljön och att konstnärliga insatser integreras i planering och vid genomförande av byggprojekt i offentlig regi. Ett initiativ med detta syfte är den utbildning för samverkan mellan konstnärer, arkitekter, landskapsarkitekter och ingenjörer som tagits av Konstakademien i samarbete med Vägverket och Konsthögskolan.

Staten har en lång tradition vad gäller satsning på konst i offentliga miljöer. De olika uppgifter och former för ansvar som finns i samband med dessa satsningar vilar främst på följande myndigheter och institutioner.

Statens konstråd

Statens konstråd, som inrättades år 1937, har till uppgift att genom förvärv av konstnärliga arbeten till statens byggnader och andra lokaler för statliga myndigheter verka för att konstnärliga värden införlivas med samhällsmiljön. Rådet skall vidare lämna statliga myndigheter, kommunala och landstingskommunala förvaltningar samt enskilda personer och företag information om förvärv av konstnärliga arbeten som är av betydelse för samhällsmiljön samt i övrigt om konsten i denna miljö. Den kvantitativa målsättningen för statens insatser vid nybyggnad av statliga fastigheter har varit att en procent av byggkostnaden skulle avse konstnärlig utsmyckning. Principen för enprocentmålet har blivit vägledande även för många kommuner och landsting.

Konstrådets verksamhet avser såväl fast som lös konst. Med fast konst menas sådan konst som är en del av en byggnad. Detta slags konst har även benämnts monumentalkonst. Även lös konst kan ha en stark anknytning till en byggnad (byggnadsanknuten konst) eller vara s.k. stafflikonst.

Förutsättningarna för Konstrådets verksamhet har avsevärt förändrats i och med Byggnadsstyrelsens avveckling. Flertalet av de fastigheter som rådets verksamhet omfattat har numera övergått i privaträttslig ägandeform. Denna utveckling och dess ekonomiska konsekvenser har beskrivits i 1994 års budgetproposition. I propositionen framhålls att dessa ändrade förhållanden har medfört att enprocentmålet inte kan tillämpas på det sätt som hittills skett.

Intresset från myndigheternas sida för att beställa lös konst i äldre, ej nybyggda lokaler är stort och Konstrådet har haft svårt att tillgodose önskemålen. Myndigheternas väntetid för behandling av direktansökningar är för närvarande ca 2,5 år. Årligen behandlas ca 75 ansökningar.

När det gäller lös konst har Statens konstråd och Statens konstmuseer delvis närbesläktade uppgifter i samband med placering, dokumentation och lagring.

Konstrådet skall svara för att information finns tillgänglig i anslutning till de av rådet placerade konstverken. Informationscentrum för offentlig konst utgör basen för Konstrådets konstabildande och informerande funktion.

Statens konstråds styrelse består av nio ledamöter inkl. ordförande. För ledamöterna utom för ordföranden finns ersättare. Fem av ledamöterna jämte ersättare är aktiva konstnärer. De fungerar även som projektledare och arvoderas särskilt för detta.

Statens konstråds organisation utreddes under år 1990. År 1991 förstärktes ledningsfunktionen genom att uppdraget att vara ordförande i rådet förenades med uppgiften att vara chef för Konstrådets kansli. I 1992 års budgetproposition (prop. 1991/92:100 bil. 12 s. 58) redogjordes för denna organisationsförändring.

Statens konstmuseer

Statens konstmuseer skall enligt sin instruktion (SFS 1988:677) bl.a. driva utlånings- och depositionsverksamhet. Genom denna verksamhet finns konstverk deponerade hos olika statliga myndigheter m.m. Statens konstmuseer har tillsyn över de statliga myndigheternas vård av konst som tillhör staten och som inte står under tillsyn av annan myndighet. Konstrådet och Statens konstmuseer samverkar när det gäller dokumentation av konst och i skyddsfrågor som rör fast konst som tidigare varit i statlig ägo. Statens konstmuseer har hösten 1993 lämnat in en inventering till Kulturdepartementet av sådana föremål som enligt Statens konstmuseers uppfattning bör skyddas.

Boverket

Statliga insatser kan enligt förordningen (1987:316) om bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden komma i fråga för konstnärlig utsmyckning eller gestaltning vid nybyggnad, ombyggnad eller förbättring av hyres- och bostadsrättshus. Bidrag för dessa ändamål fördelas av Boverket. Bidragsramen är innevarande budgetår 15 miljoner kronor. Bidrag söks av fastighetsägaren, som har att lämna in ansökan till länsstyrelsen. Statens konstråd har till uppgift att informera om denna bidragsmöjlighet och rådet har vid behandlingen av ansökningarna en kvalitetsgranskande roll. Främst till följd av ett lågt bostadsbyggande har antalet ansökningar under innevarande budgetår varit litet. Bostadsutskottet uttalade i samband med budgetberedningen att en vidgning av ändamålet med bidragsgivningen temporärt borde medges. Enligt utskottet borde bidrag sålunda kunna utgå även om åtgärden inte vidtas i samband med ny- eller ombyggnad eller förbättring av hyres- och bostadsrättshus (bet. 1993/94:BoU8) Kulturstöd vid ombyggnad m.m. Riksdagen anslöt sig till förslaget (rskr. 1993/94:259). Regeringen har därefter beslutat (förordning 1994:461) om tillfälligt ändrade bestämmelser för bidrag enligt förordningen (1987:316) om bidrag till konstnärlig utsmyckning i bostadsområden. Ändringen syftar till att öka möjligheterna att genom statliga insatser höja den konstnärliga kvaliteten i bostadsområden.

Övriga statliga medel

Särskilda statliga medel kan utgå som bidrag för konstinköp till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler. Medlen anvisas under anslaget *B 19. Förvärv av konst för statens byggnader m.m.* och de uppgår innevarande budgetår till 3,9 miljoner kronor. Statens kulturråd har ansvar för dessa medel när det gäller att ange behov samt lämna redovisning till Kulturdepartementet. Kulturrådet har också egna möjligheter att stödja projekt och erfarenhetsutbyte inom bildkonsten och har även ansvar för de konstabildande organisationernas statsbidrag.

Konkurrensbegränsning vid upphandling av konst

Konkurrensverket har i ett beslut från den 4 januari 1994 prövat frågan om konkurrensbegränsning vid upphandling av bild- och formkonst. Prövningen var påkallad av en skrivelse från Svenska konstnärsförbundet där förbundet var kritiskt över det sätt på vilket myndigheter fördelar uppdrag avseende konstnärlig utsmyckning. Konkurrensverket konstaterade i beslutet att konkurrenslagen (1993:20) inte är tillämplig på flertalet av de konstupphandlingar som anmälan avser.

Konkurrensverket ansåg emellertid, liksom dåvarande Näringsfrihetsombudsmannen, att det från konkurrenssynpunkt är olämpligt att representeranter för viss konstnärsorganisation deltar i beslutande organ. Vidare ansåg Konkurrensverket att det vid upphandling av konst är väsentligt att möjligheten till anbudstävlan tillvaratas, i vart fall vid större utsmyckningsprojekt, samt att konstnärer, oavsett organisationstillhörighet, får information om aktuella och kommande utsmyckningsprojekt.

Uppdraget

Som framgår av redogörelsen har förutsättningarna för de statliga insatserna för konst i offentlig miljö genom olika myndigheter och organisationer förändrats. En särskild utredare bör därför tillkallas med uppgift att göra en analys av statens nuvarande insatser för konst i offentlig miljö, bl.a. vad beträffar berörda myndigheter, samverkan dem emellan och den nuvarande organisationsstrukturen med avseende på uppnådda resultat. Om motiv för fortsatta statliga insatser anses föreligga skall utredaren formulera övergripande mål och uppgifter för dem samt lämna förslag till organisation och finansiering. Utredaren skall vidare ange metoder för utvärdering av insatserna.

Det står utredaren fritt att pröva olika alternativ till framtida organisation.

Utredaren skall överväga vilka slags offentliga miljöer som kan komma att utgöra mötesplatser mellan konstnärer och publik, samt ge förslag till former för statliga insatser för att öka de konstnärliga kvaliteterna i dessa miljöer.

Därvid skall utredaren belysa, hur de konstnärliga insatserna skall kunna integreras vid planering och genomförande av olika slags byggnadsverksamhet.

Utredaren skall precisera hur statens långsiktiga ekonomiska ansvar skall utformas när det gäller konst i olika slags byggnader och miljöer för statlig verksamhet med hänsyn till byggnadernas karaktär och beställarnas ekonomiska situation m.m.

Om utredaren finner att nuvarande organisationsstruktur i princip kan bibehållas, skall en analys ske av Statens konstråds framtida roll inom konstbildningen och möjligheter till samverkan i dess informationsverksamhet med andra institutioner eller organisationer som har liknande uppgifter. Vidare skall utredaren belysa vilka möjligheter det finns till ett utvidgat samarbete mellan Statens konstråd och Statens konstmuseer när det gäller placering, depositioner, dokumentation, vård, bevarande och skydd av konst med syfte att effektivare utnyttja de gemensamma resurserna.

När det gäller konst i miljöer som staten inte svarar för, skall utredaren ange under vilka villkor statliga insatser kan komma i fråga. Utredaren skall analysera organisation, informationsarbete, bidragsvillkor m.m. för anslaget för konstnärlig utsmyckning i bostadsområden samt föreslå framtida mål och inriktning. Därvid bör former för boendes medverkan och dialog med bostadsföretag resp. konstnärer särskilt beaktas.

Självklart bör det inom den statliga organisationen finnas tillgång till god kompetens inom skilda konstnärliga uttrycksformer för konst i offentlig miljö. Organisationen bör kunna arbeta öppet och rörligt i förhållande till konstnärer och andra berörda yrkesgrupper, institutioner och organisationer. De konstnärliga kvalitetsbedömningarna måste kunna göras obundet. De aspekter på konkurrensbegränsning vid upphandling av konst som Konkurrensverket pekat på måste även beaktas. Erfarenheter av forsknings- och utvecklingsarbete liksom den internationella utvecklingen måste beaktas i såväl det konstnärliga arbetet som i informationsverksamheten.

Utredaren skall samråda med utredningen om kulturpolitikens inriktning (dir. 1993:24) samt i förekommande fall med berörda personalorganisationer.

Utredaren skall beakta direktiven till samtliga kommittéer och särskilda utredare om utredningsförslagets inriktning (dir. 1984:05), om beaktande av EG-aspekter i utredningsverksamheten (dir. 1988:43), om redovisning av regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50) samt om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23).

Utredningsarbetet skall vara avslutat före utgången av december 1994.

(Kulturdepartementet)

1. The first part of the book is devoted to a general survey of the history of the book trade in Sweden from the 17th to the 19th century. It begins with a description of the book trade in the 17th century, when books were scarce and expensive. The author then discusses the development of the book trade in the 18th century, when books became more widely available. Finally, he discusses the book trade in the 19th century, when books became even more widely available and the book trade became more organized.

2. The second part of the book is devoted to a detailed study of the book trade in Sweden from the 17th to the 19th century. It begins with a description of the book trade in the 17th century, when books were scarce and expensive. The author then discusses the development of the book trade in the 18th century, when books became more widely available. Finally, he discusses the book trade in the 19th century, when books became even more widely available and the book trade became more organized.

3. The third part of the book is devoted to a detailed study of the book trade in Sweden from the 17th to the 19th century. It begins with a description of the book trade in the 17th century, when books were scarce and expensive. The author then discusses the development of the book trade in the 18th century, when books became more widely available. Finally, he discusses the book trade in the 19th century, when books became even more widely available and the book trade became more organized.

4. The fourth part of the book is devoted to a detailed study of the book trade in Sweden from the 17th to the 19th century. It begins with a description of the book trade in the 17th century, when books were scarce and expensive. The author then discusses the development of the book trade in the 18th century, when books became more widely available. Finally, he discusses the book trade in the 19th century, when books became even more widely available and the book trade became more organized.

5. The fifth part of the book is devoted to a detailed study of the book trade in Sweden from the 17th to the 19th century. It begins with a description of the book trade in the 17th century, when books were scarce and expensive. The author then discusses the development of the book trade in the 18th century, when books became more widely available. Finally, he discusses the book trade in the 19th century, when books became even more widely available and the book trade became more organized.

(17th-19th century)

KUNGL. BIBL.
1995-03-27
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
2. Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. A.
3. Grön diesel – miljö- och hälsorisker. Fi.
4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
5. Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
6. Muskövarvets framtid. Fö.
7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
11. Nya konsumentregler. Ju.
12. Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för
redovisning och betalning. Fi.
13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
14. Ny Elmarknad + Bilagedel. N.
15. Könshandeln. S.
16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
17. Homosexuell prostitution. S.
18. Konst i offentlig miljö. Ku.

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]

Nya konsumentregler. [11]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]

Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]

Socialdepartementet

Världens svåra val.

Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]

Könshandeln. [15]

Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]

Homosexuell prostitution. [17]

Finansdepartementet

Grön diesel – miljö- och hälsorisker. [3]

Långtidsutredningen 1995. [4]

Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]

Översyn av skattebrottslagen. [10]

Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för
redovisning och betalning. [12]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. [2]

Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]

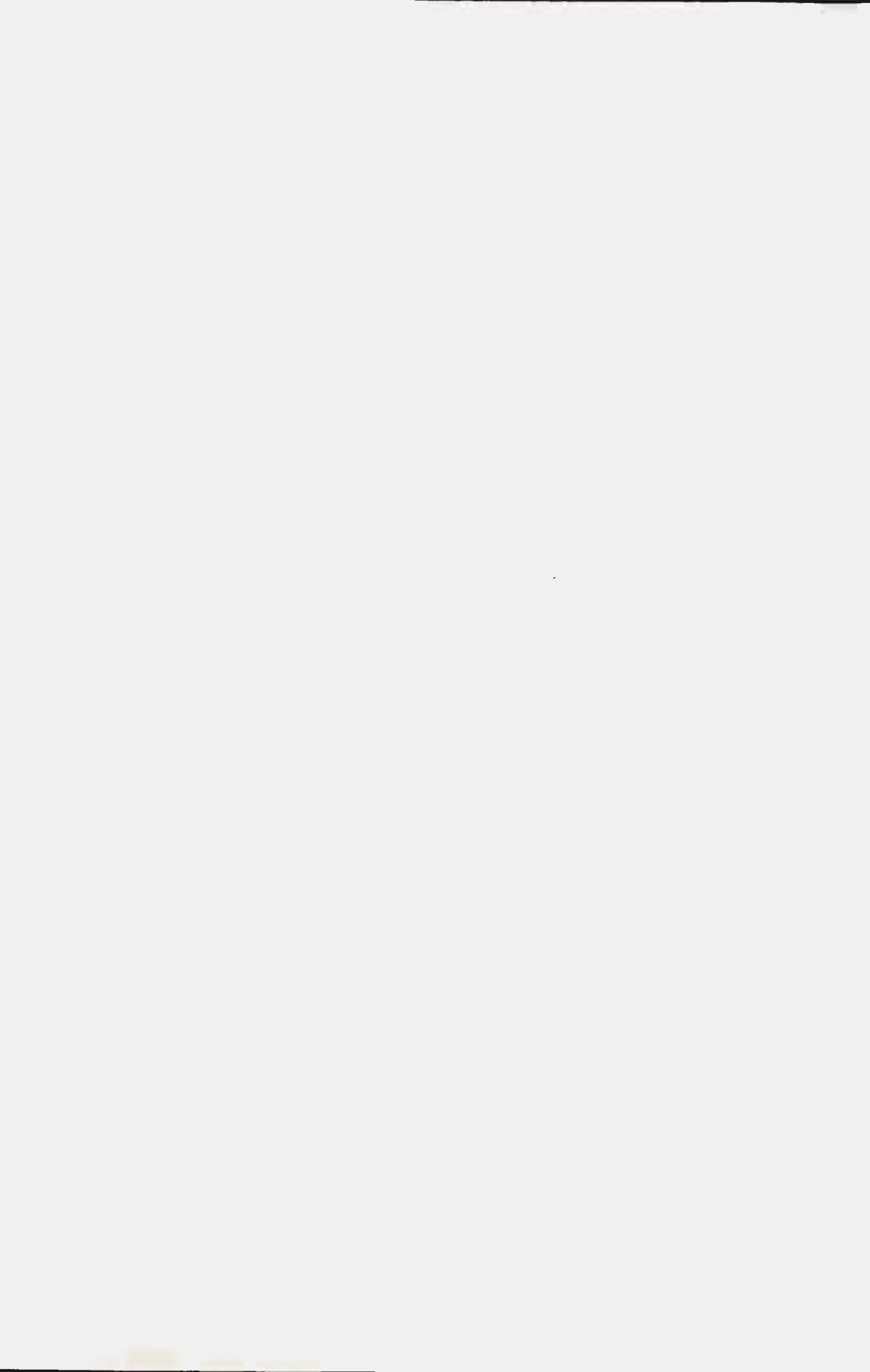
Kulturdepartementet

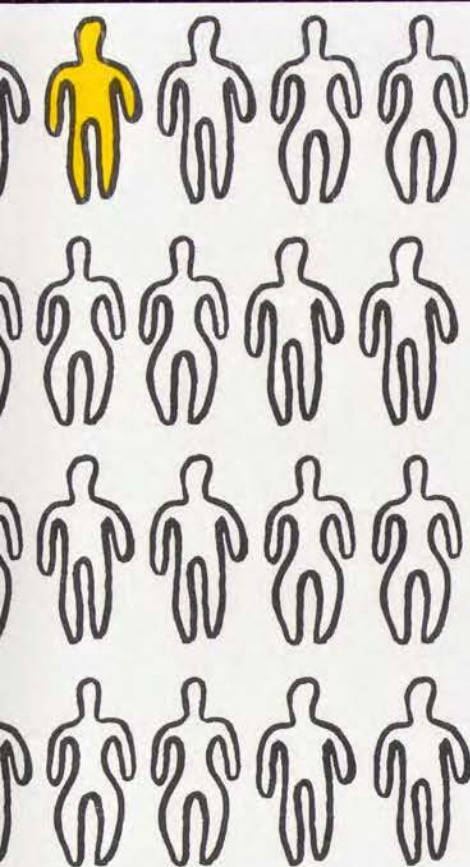
Konst i offentlig miljö. [18]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]

Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]

KONST I OFFENTLIG MILJÖ. Konst som en del av den offentliga miljön har varit en självklarhet i de flesta kulturer. I Sverige har särskilda satsningar på konstnärlig miljögestaltning ingått i den statliga kulturpolitiken sedan 1930-talet. De möjligheter som på så sätt skapats har haft avgörande betydelse för att statliga arbetsplatser kunnat berikas med konstverk av god kvalitet. Det har också inneburit välkomna arbetsmöjligheter för svenska konstnärer.

Miljöer präglade av konstnärlig gestaltning utförd med omsorg, inlevelse och kunnande skapar stimulans och välbefinnande för de människor som vistas där. Det är en hel konstform med starka traditioner här i landet som måste tryggas när en stor del av det statliga byggandet bolagiserats.

Förslagen i betänkandet syftar till en breddning av de statliga insatserna bland annat genom att stimulera till nya satsningar runt om i landet. De innebär också en koncentration av arbetsuppgifterna för berörda myndigheter och en förändrad organisation av Statens konstråd.

FRTZES

Postadress: 106 47 Stockholm

Telefon: 08-690 90 90 Fax: 08-20 50 21